МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ

„ГАВРИЛО РОМАНОВИЧ ДЕРЖАВИН“

СВЕТИ НИКОЛЕ – БИТОЛА

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ФАКУЛТЕТ ЗА ПРАВНИ НАУКИ

МАГИСТЕРСКИ ТРУД ПО ПРЕДМЕТОТ КРИМИНАЛИСТИКА

НАСЛОВ:

„НАЧИНИ НА ДОЗНАВАЊЕ ЗА КРИВИЧНИ ДЕЛА И ПЛАНИРАЊЕ ОПЕРАТИВНИ АКТИВНОСТИ, СО ПОСЕБЕН ОСВРАТ НА КРИМИНАЛИСТИЧКО ИСТРАЖУВАЊЕ СО МАПИРАЊЕ НА КРИМИНАЛОТ ВО РСМ„

Ментор: **кандидат:**

проф. др. Васко Стаменски **Николчо Спасевски**

Свети Николе, Октомври, 2022

„Начини на дознавање за кривични дела и планирање оперативни активности, со посебен осврат на криминалистичко истражување со мапирање на криминалот во РСМ„

Краток извадок:

Криминалот не е случаен настан. Криминолошките истражувања сугерираат дека одредени психолошки, социјални или економски карактеристики се поврзани со високи нивоа на криминална вмешаност. Понатаму, одредени животни стилови и активности ги стават поединците на зголемен ризик од виктимизација. Криминалот флуктуира и привремено: Повеќе злосторства се случуваат во вечерните часови за разлика од утрата, за време на викендите за разлика од работните денови и во летните месеци наспроти зимските месеци.

Мапирањето на криминалот е процес преку кој аналитичарите и истражувачите на криминалот ги користат информациите за локацијата за криминалните настани за да откријат просторни обрасци во криминалната активност. Во минатото напорите за мапирање на криминалот обично вклучуваа ставање физички маркери, како што се иглички, на мапите за да се означат локациите каде што се случиле злосторствата. Моделите на криминални активности беа утврдени првенствено преку визуелна проверка на овие карти. Истражувачите и криминалните аналитичари потоа можат да користат голем број аналитички софтверски пакети за да ги испитаат и откријат обрасците на криминални активности од овие виртуелни мапи.

Овој истражувачки труд е дизајниран да понуди преглед на полето на мапирање на криминалот. Прво, накратко се дискутира за историјата на мапирањето на криминалот. По ова, даден е краток преглед на неколку теоретски перспективи кои се користени за разбирање на просторните обрасци на криминалот. По ова, се дискутираат некои од главните наоди во анализите на просторниот криминал, особено во однос на релевантноста на стратегиите за имплементација дизајнирани за борба против криминалот. Истражувачкиот труд завршува со препораки за идни насоки во истражувањето за мапирање на криминалот.

Клучни зборови: *Кривични дела, Криминални информации, Индиции, Методологија Кривична евиденција, Мапирање на криминалнитет, ГИС*

"Methods of finding out about crimes and planning operational activities, with a special reference to criminal research with crime mapping in RSM"

Abstract:

Crime is not a random event. Criminological research suggests that certain psychological, social, or economic characteristics are associated with high levels of criminal involvement. Furthermore, certain lifestyles and activities place individuals at increased risk of victimization. Crime also fluctuates temporally: More crimes occur in the evenings than in the mornings, on weekends as opposed to weekdays, and in the summer months as opposed to the winter months.

Crime mapping is the process by which crime analysts and investigators use location information about crime events to discover spatial patterns in criminal activity. In the past, crime mapping efforts typically involved placing physical markers, such as pins, on maps to indicate the locations where crimes occurred. Patterns of criminal activity were determined primarily through visual inspection of these maps. Investigators and crime analysts can then use a number of analytical software packages to examine and discover patterns of criminal activity from these virtual maps.

This research paper is designed to offer an overview of the field of crime mapping. First, the history of crime mapping is briefly discussed. Following this, a brief overview of several theoretical perspectives that have been used to understand the spatial patterns of crime is given. Following this, some of the main findings in analyzes of spatial crime are discussed, particularly in relation to the relevance of implementation strategies designed to combat crime. The research paper concludes with recommendations for future directions in crime mapping research.

Keywords: *Crimes, Criminal Information, Clues, Methodology Criminal Records, Crime Mapping, GIS*

СОДРЖИНА:

Вовед:.....7
1. Начини на дознавање на кривични дела и сторители.....9
1.1. Фатен на дело како начин да се дознае за кривично дело.....9
1.2. Непосредно сознание за кривично дело при оперативно работење.....10
.1.3. Граѓанските пријави како извор на сознанија за кривични дела.....11
1.3.1. Самопријавувањето како извор на сознанија за постоење на кривично дело.....13
1.3.2. Анонимна и псевдонимна регистрација како извор на знаење за постоењето на кривично дело.....14
1.3.3. Извештаите на оштетениот и другите сведоци како извор на сознание за постоење кривично дело.....16
1.3.4. Пријавите на правните лица како извор на податоци за кривични дела.....16
1.3. Пријави на посебни категории граѓани (оперативни врски).....17
1.4. Медиумите како извор на информации за кривични дела.....18
1.5. Јавните озборувања како извор на информации за кривично дело.....18
1.6. Криминалистичко-разузнавачката дејност како современа криминалистичка методологија за прибирање и обработка на информации за кривично дело.....19
1.7. Меѓународна криминална соработка во борбата против криминалот - „Интерпол“.....20
2. Планирање и спроведување на криминални активности.....32
2.1. Стратешко планирање на криминалната активност.....34
2.2. Тактичко планирање на криминалната активност.....34
3. Криминалистички аспекти на докази - индиции.....37
3.1. Криминални информации.....38
3.2. Поделба на докази значајни за криминалистиката.....40
3.3. Индиции (поим, поделба, доказна вредност).....42
3.3.1. Индикации кои произлегуваат пред извршување на кривично дело.....49
3.3.1.1. Индикации кои упатуваат на подготовка на делото за извршување на кривично дело.....49
3.3.1.2. Доказ за волја за извршување на кривично дело.....50
3.3.2. Индикации кои се јавуваат при извршување на кривично дело.....51
3.3.2.1. Индикации кои укажуваат на постоење или непостоење на кривично дело.....51
3.3.2.2. Присуство на местото на кривичното дело како доказ.....52
3.3.2.3. Средство за извршување како индикација.....53
3.3.2.4. Заборавени или намерно оставени предмети како индиции.....53
3.3.2.5. Како индиција мотивот за сторено кривично дело.....54
3.3.2.5. Како индиција мотивот за сторено кривично дело.....55
3.3.3.1. Укажувања како последиците на психичкото дејство на стореното кривично дело врз извршителот.....56
3.3.3.2. Индиции кои укажуваат на карактерот на сторителот на делото.....56

3.3.3.3. Индиции кои укажуваат на бегство и прикривање 57
3.3.3.4. Индикации кои укажуваат на поседување средства за извршување 58
3.3.3.5. Индиции кои укажуваат на поседување и начин на прикривање на предметот добиени со сторено кривично дело 58
3.4. Индициските методи при откривање и докажување на кривични дела 59
3.4.1. Начин на елиминација при откривање на сторителот на одредено кривично дело 59
3.4.2. Методот на откривање на непознат сторител со помош на извршување (MOS) 61
3.4.3. Начинот на составување на список на докази за повеќе кривични дела и за повеќе лица 64
4. Криминални верзии 66
4.1. Концептот на криминални верзии 66
4.2. Важноста на криминалистичките верзии во оперативното работење на полицијата и обвинителството 67
4.3. Класификација на криминални верзии 68
4.3.1. Според субјектите кои стваараат верзии 69
4.3.2. Според кривично-правното значење (општо и посебно) 69
4.4. Докази и верзии во кривичната постапка 74
4.5. Планирање (поставување) на верзии 75
4.5.1. Општи елементи на планирање на криминални активности 76
4.5.2. Објавување на криминални верзии веднаш по сознанието за добиениот настан – кривично дело 78
5. Методологија на планирање на криминалните активности 79
5.1.Криминално-тактички правила за планирање криминални верзии 80
5.1.1 Верзиите мора да се засноваат на проверени и утврдени индикации 80
5.1.2. Бројот на планираните верзии е обратно пропорционален на бројот и квалитетот на достапни индици 82
5.1.3 Специјалните верзии мора да бидат конзистентни со општите верзии (или апстрактни и специфични) 82
5.1.4 Податоците (фактите) на кои се засноваат верзиите не смеат да се контрадикторни едни со други **Error! Bookmark not defined.**
5.1.5. Во кривичната истрага се планирани најмалку две верзии 83
5.1.6. Како по правило, се планираат сите веројатни и можни верзии (верзија на плуранлост) 84
5.1.7. Откривањето нови факти за кривично дело бара планирање на нови верзии 85
5.2. Проверка на криминални верзии 86
5.2.1. Фази на проверка на криминалните верзии 86
5.3. Криминални тактички правила при проверка на криминалните верзии 87
5.3.1 Сите инсталирани верзии се проверуваат паралелно (истовремено) 89
5.3.2. Елиминирањето на една верзија ја зголемува веројатноста за појава на друга 89

5.3.3. Меѓусебната конкуренција на верзиите резултира со елиминација на верзиите кои ги немаат аргументите за продолжување на постоењето 91
5.3.4. Елиминацијата на сите планирани верзии укажува на неправилност во нивното планирање 91
5.3.5.Елиминацијата на сите инсталирани верзии е исклучителна, треба да се наведе седмата верзија која ја преобразува сигурност во вистина 92
6. Современи методи на криминално планирање 95
6.1. Мрежно планирање во криминологијата 95
6.2. Профилирање на личноста на сторителот 96
6.3. Златни прашања на криминологијата 100
6.4. Што се случило (криминална диференцијална дијагноза) 102
6.5. Каде се случи тоа? - (locus operandi) 103
6.6. Кога се случи тоа?- (tempus operandi) 104
6.7. Како се случи тоа? – (Modus Operandi) 104
7.1 Што се случи? – (Инструментариум операнди) 106
7.2. На кого му се случило тоа? (субјективни и идентификациски операнди) 108
7.3. Зошто се случи тоа? – Мотивациони елементи 109
7.4. Кој е сторителот? - идентификација на сторителот 111
7.5. Кој или што? – (кој е оштетен, жртва 112
8. Кривична оперативна евиденција 114
8.1. Општа азбучна датотека - индекс 115
8.2. Досие за лице 116
8.3. Евиденција за одредени категории на сторители - потенцијални сторители 116
8.4. Албум 117
8.5. Евиденција на видливи карактеристични знаци 117
8.6. Евиденција со прекар 117
8.7. Мононодактилоскопска колекција 118
8.8. Кривична евиденција 118
8.9. Евиденција за кривични дела со непознат (НН) сторител 119
8.10 Евиденција за украдени и исчезнати предмети 119
8.11. Евиденција на оштетените 120
8.12. Евиденција за исчезнати лица и неидентификувани тела 120
8.13. Евиденција на предмети 121
8.14. Запис за настанот 121
8.15. Датотека со оперативни дејствија 121
9. Емпириско истражување 122
9.1. Методологија на истражувањето 122
9.3. Оправданост на истражувањето ..... **Error! Bookmark not defined.**

9.4 Предмет и цел на истражувањето 124
9.5. Хипотетичка рамка ..... **Error! Bookmark not defined.**
9.6. Методи на истражување 125
10. МАПИРАЊЕ НА КРИМИНАЛНИТЕТ 128
10.1. Географски информатички системи 129
10.2. Историски развој на ГИС 130
10.3.Можности за примена во агенциите за спроведување на правото 135
10.4. Мапирање на криминал во Македонија 139
10.5. Обработка на настаните од криминалот 140
10.6. Прикажување на податоците 142
10.8. Ограничувања на картата на криминалот на Македонија 143
10.9. Други системи за мапирање на криминал во Македонија 148
11. РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО 148
11.1. Заклучни согледувања по емпириското истражување 150
Заклучок 151
Користена Литература 152

Вовед:

На почетокот на моето студирање се запознав со елементарни поими од областа на криминологијата кои ме наведоа да размисувам за тезите кои сакам да ги истражувам во овој труд. Па според тоа, темата на магистерската е Методи на дознавање за кривични дела и планирање криминални активности, со посебен осврат на криминалистичко истражување со мапирање на криминалот во РСМ и истата содржи клучни концепти, институти и основни знаења во рамките криминологијата како интегрален „систем“ на повеќедимензионално криминално проучување настан/кривичен акт, сторител. Содржината на магистерската ќе биде усогласена со другите казнено-правни и безбедносни науки (кривично право, кривично процесно право и криминологија и сл.) кои ги студирав на овој факултет.

Особено е важно да се истакне дека преку совладувањето на основите во криминологија стекнав „фундаментални“ знаења кои понатаму даваат можност за успех и совладување „посложени“ детали во комплексот криминалистика (тактика, форензика, методологија итн.)

Поради се попрусутната борба против криминалот од страната на сите безбедносни структури во Република Северна Македонија, бара одлично знаење и примена на криминологијата кои детално ќе бидат објаснети во овој труд. Меѓу научните дисциплини чие знаење се применува во практична борба против криминалот е едно од најважните места- криминолозите.

Од овде излегува и оправданоста на самово истражување а тоа е пронаоѓањето, усовршувањето и примената на научни и методи и средства засновани на практично искуство, чија примена овозможува успех во спречување, откривање и расветлување на кривичните дела, пронаоѓање и лишување од слобода нивните сторители и фиксирањето и толкувањето на доказите.

Ќе дадеме краток осврат и на форензиката која како научна дисциплина традиционално е поделена на тактика, техника и методологија а оперативното има, пред сè, дидактички карактер, додека во пракса е „обединето“ во еден вид „криминолошки систем“. Практичната криминална активност е исклучена можноста за парцијален пристап во

спречувањето, откривањето и расветлувањето на кривичните дела и откривање на нивните сторители од аспект на која било гранка на криминалистиката.

Во исто време, со учење на криминологијата и нејзина адекватна примена се исклучува можноста постоењето на т.н квази криминалец од „поучен, вообразен тип и ориентација“. Со цел да се афирмира историското потекло и развој на криминологијата во истото се презентираат биографски содржини на истакнати светски и регионални криминалци кои во целина го зајакнува интегритетот и угледот на криминологијата. Во понатамошните студии, криминалистичката наука ќе се шири низ неговите потсистеми (тактика, методологија, форензика итн.), што на крајот ќе целосно афирмираат и овозможуваат високо ниво на научни и практични знаења за во иднина чувари и криминалци.

Постојат бројни науки, научни дисциплини кои како предмет на изучување го имаат криминалитетот. Секој од нив се занимава со криминалот од својот „агол“ на надлежност. Секако, криминологијата е една од науките чии учења и примената на знаењето е исклучителна во практичната борба против криминалот поради што таа припаѓа на посебно место во спектарот на безбедносните и правните науки.

Оттука можеме да заклулиме зошто е важна криминологијата, бидејќи таа е наука која наоѓа, проучува и усовршува научни методи и средства засновани на практично искуство кои се најпогодни за откривање и разјаснување на кривичното дело, понатаму да го открие и доведе сторителот на кривични санкции, да да ги обезбеди и евидентира сите докази за утврдување на (објективната) вистина, како и за нејзино спречување извршување на идни планирани и непланирани кривични дела.

Со други зборови, тоа е наука за техника, тактика, методологија на оперативни, истражни и судски дејствија, како и спречување на криминалот.Од горната дефиниција е видливо дека тоа е наука која наоѓа, приспособува и усовршува научни и практични методи и средства засновани на искуство, чија примена овозможува успешно спречување, откривање и истрага на кривични дела, пронаоѓање и лишување од слобода на нивните сторители и откривање, поправање и толкување доказ.

Развивајќи се истовремено како научна и како практична дисциплина, криминологијата, ги прифаќа законитоста и правилата на другите науки, приспособувајќи ги и директно применувајќи ги, а во исто време гради и свои научни и практични методи и

средства засновани на искуство. На овој начин се создаваат услови за успех остварување на задачата доверена од општеството, обидувајќи се да се заштити од криминал криминолозите.

Криминалната тактика како научна и емпириска дисциплина проучува и ги усовршува општите казнени правила и различните методи на спречување и сузбивање на сите кривични дела. Потпирајќи се, од една страна, на резултатите до кои дошла систематски преку проучување на прашања поврзани со начинот на извршување на кривичните дела и нивното однесување сторителите, како и детална анализа на практиката на извршување на одредени оперативно-тактички мерки и дејствијата од друга страна криминалните тактики градат систем на тактички начини и најкорисните процедури за нивна примена.

1. Начини на дознавање на кривични дела и сторители

Самите начини на добивање информации за кривични дела и веродостојноста на добиените информации можат да бидат многу различни. Ова, меѓу другото, е условено од природата на криминална активност која во основа може да се манифестира на два начина: преку извршување на кривични дела чие постоење е очигледно (истовремено може и не мора да е познат сторителот), односно оние чие постоење е латентно - скриено (за самата природа на делото, времето, местото и начинот на неговото извршување, како и последиците од неговото случување). Дополнително, во некои случаи последицата од стореното дело се прикажува како резултат на настан предизвикан од природни фактори, случајност, виша сила или чинот на лице чија дејност не е казнива, односно се создава впечаток за постоење на друго кривично дело, а не на тоа што навистина е сторено. Непоследователни знаења за службените лица овластени за извршување на кривично дело можат да стекнат: со фатени на дело и за време оперативна работа (Aleksić,1983).

1.1. Фатен на дело како начин да се дознае за кривично дело

Професионално обучен и посветен полицаец може, дури и по изглед безопасни ситуации, забележуваат знаци на сомнително однесување, кои укажуваат на подготвеност

на лице да стори кривично дело (туркање или создавање гужва на влезната врата од автобусот), или на околноста дека е во тек извршување на кривично дело (присуство на одредено место заради чување). Полицаец кој е и добар познавач на можностите на еден терен или во одредена средина може да набљудува и правилно да ги толкува оние отстапување од вообичаената состојба на нештата (на пр. запалено светло во магацин во продавница или канцеларијата на менаџерот надвор од работното време), а потоа реагираат соодветно.

Тој, исто така, со своето присуство на обезбедувањето на објекти - ризични и загрозени места, д може на пр. да слушне кршењето на стаклото, одредена тревога, лелекање на нападнатиот и сл., по што ќе може да преземе нешто. Навремено добиени податоци за подготвеното кривично дело, односно квалитетно извршена анализа и прогноза на криминално дејствие му овозможуваат фаќање на сторителот. Ова се случува, особено, во рамките на систематски подготвени и планирани егзекуции како што се, на пример: заседа, специјален надзор, таен надзор, рација, инспекција и пребарување на транспортни средства, патници и багаж. (Aleksić, 1985)

1.2. Непосредно сознание за кривично дело при оперативно работење

Оперативната работа на овластено службено лице претставува примена на сите методи и средства за криминално оперативно согледување, регистрација, обезбедување и на кривично релевантни податоци и информации на кои може да се заснова едно сомнение за сторено кривично дело од страна на сторителот. Овластено службено лице на полицијата може во текот на вршењето на редовни активности, односно во текот на вршењето засилена контрола на возила, рации, т.е при работа на откривање, расветлување и докажување на кривични дела (на претрес или истрага), утврди дека е сигурно, познато во тој момент, т.е непознато лице, дека тоа лице сторило кривично дело за чие постоење службени лица на органите внатрешни работи не знаеле (пронајдени се предмети или траги на кривично дело итн.). Полицаецот во рамките на примената на методите и средствата за оперативна работа може стекнуваат многу корисни и употребливи оперативни сознанија за стореното кривичното дело и за самиот сторител (Aleksić, 1985).

.1.3. Граѓанските пријави како извор на сознанија за кривични дела

Своите сознанија за кривичните дела граѓаните можат да ги изнесат пред овластените вработени во органите за внатрешни работи, било со директна комуникација, со известување по телефон, или со предавање и доставување во различни писмени форми. Во оваа прилика граѓаните можат да дадат точни информации за себе, но како апликанти може да се јават и граѓани кои не сакаат да го откријат својот идентитет, па затоа се однесуваат анонимно (без да наведат никакви информации за нивниот идентитет), т.е псевдонимни известувања (што укажуваат на нецелосни или лажни информации за вашиот идентитет). Пасивниот однос на полицијата кон анонимните и псевдонимните пријави, но и нивните некритичко отфрлање би бил погрешен потег. Со утврдување на идентитетот на непознатиот барател кој се однесува на стварно сторено кривично дело се создаваат услови за криминално стекнување релевантни податоци кои не биле изнесени во пријавата (барателот не ги споменал бидејќи ги сметал за неважни, односно затоа што не знаел за нив во моментот на поднесување апликации). Од друга страна, злонамерен подносител на лажна и погрешна пријава може, доколку се открие неговиот идентитет, ќе подлежи на одредбите од кривичното право кои важат за кривичното дело лажно пријавување (Beck, 2014).

Кога станува збор за погрешни извештаи чија цел е дезинформирање на работниците на полицијата, треба да се истакне дека, по правило, ги поднесуваат непознати лица (најчесто стварните сторители или лица блиски до нив), но во пракса, лажни, погрешни пријави, поднесени од странски лица кои не го кријат својот идентитет. Ваквите апликации се поднесуваат од различни причини:

- заради прикривање на сторено кривично дело (проневера извршена од управителот на продавницата сака да прикрие со пријавување кражба, поштарот со пријавување грабеж и сл.);
- апликантот се назначува себеси како жртва или повредено лице, и на тој начин наоѓа оправдување за некои, за него, непријатна ситуација (за да се оправда бременоста како резултат на брачно неверство, жена поднесува пријава за кривично дело силување);
- од одмазда (за силување и некои други акти);

- за да привлече внимание, да предизвика сожалување и да ја придобие наклонетоста на другите, апликантот се претставува како жртва на непостоечко кривично дело;
- заради реализација користи (должникот поднесува пријава дека е украдено сакајќи да избегне враќање на долгот или да резултира со продолжување на рокот и сл.);
- заради заштита на блиско лице кое е вистински сторител за кривично дело (пријавувајќи се за извршеното убиство, таткото сака да го заштити својот син, кој е вистински извршител итн.).

Најчести се пријавите од граѓани се кривични дела од одредени имотни и полови кривични дела (на пр. кражби и силување), повредените лица се речиси ексклузивен првичен извор на податоци. Се разбира, се случува лице повредено со кривично дело да не го пријави своето постоење, плашејќи се од одмазда или изложување на презир и осуда на околината, поради можната појава на други штетни последици, од чувство на вина или срам, поради верување дека многу е мала можноста сторителот да се открие и да се изведе пред суд и сл. Пријавувањето од страна на оштетениот или жртвата е релативно веродостоен начин да се дознае кривичното дело, за кое значително придонесува предупредувањето за одговорност за лажно пријавување кое овластеното службено лице на полицијата им го дава на граѓаните пред да ја прими апликација од нив. Но, во пракса и од овие лица се добиваат изјави со невистинита содржина.

Ваквите постапки можат да произлезат и од омраза, одмазда и други слични мотиви и од несовесна желба да се преувеличува положбата на вистинскиот сторител, од намера дека е заради прикривање на сопствената криминална активност сторителот на стореното кривично дело делува и припишува работи што не ги направил, односно лажно прикажува непромисленост и опасност од сторителот, поведува итна полициска акција. Вистинската содржина, по правило, има и пријави на очевидци на делото, како и лица кои по настанот забележале траги. Како апликанти може да се појават и лица кои раскажуваат каква било изјава за одреден настан, на пр. изјава на актерот на криминална активност дадена со намера да се фали со сработеното, да остави впечаток на друго лице или да го исплаши или, од друга страна, гласини (изреки дека одредени лица можат да обезбедат соодветна сума пари одредени придобивки или да се стори нешто што претставува кривично дело - да се добие одредена дозвола, диплома и сл.).

Се случува, иако не толку често, кривичните дела да се дознаат врз основа на самопријавување на сторителот. Самопријавувањето на сторителот може значително да ја олесни понатамошната истрага и оперативна работа, при што полициските службеници не смеат слепо да ја следат, бидејќи покрај оние со вистинска содржина се поднесуваат и лажни и погрешни самоизјави. Самопријавувања најчесто поднесуваат лица кои сториле кривично дело од небрежност,во провоцирачка ситуација, во пијана состојба, односно оние кои делото го извршиле под дејство со некој неодолив психолошки стимул и се подготвени да платат за тоа што го направиле.

Пријавени се и лица кои се свесни дека нема да можат да го сокријат извршувањето на кривичното дело, од местото, времето, начинот на извршување или некои други околности на делото кои недвосмислено ги посочуваат како сторители. Причини за поднесување лажни пријави тие можат да бидат различни. Кај ментално здравите луѓе ваквата постапка е мотивирана од намера дека со пријавување за сторено полесно кривично дело, си обезбедуваат алиби за потешко кривично дело, желбата да се заштити блиска личност (роднина или пријател), свесност дека одредени факти погрешно ги посочуваат како сторители, што е поткрепено со подготвеноста на сторителот добро да ги награди за дадената жртва (изложеност на кривично гонење и осуда). Некои ментални болести се карактеризираат, меѓу другото, и со зголемена подготвеност за поднесување лажни самоизјави - кај шизофреници, олигофреници, параноиди (Boba, 2005).

1.3.1. Самопријавувањето како извор на сознанија за постоење на кривично дело

Самопријавувањето е начин на знаење со кој едно лице се пријавува себеси за извршување на кривичното дело за кое се гони по службена должност. Човек треба да биде многу критичен кон самоизвестувањето бидејќи тоа е во спротивност со нагонот за самоодржување. Треба да се пристапи во согласност со принципот на скептицизам и неверување (критичност и самокритика) и да не се фасцинирани од неа и по линијата на помал отпор, слепо ѝ верувајте. Самоизвестувањето тие можат да бидат вистинити, несвесно невистинити и лажни. Вистинските самопријавувања најчесто поднесуваат примарните виновници кои делото го сториле од небрежност, афект или од страст и по правило веднаш или набргу по извршувањето. Дејствијата кога психолошкиот притисок и

каењето сè уште се доминантни во однос на нагонот за самоодржување (рационализацијата сè уште не се случила. Самопријавување можат да поднесат и тешки криминалци, од чисто рационални причини, кога сакаат полесно да пријават криминал, за прикривање на извршување на тешко кривично дело; или кога ќе почувствуваат дека ќе бидат разоткриени сами се пријавуваат за нивното самопријавување да биде оценето како олеснителна околност при изрекувањето на казната (заедно со постапување и искрено жалење за последиците).Несвесно невистинито самопријавувањето постои кога некое лице се пријави за кривично дело, погрешно мислејќи дека истото го сториле. Лажни самопријавувања се наоѓаат и во криминалната практика и нивните мотиви можат да бидат различи. Лажното самопријавување може да биде од благородни мотиви, на пример, член на семејството сам се пријави за извршување на кривично дело за да заштити друг член на семејството (таткото да се пријави за делото направено од синот), или дечкото се пријавува за кривично дело извршено од неговата девојка.

Мотивите за лажно самопријавување можат да бидат и рационални: кривична пријава за извршување на непостоечко кривично дело, со цел да се прикрие она што навистина е сторено; сиромав изјавува дека е сторил кривично дело за да добие награда ветена од вистинскиот сторител. Во практиката се среќава и лажно самопријавување на ментални пациенти, што е карактеристични за меланхолија, шизофренија, параноја, олигофренија (ментална ретардација).

Хистеричните луѓе имаат тенденција да лажно се самопријавуваат. Патолошки лажговци (Pseudologia phantastica) се среќаваат во криминалната практика како лажни самопријавувачи за различни кривични дела. Тие не можат да направат разлика помеѓу имагинацијата и реалноста и се многу убедени во вистината на своите наводи.

1.3.2. Анонимна и псевдонимна регистрација како извор на знаење за постоењето на кривично дело

Одвреме-навреме се случува органите за внатрешни работи да дознаат за криминални настани врз основа на анонимни и псевдонимни пријави. Анонимна апликација нема потпис, и псевдонимната апликација има потпис но лажен. Анонимна и псевдонимна регистрација може да биде вистинито и лажно. Вистинска пријава поднесуваат граѓани кои

се плашат од одмаздата на криминалецот дела (на пр., станува збор за криминална организација, кривичното дело го извршил претпоставениот на работа). Тие претставуваат компромис помеѓу желбата на граѓанинот да го разоткрие делото и да избегне да биде разоткриен на суд како сведок. Лажни апликации без потпис и со лажен потпис се доставуваат од различни причини. На пример, од омраза кон некое лице за да му предизвика непријатност со лажно пријавување, сака вистинскиот сторител да ја насочи оперативната активност во погрешна насока.

Одредени болести можат да бидат причина за поднесување лажни анонимни и псевдонимни извештаи, на пр. параноја или некој вид хистерија. По извршувањето на тешки кривични дела, кои предизвикуваат вознемирување на јавноста, често пристигнуваат голем број невистинити анонимни и псевдонимни пријави. Органите за внатрешни работи не треба да отфрлаат анонимни и псевдонимни пријави, туку треба во рамките криминалистичка обработка, да се провери неговата веродостојност.

Меѓутоа, кога ќе се утврди дека содржината на анонимна или псевдонимна пријава е лажна, треба да се организира потрага по барателот имајќи предвид дека со поднесување на пријавата сторил кривично дело лажно пријавување. Мора да се планира и верзијата дека е лажна подносителот на барањето може да биде и вистински сторител на кривичното дело за кое обвинува други за да ја насочи оперативната активност во погрешна насока. Во такви случаи, лажен анонимен или псевдонимната пријава треба да му се покаже на невин граѓанин, со прашање кое на лицата лица таод неговата околина би можеле да имаат мотив за нејзино поднесување.

Треба да се изврши и форензичка и техничка анализа на лажното известување: вештачење на ракопис за откривање на непознатиот барател, анализа на текст (јазична анализа на текстот), анализа на хартија, ракопис, анализа на типизирани или печатени букви; потребно е да се предизвикаат отпечатоци од прсти, да се изврши анализа на плунката (со која е залепен пликот или печатот) за да се утврди ДНК или други карактеристики што може да се утврдат со постоечки методи, да се наведе поштенски печат и врз основа на тоа планирајте ги потребните верзии (Burnett, 2007)

1.3.3. Извештаите на оштетениот и другите сведоци како извор на сознание за постоење кривично дело

Претставките од оштетените се еден од најчестите начини да се дознае за извршувањето на кривичното дело. Има случаи кога „жртвите“ поднесуваат лажни пријави со цел да добијат осигурување, или да предизвикаат штета на лицето кое го пријавуваат како сторител (на пр., во криминологијата се смета дека одреден процент од пријавите за силување се лажни).

Но, кај пријавите доставени од оштетениот, почесто се среќава проблемот со свесноста или несвесно преувеличување на штетата, потоа поради страв и паника во случај на насилни кривични дела оштетените често погрешно го перцепираат напаѓачот и други релевантни факти, па затоа треба да се посвети големо внимание на нивното слушање. Се случува оштетениот да не пријави за кривични дела сторени на нивна штета поради страв од одмазда од страна на сторителот; срам поради понижување (на пример, при сексуални престапи); бидејќи сметаат дека сторителот нема да се најде, бидејќи, според нивната проценка, штетата не е голема (Carter, 2003)

Во такви случаи, тешко е да се дознае за делото и да се најде сторителот. Кривични пријави, поднесуваат и граѓани кои го набљудувале неговото извршување, а во судот се јавуваат како сведоци. По правило, нивните извештаи се вистинити, но секогаш треба да се проверуваат. Еве најчестиот проблем е точноста на набљудувањата на сведоците и другите прашања кои доаѓаат во психологијата на искази.

1.3.4. Пријавите на правните лица како извор на податоци за кривични дела

Правните лица, пред сè, можат да се јават како баратели кога ќе бидат оштетенио дело, но и во други ситуации. Така, на пример, кога се дава помош на лица или при утврдување на причината за смртта, здравствени установи (ургентни центри, болници, здравствени центри, служби за итни случаи итн.) можат да дознаат што е направено и врз основа на нив поднесе пријава во полиција (за нанесување телесни повреди, убиство, силување, незаконско прекинување на бременоста, загрозување на безбедноста во сообраќајот, предизвикување општа опасност, несовесно постапување со пациенти и сл.).

До сознанија на криминалецот полицијата може да дојде на работа и врз основа на информации добиени од банки, Институтот за сметководство и плаќања, финансиска полиција, инспекциски и царински органи, воени органи и странската полиција.

1.3. Пријави на посебни категории граѓани (оперативни врски)

Постојат различни категории на граѓани кои се во рамките на криминално-информативните активности им даваат информации на органите за внатрешни работи за кривични дела и нивните сторители) Информатори се лица кои обезбедуваат информации на органите за внатрешни работи за кривични дела за кои случајно и случајно дознале благодарение на својата професија или некои други контакти со одредени лица од криминалните кругови (на пр., познаници, роднини, пријателства, љубовни врски, место на живеење53). Тие можат да влезат во информатори сите категории на граѓани и професии. Нивните професии најчесто се карактеризираат со контакт со голем број луѓе, меѓу другото и со лица кои се занимаваат со криминал или се на работ на истиот односно се во врска со криминални жаришта.

Посебно соодветни информатори се, на пример, хотелски рецепционери и носачи, келнери, таксисти, деловни луѓе, продавачи во весници, златари. Органите за внатрешни работи треба да одржуваат контакти со сите категории на граѓани. Од бројни меѓусебни контакти, кои треба да се одликуваат со коректност на овластените лица на органот за внатрешни работи резултира довербата на граѓаните во оваа служба и подготвеност да се обезбедат информации релевантни за откривање на кривични дела.

За органите за внатрешни работи секој сигнал и информација во врска со извршување на кривични дела, местата за состаноци на деликвентите, нивните врски со криминалци или други лица, нивните навики, движења и грабежи. Информаторите не даваат информации за кривични дела трајно, туку само повремено, т.е. кога за нив дознаваат. Најчест услов им е да не се појавуваат во судот како сведоци бидејќи се плашат за личната безбедност и безбедноста на нивните семејства. Овластени лица на органите за внатрешни работи тие треба да го почитуваат ова барање, за да преземат активности врз основа на добиените информации и превземаните дејствија кои ќе резултираат со прибирање докази (се врши претрес, надзор, поставена заседа). Мотивите на доушниците

за давање информации на полицијата можат да бидат различни: идеални (чесност, желба да се спречи извршување на кривично дело, пријателство со полициският службеник на кој му даваат информации); материјал (очекува некоја контра услуга, е оштетен со кривично дело); егоистичен (одмазда, завист, злоба, итн.). (Aleksić & Milovanović, 1991).

1.4. Медиумите како извор на информации за кривични дела

Иако овој извор на сознанија за кривично дело е многу поредок во практиката, тоа треба во секој случај треба да се посвете потребното внимание. Тоа е затоа што при информирањето на јавноста, новинарите можат, повеќе или помалку, директно да укажат на одредено кривично дело или активност која е, на пр. резултирасо оштетување на нечии права, интереси, влошување на материјална состојба во една компанија (поради чести дефекти или погрешно работење), корупција во државен орган итн.

На податоците за криминални активности, поткрепени со посилни или послаби аргументи, може да се најдат преку писма од читателите, писма од повремени соработници и следејќи ги контактните преноси „во живо“. На другата страна, злоупотреба на печатот, радиото, телевизијата и другите средства за јавно информирање (со поднесување тврдења, објавување изјави, текстови, филмски снимки и фотографии, цртежи и сл.) можат да се извршат поединечни кривични дела. Во делот на класифицирани огласи често се нудат услуги, чие давање е забрането, како и предмети кои се добиени со кривични дела, односно чиј оптек не е дозволен или е дозволен само со постоење на соодветна дозвола. Денес, комуникацијата преку Интернет е многу раширена и употреблива, што им овозможува на добрите оперативци, аналитичари да пронајдат индиции, сознанија за можна криминална активност, како и за други факти и околности поврзани со постоењето на кривичното дело, сторителот.

1.5. Јавните озборувања како извор на информации за кривично дело

Првичните информации за сторено кривично дело и неговиот сторител може да се добијат преку јавно озборување, односно гласини. Некои граѓани не ги пријавуваат криминалните дејствија до државните органи, туку своето знаење го доверуваат на други

лица. Во пракса, се случува озборувањето, кое во основа има реална основа, да се менува непрепознатливо со негово пренесување, притоа губејќи ги карактеристиките на автентичност и вистинитост. И покрај сето ова, гласините не треба, освен ако се апсурдни, да се окарактеризираат како измислени и нереални без претходна проверка. Самата проверка треба да се направи многу внимателно, на конспиративен начин. Во потрагата по расфрлачот на гласини, а особено по личноста од која тие потекнуваат, треба да се биде особено упорен во случај кога изнесените невистини и полувистини може да содржат и елементи на кривично дело.

1.6. Криминалистичко-разузнавачката дејност како современа криминалистичка методологија за прибирање и обработка на информации за кривично дело

Криминално-разузнавачката дејност претставува релативно нов методолошки систем на полициско превентивно - репресивно делување во областа на прибирање и обработка на релевантни податоци, информации за можно кривично дело прекршок, сторителот. Криминалистичкото разузнавање било воведено во областа на јавната безбедност на почетокот на 21 век, како еден вид „модерен“ модел на проактивна полициска активност, што претходно беше карактеристично само за службите за „државна безбедност“. (Clarke, 1986)

Бидејќи криминалот во современи услови се здоби со нови методи и средства во својата експанзија, а со развојот на технолошките достигнувања, кои можат ефективно да се користат на полето на сузбивањето на криминалот, овој нов метод на криминално оперативно пријавување претставува значајна новина и нов квалитет со цел поцелосно, навремено, подобро прибирање, обработка и натамошна дистрибуција на оперативните податоци за потенцијално кривично дело, сторителот. Во суштина, тој се состои во ненаметливо следење на безбедносните појави во околината, заедницата, нивно методолошки организирано регистрирање, обработка, се со цел да се обезбедат идни докази за криминални активности. Циклусот за криминалистичко разузнавање (круг) вклучува систем на поединечни фази на дејствување на криминалните оперативци со цел собирање податоци и понатамошна обработка во согласност со утврдените правила. Треба да се напомене дека ова е т.н оперативни активности на полицијата, кои не можат и не можат да

се користат во доказна средина, туку само обезбедуваат квалитетна оперативна подготовка за извршување на идните истражни и доказни дејствија. Криминалистичко-разузнавачките активности ги вршат буквално сите оперативци, а криминалистичката служба професионално ги обработува, систематизира и обработува, во согласност со строго утврдените правила за работа.

1.7. Меѓународна криминална соработка во борбата против криминалот - „Интерпол“

Полициските власти најинтензивна меѓународна соработка во спречувањето и борбата против криминалот остваруваат преку Интерпол (Меѓународната криминалистичка организација). Од своето основање до денес, оваа меѓународна организација континуирано се развива не само по обемот на работа, методите и средствата, туку и по бројот на земји чии полицајци станаа нејзини членови.

Почетокот на организираната соработка на поединечна полиција на меѓународно ниво датира од 1914 година, кога во Монако се одржала меѓународниот конгрес на правосудната полиција. На конгресот се разговарало за можноста за формирање меѓународно полициско досие и беа договорени одредени правила за екстрадициските процедури. Вториот меѓународен конгрес на судската полиција се одржа во Виена во 1923 година. Здружението на полицијата победува името на Меѓународната комисија за криминалистичка полиција, со седиште во Виена.

По Втората светска војна, Меѓународната комисија за криминалистичка полиција била обновена на конгрес во Париз во 1946 година, а организацијата добила статут и име Интерпол, а седиштето се преселило од Виена во Париз. Во 1956 година, Меѓународната комисија за криминалистичка полиција го промени своето име во „Меѓународна организација за криминалистичка полиција“ - ИНТЕРПОЛ. Ова име организацијата го задржала до денес. Други значајни датуми во поновата историја на организацијата се: 1984 година, кога стапило на сила новиот договор за седиштето на организацијата, со Франција на чело.

Официјалната инаугурација на новото седиште се одржа во Лион на 27 ноември 1989 година, по неговото префрлање од Сент Клод, каде што беше од 1966 година. Во 1955

година, организацијата имала 50 земји членки, во 1967 година – 100, во 1990 година – 154, 1992 – 169, 1993 – 176 земји членки, така што во 2004 година Интерпол имала вкупно 182 земји членки. Меѓународната криминалистичка полициска организација е функционално организирана без прекумерен формализам, што е основен услов за успешна полициска соработка. Динамиката на полициската соработка преку Интерпол зависи, пред сè, од движењето на деликвентите и меѓународниот криминал, со тоа што тоа е дозволено само во областа на општото право (т.е. класичниот криминал), и секоја активност или интервенција во прашања или случаи кои имаат политички, воен, верски или расен карактер е строго забрането во организацијата (член 3 од Статутот на Интерпол).

Секоја земја суверено одлучува дали кривично дело е опфатено со член 3 од Статутот и прифаќа или одбива соработка врз основа на сопствена одлука. Рамката и целите на оваа организација се предвидени во член 2 од Статутот, во кој се вели дека во рамките на Интерпол е потребно: - да се обезбеди и развие најширока меѓусебна помош на сите органи на криминалистичката полиција, во рамките на постоечките закони во различни земји. , и во духот на Универзалната декларација за човекови права, - воспоставување и развивање на сите институции способни успешно да придонесат за спречување и казнување на криминалните дела.

Раководните и работните тела на организацијата Интерпол се: Генералното собрание, Извршниот комитет, Генералниот секретар и Генералниот секретаријат како стручно и административно техничко тело кое овозможува постојано функционирање на организацијата, Националните централни бироа, советниците како колегиум составена од стручни соработници – научни работници предложени од Генералниот секретаријат, а прифатени од Генералното собрание со мандат од три години.

Генералниот секретаријат е глобален координатор на криминалната соработка во борбата против криминалот, преку кој се овозможува размена на полициски податоци, односно нивна обработка, анализа и складирање. Фокусот на соработката е ставен на борбата против криминалните организации и злоупотребата на дрога, финансискиот и високотехнолошкиот криминал, тероризмот, трговијата со луѓе, како и потрагата по лица по кои се распишани меѓународни потерници. Членот 5 од гореспоменатиот статут предвидува дека Генералниот секретаријат обработува полициски информации во комуникација со ЦНБ, кој треба да ги преземе сите мерки за да се осигура дека таквите

видови информации се обезбедуваат точно и навреме. Генералниот секретаријат може, исто така, да обработува полициски информации добиени од јавни извори или испратени до неа од земја која не е членка или од други меѓународни организации кои не се полиција, но чии информации можат да се користат за полициски цели. ЦНБ кои испраќаат полициски информации се сметаат за нивни сопственици, така што таквите информации можат да се менуваат, ажурираат или избришат на нивно барање во секое време, а Генералниот секретаријат не смее да ги менува самоиницијативно.

Интерпол, како координативен центар за борба против меѓународниот криминал, интервенира на барање на полициските служби и правосудните органи на земјите-членки, во спречување и репресија на: убиства, киднапирања, земање заложници, трговија со луѓе, криминални дела извршени против безбедност на авиони, прекршоци поврзани со оружје и експлозиви, тероризам и слично; потоа кривични дела извршени против имотот (кражба, нелегална трговија со уметнички дела, нелегална трговија со загрозени животински видови; кривични дела во стопанско-финансиските активности (фалсификување пари, други фалсификати и преправки, разни измами поврзани со употреба на информатичка технологија итн.). нелегална трговија со дрога и други кривични дела поврзани со ова (одгледување, производство, транспорт и дистрибуција на дрога, перење пари итн.)

Раководството и службениот персонал на Генералниот секретаријат на Интерпол е составен од полициски службеници и административни и технички службеници. од околу четириесет нации.Во рамките на Интерпол за комуникација англискиот, францускиот, шпанскиот и арапскиот се користат како официјални јазици, во писмена и усна комуникација.Генералното собрание секоја година ги собира делегатите на земјите-членки за да ги донесе најважните одлуки поврзани со работата на Организацијата.Извршниот комитет на Интерпол е составен од тринаесет членови избрани од Генералното собрание. е спроведувањето на одлуките донесени од Генералното собрание, според кои, меѓу другото, подготвува одредени консултации.

Со Генералниот секретаријат раководи Генералниот секретар, кој го именува Генералното собрание за период од пет години. Тој е назначен во седиштето на организацијата и ги спроведува одлуките на Генералното собрание и Извршниот комитет. Се грижи за секојдневното функционирање на меѓународната соработка Централните национални бироа (ЦНБ) се криминални служби кои на национално ниво земјите-членки ги

одредуваат како постојана точка за поддршка на меѓународната соработка во областа на полицијата. Централните национални бироа обезбедуваат врски со други полициски органи во нивната земја, со ЦНБ на други земји и со Генералниот секретаријат на Интерпол. (Clarke, 2014).

Интерпол се финансира од таксите за регистрација на земјите-членки, а финансирањето се заснова на буџетски единици. Сегашната вредност на една единица е 12.000 евра, а секоја земја членка може да има минимум две, а најмногу 100 единици. Има автономна и модерна телекомуникациска мрежа која го покрива целиот свет, односно ги вклучува сите земји членки. Овозможува брзо користење и целосна безбедност на кодот на сите традиционални комуникациски системи, сателитски телекс и слично. Криминалната документација се состои од архиви, номинални збирки, дактилоскопски збирки на меѓународни криминалци, анализи и синтези на спроведени истраги, меѓународни налози за претрес (налози за барани криминалци или информации побарани врз основа на барање на националните власти, најави за украдени предмети, описи на начинот на извршување на злосторствата). Преку Интерпол се издаваат следниве видови налози кои вообичаено се разликуваат според бојата што ги карактеризира ваквите дела:

1. Црвени налози - издадени од Генералниот секретаријат врз основа на важечка национална потерница за лишување од слобода на одреден лице и во суштина значи барање на странска држава да се лиши од слобода лице заради екстрадиција .
2. Сини налози - се издаваат со цел да се соберат информации за идентитетот на некое лице, судски информации, информации за криминалните активности на одредено лице или да се лоцира одредено лице, односно да се определи неговото место на живеење. Сините налози се користат во случај на неидентификувани криминалци или неизвесен идентитет на одредено лице, пронаоѓање сведоци на криминални дела и нивно испрашување во полиција. Сините потерници често им претходат на црвените потерници, а во случај да се издаде наредба за лишување од слобода на одредено лице на кое се однесуваше овој вид налог, тие се менуваат во црвени потерници.
3. Зелени налози - содржат информации за криминалните активности на некои лица. За да се издаде овој вид налог, потребни се информации за такви активности од најмалку три различни земји, со исклучок на информации поврзани со организирана илегална

трговија, „Пеколни ангели“ и педофилија. Тие се издаваат од Генералниот секретаријат по сопствена иницијатива или на барање на поединечни ЦНБ.

4. Жолти налози - се однесуваат на исчезнати лица, лица кои не можат да се идентификуваат или деца кои се жртви на киднапирање од страна на родителите.
5. Црни налози - се однесуваат на неидентификувани мртви тела.
6. Портокалови налози - укажуваат на можни закани, односно опасности од скриено оружје и разни уреди кои можат да повредат човек, како на пр. пиштоли со пенкало, скриено оружје од 8 мм, писма-бомби, вреќи со експлозив, делови од бомби и проектили итн.

Напорите на Интерпол се насочени кон интензивна и навремена размена на информации, при што мора да се искористат предностите на технолошкиот напредок за да се забрза оваа размена што е можно повеќе. Дополнително, неопходно е да се поедностават формалностите за комуникација меѓу земјите, да се подобри аналитичката работа во Интерпол и да се доставуваат повеќе стручни материјали до земјите-членки. Понатамошните напори во насока на подобрување на соработката меѓу полициите на одделни земји се однесуваат на реформи на организациската структура, која мора да се прилагоди на политичките промени, имајќи предвид дека во активностите на оваа организација се вклучени новоформираните држави.

Во насока на тоа е и напорот за промена на организациската структура на Интерпол, како и развојот на одреден стандард на услуги што ќе им се даваат на членките. Ова особено се однесува на подобрување на соработката меѓу европските земји.Пред оваа организација е потребата од подобрување на полициската соработка имајќи ги предвид промените во Европа, новосоздадените држави, промените на границите на постоечките држави, појавата на криминалот во источна Европа , како и создавањето на Европол како посебна европска полициска единица.За поефикасно функционирање, Генералниот секретаријат на Интерпол ја задолжи ЦНБ да се придржува до минималниот договор.

Причина за тоа е наглото зголемување на бројот на разменети информации, како и зголемувањето на нови членки од европскиот континент на кои им е потребна сета помош што можат да ја добијат. Минималната акција на централните национални бироа за европските земји се состои во следново:

- континуирана служба на повик (24 часа) со која може да се контактира и може да се повика надлежен службеник, кој зборува еден од официјалните јазици на Интерпол;
- потребно е да се објави работното време на ЦНБ и да се обезбеди персонал кој зборува еден од официјалните јазици и кој го разбира и користи полицискиот речник;
- да обезбеди можност да повика истражни органи кои спроведуваат истрага во врска со тековен случај, да обезбеди правна основа за да се бара од националната полиција да преземе и заврши одредени проверки во фиксна временска рамка;
- да обезбеди контрола на радио услугата, службата за документација и услугите кој работи на конкретни случаи директно или преку управниот орган;
- да обезбеди експерти да работат на случаи поврзани со дрога, организирано насилство, кражба и измама;
- да обезбеди класификација и доставување пораки според системот за итност во рамките на ЦНБ;
- -обезбеди телефото систем за испраќање отпечатоци од прсти и фотографии и многу повеќе.

Генералниот секретаријат има релативно добро опремена евиденција со податоци за меѓународни криминалци, а воведена е и електронска обработка на податоците. Така, во рамките на Интерпол постојат следните електронски бази на податоци:

1) лица, односно издадени налози,
2) украдени/изгубени патни исправи,
3) украдени моторни возила,
4) бази на податоци за ДНК,
5) бази на податоци за отпечатоци,
6) украдени уметнички дела и
7) детска порнографија.

Постојаната соработка преку Интерпол опфаќа и активност на поднесување барања за различни вештачења, разни лабораториски и други тестови поврзани со местото на

кривичното дело, со цел собирање и комплетирање докази.привремено одземање предмети, истрага, сослушување сведоци или осомничени), сето тоа зависи од овластувањата на полицијата во кривичната постапка. Меѓутоа, дури и во случај на неовластена полиција и ексклузивна јурисдикција на судските органи, можно е полицијата, т.е. Националното биро посредува, односно ја иницира оваа активност со цел да се забрза постапката за добивање барања.

Интерпол придава големо значење на работата за сузбивање на нелегалната трговија со радиоактивни материи. Одредени важни одлуки се носат и на состаноците на шефовите на националните бироа на Интерпол, на кои се разменуваат извештаите на работните групи формирани од Генералниот секретаријат (работната група за идентификација на жртвите од големи катастрофи; работната група за прекршоци чии жртви се малолетници работната група за легализација на доказниот материјал и сл.).

На овие состаноци комисиите поднесуваат поединечни извештаи пред да бидат усвоени од Генералното собрание. Како што беше истакнато, статутот на Интерпол предвидува секоја земја-членка да определи по едно тело во рамките на своите полициски служби што ќе соработува во рамките на организацијата за сите криминални случаи од меѓународен карактер во кои е можна соработка, а тоа ќе фигурира како централни национални канцеларии.

Улогата на националното биро е да извршува непосредни оперативни задачи на барање на Генералниот секретаријат, односно директно да иницира извршување на овие задачи во неговата матична полициска организација. Биро за соработка со Интерпол - врши, согласно статут, закон и правилник, оперативни полициски, правни и други стручни задачи поврзани со воспоставување соработка со криминалистичката полиција, судските и другите органи во борбата против сите видови и облици. на криминалот, а особено во делот на: злосторства против животот и телото, човечкото достоинство и морал, злосторства против имотот, злосторства против економијата, злосторства против меѓународниот криминал на белата јака, злосторства против тероризмот и воените злосторства, како и други видови на меѓународниот криминал.

Националното биро може во секое време да стапи во контакт со друго Биро преку високо развиени средства за комуникација. Овој орган секогаш може да иницира полициска акција на меѓународно ниво, доколку има потреба од тоа. Контактите, односно соработката

меѓу националните бироа се остваруваат преку писма, радио-телеграми, телепринтери, а во последно време се зачестени телефонски контакти и директни средби на поединечни претставници на централните национални бироа. органот за внатрешни работи, според нашите законски прописи, овие работни места не се разликуваат во нивното непосредно извршување од работата на спречување и сузбивање на криминалот, кои се вршат во согласност со внатрешното работење на органите за внатрешни работи.

Фактот што соработката што органите за внатрешни работи ја остваруваат со полициските организации на други земји во рамките на Интерпол е многу обемна и плодна, недоволна е целосно да се задоволат постоечките барања за спречување и борба против криминалот на меѓународно ниво. Затоа нашата земја се стреми да воспостави соработка со безбедносните органи на земјите кои не се членки на оваа организација.

Иако ваквата соработка наидува на потешкотии, како од политичка, така и од процедурална природа, и иако е од помал обем, таа е значајна не само од оперативен туку и од политички аспект. Неопходно е интензивирање на соработката заради спречување и сузбивање на специфични форми на криминал како тероризам, нелегална трговија со огнено оружје и муниција, дрога, возила и слично. Без разлика на соработката организирана преку Интерпол, опасноста што ја носат со себе некои од овие форми на криминал, пред се тероризмот, ја прават самата соработка многу поинтензивна и подинамична отколку што предвидуваат правилата на Интерпол. Може да се очекува дека во иднина соработката и развојот на односите со релевантните органи на споменатите земји, како и улогата на нашата земја на меѓународен план, ќе биде успешна, а со тоа и реализација на конкретни форми на соработка во областа на спречување и сузбивање на криминалот. Едно од потребните барања е обука на кадар за извршување на овие конкретни задачи, пред сè, познавање на странски јазици и друга обука која бара специфична работа во борбата против овој вид криминал, со цел уште поцелосно воспоставување и остварување меѓународна криминална соработка.

За планирање и преземање превентивни мерки потребно е и добро да се знае причините и видовите на криминал кои се многу специфични и бараат познавање на пошироки проблеми на меѓународно ниво, дури и оние кои очигледно се во далечна и индиректна врска со криминалните манифестации.Заради поцелосно превентивно делување, потребата од идно поорганизирано следење на проблемите и појавите кои се

предмет на оваа соработка, со вклучување и вклучување на други субјекти овде кои како дел од нивната основна функција генерално се вклучени во спречувањето и сузбивањето на криминалот. Европол - европската полиција е основана врз основа на т.н Шенгенскиот договор, кој го регулираше прашањето за безбедноста по обединувањето на Европа и укинувањето на контролата на меѓудржавните граници. Европол е основан од земјите членки на Европската унија, со седиште во Хаг, а започна со работа во 1999 година.

Задачата на Европол е да ја подобри соработката меѓу полицијата и владите на земјите-членки и да ја зголеми ефикасноста во борбата против најсериозните форми на организиран криминал кои го загрозуваат безбедносниот систем во обединета Европа. Посебно внимание се посветува на сузбивањето на илегалната трговија со дрога, откривање мрежи на илегална миграција во Европската унија, сузбивање на тероризмот; кражби и нелегална трговија со возила; трговија со луѓе, вклучително и детска порнографија, фалсификување на валутата на Европската унија (евро) како и други платежни средства и перење пари.

Покрај горенаведеното, Европол се занимава и со сузбивање на финансискиот и компјутерскиот криминал, како и со најтешките форми на кривични дела против лица доколку во нивното извршување се вклучени граѓани од две или повеќе земји-членки. Европол својата функција ја исполнува пред се преку создавање бази на податоци за облиците на криминал (и сторителите) кои спаѓаат во предметот на негов интерес и преку размена на релевантни информации меѓу земјите-членки. Во рамките на Европол посебно внимание се посветува на аналитичката активност на наведените облици на криминал со цел да се подигне криминалната стратешка и оперативна дејност на повисоко ниво.

Во согласност со тоа, периодично се објавуваат стратешки анализи на одредени облици на криминал, оценки за степенот на загрозеност и ризик, предлози за преземање оптимални мерки за превенција, репресија и измени на прописите. Големо внимание се посветува на создавање моќен компјутерски информациски, аналитички и индексен систем, кој ја олеснува работата на полициите на земјите-членки.

Европол се занимава и со прашањето за стандардизација на техниките во земјите-членки и за таа цел обезбедува стручни услуги, обука на персоналот и помош со техничка опрема. Европол одржува тесна соработка со земјите кои не се членки на Европската унија

со цел да се зголеми ефикасноста во борбата против различните форми на организиран криминал кои и се заканувааат на Европската унија.

Регионални форми на криминална соработка. - Покрај споменатите универзални полициски организации, во светот се воспоставуваат и облици на регионална полициска соработка со задача да ја координираат борбата против различните форми на криминал кои особено им се заканувааат на одредени региони. На пример, во 2003 година, под покровителство на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ), беше формирано полициско здружение кое ги обединува земјите од Југоисточен Балкан (сите земји од поранешна Југославија, Албанија, Бугарија и Романија) со задача да ја координира борбата против организираниот криминал, кој особено го загрозува нашиот регион, но и цела Европа (илегална трговија со дрога, илегална миграција во земјите на Европската унија, трговија со луѓе, пред се трговија со жени итн.).

Покрај размената на оперативни и стратешки информации, предвидена е и координација на заедничките акции во борбата против организираниот криминал, обука на полицискиот персонал, техничка опрема на полицијата и создавање на заедничка компјутерска база на податоци за сите земји членки. (Ангелески,1993).

Специјализирани меѓународни организации - Низ светот се формираат и специјализирани меѓународни организации за одредени прашања од областа на криминологијата. Нивната цел е да развијат стандарди за оптимално криминално однесување, да им помогнат на земјите во едукација на експерти, усовршување на стратешките и оперативните пристапи, помагање во воведувањето на одредени работни методи. , итн. На пример, треба да се спомене Здружението за развој на форензичките науки (Forensic Science Society) Постојат неколку меѓународни специјализирани здруженија (невладини организации) чија цел е да ги подобрат методите и меѓуполициската соработка во борбата против одредени форми на организиран криминал. На пример, со спречување на перење пари се занимаваат Работната група за финансиска акција (ФАТФ), Групацијата Ермонт итн.

Покрај ваквите специјализирани меѓународни организации, се формираат многу форми на криминални здруженија, здруженија и истражувачки центри, кои во склоп со нивните програмски активности ја унапредуваат криминолошката теорија и практика. Билатералните форми на криминална соработка ја претставуваат најстарата форма на

меѓународни полициски односи и се негувани од сите полициски сили во светот. Тие се одвиваат првенствено на оперативно ниво кога се организираат потраги по пребегнати криминалци и откривање на меѓународни криминалци.

Во последната деценија се проширува меѓународната билатерална криминална соработка. По политичките промени во Србија на почетокот на 2000 година, дојде до реформа на полицијата, нејзино меѓународно отворање и поинтензивно поврзување со другите полициски сили од Европа и светот. ОБСЕ (Организација за европска безбедност и соработка) е особено активно вклучена во спроведувањето на стратешките полициски реформи во Србија, преку кои се остварува соработка со полицијата и владините организации на голем број развиени земји (Норвешка, Велика Британија, Германија, Данска , Канада, итн.). Реформата со меѓународна поддршка е насочена пред се кон неколку клучни сегменти на полицијата:

1) обука во однос на современите стандарди на полициското работење;
2) воведување современи модели на надворешна и внатрешна полициска контрола;
3) подобрување на техниките и методите за борба против организираниот криминал;
4) унапредување и иновација на криминално-техничката служба (на пр., опремување на лабораторија за криминално хемиски и други испитувања, опремување на ДНК лабораторија, набавка на истражна опрема и сл.);
5) организирање и опремување на граничната полиција и
6) спроведување на нови облици на полициска работа во локалната заедница, моделот на полициско работење во заедницата.

Во криминологијата што подразбираме под откривање, разјаснување, а што со докажување на кривичното дело, сторителот?

Откривањето на кривично дело, како и сторителот, е систем на кривично релевантни дејствија и мерки кои имаат задача и цел врз основа на расположливите податоци/факти да воспостават основа за сомневање за постоење на кривично дело, сторителот. Кривично процесното право го обработува концептот на откривање на кривичното дело, сторителот го разбира во поширок опсег, сметајќи го за еден вид процес на идентификација на кривичното дело, сторителот. Таткото на криминологијата, д-р Ханс Грос, ги користи

терминитe „појаснување, просветлување, обезличување на сторителот“. Дознавањето за кривичното дело на сторителот е почеток на гноселошко-информативната активност, која може или не е процес на откривање.

Во странската литература може да се сретне и поимот „воспоставување“ на кривично дело што укажува и на одреден степен на квалитативно располагање со факти, докази за постоење на кривично дело, сторителот. Толкувајќи го концептот на откривање, мора да се наведе дека во суштина тој мора да ја набљудува состојбата на кривичното дело што е извршено, како и состојбата на откривањето на сторителот. Тие две поврзани „криминални ситуации“ го одразуваат идентификацијата на степенот на „знаење“ за кривичното дело, особено за сторителот, т.е. одделно или во одреден однос.

Во практична смисла се случуваат три можни ситуации и тоа: - познато кривично дело и сторител, - познато кривично дело, непознат сторител - познат сторител, непознато кривично дело Секоја од горенаведените ситуации мора да се постапува доволно со преземање криминално оперативно, тактички мерки и дејствија, истражуваат и конечно „утврдуваат“ на ниво на основите на сомнение, кои даваат правна релевантност на постоењето на наведениот услов.

Таквата состојба ја дава само почетната кривична и кривично процесно релевантна основа за преземање понатамошни мерки и дејствија за прибирање, обезбедување на факти и докази. Во рамките на ова прашање потребно е да се наведе фактот „кога е откриен криминалецот, сторителот“?: Постојат четири релевантни толкувања, ставови во однос на споменатото прашање, и тоа:

1. Кривичното дело, сторителот е откриен, кога е пронајден сторителот.
2. Друга група теоретичари смета дека процесот на откривање на кривично дело е „поширок“, . Сметаат дека е состојба на „воспоставување“ на информации на кој може да се заснова истрагата,
3. Третата група смета дека сторителот, е откриен на крајот од истрагата, доколку ја потврди наводната „основа на сомнение“,
4. Четвртата група криминолози смета дека кривичното дело е откриено „со донесување конечна пресуда“

Сепак неопходно е да се направи разлика помеѓу целосно да се совлада разбирањето на доказот во смисла на „собирање докази“, т.е докажување во смисла на „производство и оцена на докази“. Криминолошката практика го учи тоа докажување и врши фактички од самиот момент на сознанието, форензичката перцепција на постоењето на кривична одговорност кај сторителот.

Можеме да прифатиме одредени карактеристики „докинг“ и во фазите на криминалистичка работа (криминолошка обработка), сепак, мора апсолутно да се држиме до кривично-процесната дефиниција и правната основа учење за докази и докази. Така се воспоставува разбирањето кое го темелиме на одредбите од ЗКП, дека „Доверување“ може да се врши само во фаза и во постапка каде што согласно одредбите од ЗКП односно легитимните докази се пријавуваат, изведуваат и конечно се оценуваат на главниот претрес.

На главниот претрес низ законски утврдена постапка се изведуваат сите расположливи докази, каде според принципот на противречност/разумност, секој доказ се изведува повторно и повторно, а потоа му се дава можност да се оцени, девалвира, поништи преку т.н. облици на непосредни и вкрстени докази во вршењето на одредени доказни дејствија. Дијалектичкиот „скок“ на веројатноста за откривање и воспоставување на извесноста е можна и неопходна, само затоа што извесноста во одредена смисла е содржана во секоја доказна информација (елементи на доказниот систем), кои на момент во развојот на однесувањето значи само веројатност.

Сигурноста ја надминува веројатноста, ја укинува, ја впива во себе. Сигурноста се наоѓа во системот на поврзување на сите докази заедно, што секој би значел дел од степенот на веројатност. Крајниот квалитет, целината, може да го даде само „системскиот“ интегритет, евиденцијални факти кои се карактеризираат со интеграција, правна релевантност во умот на разделувачки совет (судија).

2. Планирање и спроведување на криминални активности

Традиционалниот пристап за организирање и планирање криминални активности се заснова на реактивен концепт врз основа на кој реагираат полициските и судските власти дури откако ќе се изврши кривичното дело. На кривичното дело се гледа како на изолирана

појава не доведува до поврзаност со општествени и други фактори кои ги формираат условите и причините за повторно извршување на кривичното дело од страна на истите или други лица. Борбата против криминалот не е систематски и сеопфатно дизајнирана како целина или во однос на одделни типови криминални појави.

Ваквиот пристап не може да доведе до посакуваната ефикасност во сузбивањето, откривањето и докажувањето на криминалните дела, бидејќи голем број од видовите на криминал се резултат на севкупните општествени услови. Значителен процент на криминално однесување е резултат на трајната психолошка или професионална ориентација на поединецот или на здружените криминалци со јасно поделени улоги во кои непосредните извршители се појавуваат само како маргинални фигури на поширок криминален план или ориентација.

Според тоа, доколку криминалната анализа и планирање е насочена само кон непосредните извршители, а по преземањето на криминалното однесување, криминалната активност се занимава со маргинални прашања и појави истата е насочена само кон врвот на ледениот брег. Од друга страна, евидентната несинхронизација помеѓу органите веднаш или индиректно одговорни за сузбивањето на криминалот, како и лошата законодавна политика, исто така и отсуството на систем за превенција и дизајнирана глобална стратегија за сузбивање на криминалот, отсуството на базите на податоци и квалитетен аналитички процес дополнително негативно влијаат на ефективноста на криминалните активности. Поради горенаведените причини, во последната деценија на 20 век во светот се напушта концептот на реактивен пристап кон криминалот и почна да се развива проактивната стратегија на спротивставување на криминалитетот, што подразбира негова систематска и сеопфатна анализа и сузбивање (Angeleski, 2014).

Полициската активност против криминалот не е насочена само кон реализираните криминални појави, но се фокусира исто така и на состојбите и причините кои произведуваат криминал. Планирањето на криминалните активности со помош на нови методи и начини на организација се насочени и кон идно криминално однесување, односно се занимава со криминално предвидување. Оправданоста на значајните афирмации на криминалистичкото планирање е процес кој е повеќекратн. На ова укажуваат показателите за состојбата и трендот на криминалитетот во светот, но и кај нас со одредена стапка на намалување на ефикасноста во откривањето и расветлувањето на казнените дела на

сторителот. Така, се намалува стапката на разрешување убиствата, како и во делот на имотот и другите прекршоци. Основната поделба на криминалното планирање е на стратешко и тактичко планирање (Bošković, 1989).

2.1. Стратешко планирање на криминалната активност

Стратешкото планирање на криминалната активност подразбира глобален пристап во рамките на кој се анализираат одредени видови криминал (како и криминалот во целина), условите и причините што ги создаваат, одредени видови криминалци како и постоечките мерки на нивна контрола и сузбивање, заради запазување на општата законитост, тенденциите во одредени форми на криминал, како и системските слабости во организацијата и спроведувањето на криминалните активности со цел нивно отстранување, изнаоѓање нови превентивни решенија, зголемување на ефективноста на сузбивањето, откривањето и докажувањето на криминалните дела. Криминално-стратешкото планирање подразбира операционализација на проактивен пристап кон криминалот, т.е. состојба на спречување на криминалот, а не да негово напаѓање односно делување само во форма на реакција. Само стратешкиот пристап овозможува формирање на комплетни слики на криминалитетот и развој на целосни концепти за негово сузбивање. Развојот на овие наоди од криминологијата, стратешкото планирање и развојот значително придонесоа за оваа област нови аналитички и статистички методи, напредок во компјутерската технологија и можност (Bošković, 2015).

2.2. Тактичко планирање на криминалната активност

Тактичкото планирање е систем на стандардизирани методи и постапки за откривање и расветлување на криминални настани, со спроведување анализа на фактичка состојба на работите, преку утврдување и користење на криминални дејствија (оперативни и доказни) верзии за проверка во однос на спорните околности (т.н. златни прашања на криминалистиката), со цел прибирање и обезбедување докази за постоење на кривично дело и учество на одредено лице во неговото извршување. Тактичкото планирање се занимава со разјаснување на конкретни случаи на извршување кривични дела (поединечни и сериски).

Од перспектива на планираната процесна фаза, може да зборува за планирањето на истрагата и планирањето на главниот претрес.

Планирањето може да се сподели во однос на спецификите на откривање и докажување на одредени видови на кривични дела, на пр. планирање во случаи на убиство, планирање во случаи на провали итн. Тактичкото криминално планирање има две нивоа: планирање на криминалната активност во целина и планирање на поединечни криминални дејствија (оперативни и доказни).Криминалното знаење и искуство, криминално комбинирање, и способноста за логично размислување се многу важен дел во однос на разјаснувањето на конкретното кривично дело . Решавањето на проблемите бара одреден степен на рационално одлучување, способност за организирање на сопствените и туѓите активности и способност за користење на научно докажани методи.

Основните принципи на кои се заснова секое перспективно и успешно планирање се: принципот на конкретност на планирањето, принципот на индивидуалност и принципот на динамичност на планирањето.

1) Специфичноста на планирањето подразбира:

- специфично определување на цели, задачи на планирање, негова ориентација. Ова се постигнува со детално проучување на фактите имајќи ги предвид барањата на законот;
- конкретност во одредувањето на патот, начинот и решавањето на задачите и постигнувањето на целите преку вклучувањето изготвување нацрти за контроверзни прашања што треба да се решат, верзии што треба да се планираат, дејствија што треба да се преземат (на пр. кој да слуша, кои документи да ги испита итн.);
- конкретно определување на рокови за преземање оперативни и доказни дејствија. Поточно, поставувањето рокови е дисциплинирачко и обврзува да се осмисли секое дејство детално;
- конкретност во дефинирањето на обврските помеѓу менаџерите за планирање и подредените;
- определување на потребни експерти кои треба да ангажираат и

- список на опрема и технички средства што треба да се применат.

2) Индивидуалност на планирањето. Во согласност со индивидуалните карактеристики на работата ќе биде изготвен и план за оперативни и истражни активности. Планот не може да претставува ригидна и непроменлива шема која се применува за сите случаи во иста форма.

3) Динамичност на планирање. Со откривање на нови факти, планот се коригира, се проширува и менува.

Стратешките и тактичките цели на кривичната постапка се постигнуваат со планирање. Правилната насока, точноста, прецизноста, високата ефективност, сестраноста и максималната брзина во работата на органите на кривичната постапка се обезбедуваат само преку планирање. Планирањето обезбедува објективност, економичност на расположливото време, силите, средствата, обезбедување на темелност во работата со докази.. напишал и основачот на криминологијата Х. Грос дека изготвувањето на план овозможува сестран пристап и ја елиминира опасноста целата истрага да се насочи само на една личност, на една идеја. (Gross,1914)

Планирањето е израз на концептуалниот пристап на органот на кривичната постапка и тоа е негација на спонтаното, хаотично однесување во спречување, откривање и докажување на кривични дела. Планирањето обезбедува врска помеѓу минатото (сторувањето на кривичното дело), сегашноста (состојбата во која се наоѓа истражувањето) и иднината (потребните активности што треба да се преземаат). Планирањето вклучува прецизна (детална) анализа на моменталната ситуација (дијагноза), предвидување на идниот развој на настаните, како и сопствените криминални активности (прогноза). Целта на анализата е сеопфатен преглед на фактите (од криминалистички и криминолошки аспект), директно или индиректно поврзани со кривичното дело, како и нивните врски со евентуално други кривични дела, за врз основа на тоа да се направи ментална реконструкција на одредени фази од кривичното дело, да се постават верзии и да се планираат насоките за кривични и кривично процесни активности.

3. Криминалистички аспекти на докази - индиции

Во математиката, доказот подразбира конечна серија на вистински математички искази(аксиоми, дефиниции и претходно докажани теореми) со кои може логично заклучување да се добие од претпоставката до изјавата на теоремата. Во логиката, доказот претставувапостапка за заклучување која гарантира одредено поставување. Во правото, доказите се извор на знаење за факти кои се утврдуваат во постапката. Тие се утврдуваат во судска и управна постапка правно релевантни факти, како и помошни факти Учење за криминалните докази, како и доказите воопшто, традиционално навлегува во предметот на кривично процесно право. Во рамките на кривично процесното право се проучува правната страна на докажувањето, на пример, концептот на докажување во кривичната постапка, предметот на докажување (односно фактите кои треба да се докажат), правните барања кои мора да бидат исполнети во процесот на докажување, доказните забрани, доказните средства, односно дејствијата што се користат за да се изведат докази, правната оцена на доказите, принципот на слободно мислење на судијата (Clages, 1999).

Цела низа прашања поврзани со доказите и докажувањето се надвор од законските прописи и по правило не спаѓаат во предметот на кривично процесно право, а првенствено навлегуваат во предметот на криминологијата. Криминологијата ја проучува правилноста на формирањето, создавањето докази воопшто, нивната информативна природа и епистемолошка (когнитивна) суштина, законитоста на формирањето на одредени видови доказни информации (создавање на вистински и лични докази и особености на одредени видови на овие докази и нивната информативна вредност), трајност на криминалните информации. Врз основа на познати закони поврзани со механизмот на потекло, издржливост и квалитет на одредени видови докази, криминологијата истражува и развива методи на нивно откривање, фиксирање, собирање, истражување и вреднување на нивната доказна вредност (Clages, 1999).

3.1. Криминални информации

Секое кривично дело со своето извршување носи промени во надворешниот свет. Промените можат да бидат во материјалната сфера и да претставуваат предмети и траги на кривично дело.Материјалните промени кои произлегуваат во врска со кривичното дело се предизвикани со непосредно извршување накривично дело, но и со негово подготвување или прикривање.

Во сферата на идеалот можат да бидат и промените предизвикани од извршување на кривично дело (меморија на сведоци; сеќавање и преживување на жртвата на кривичното дело; меморија, како и промени во психата на сторителот на кривичното дело кои се манифестираат со психолошки индикации). Овие промени содржат информации за кривичното дело, сторителот, начинот на извршување, средствата за извршување, мотивите на сторителот.

Носители на криминални информации се нарекуваат сигнали и имаат материјал или идеална (психичка) природа. Материјалните носители на криминални информации се предметите и трагите на кривичното дело и нивното откривање, фиксирање и толкување (дешифрирање, вештачење) и овде првенствено се работи со криминалистичка техника (т.е. тразологија). Идеален (психички) носител на криминални информации е меморија (енграм) на лица кои биле во контакт со кривичното дело. Со местењето се занимаваат криминални тактики, но и судска психологија и форензичка психијатрија.

Криминалните информации имаат свое складиште на носителот (сигналот) кој ги одредува неговата природа и начините на справување со неа и содржината, односно значењето на кое се однесува расветлување на кривично дело Сигнали како носители на криминални информации (без без разлика дали се материјални или идеални) се создадени со извршување на кривично дело и затоа тие имаат самостојна судбина, постојат во надворешниот свет и содржат информации за делото и сторителот, кои најчесто се скриени, латентни (Ђошић, 1972).

Криминалната информација претставува промена која настанала во врска со извршувањето на кривично дело кое е откриено и толкувано со криминални методи и кое го насочува криминологот во насока на откривање, расветлување и докажување на кривичното дело и сторителот. Треба да се нагласи дека криминалниот настан како реален

животен феномен не е во статична состојба туку во брза и постојана дезинтеграција и неорганизираност. Во моментот кога ќе се појават сигналите за криминален настан, тие почнуваат да се менуваат, трансформираат и исчезнуваат, без разлика дали се лични или вистински носители на информации. Материјалните носители на информации се уништуваат со текот на времето, временските проблеми, извршителот кој се обидува да ги уништи трагите, лицата кои им помагаат на жртвите.

Психичките носители на информации, т.е. меморијата, избледуваат и се менуваат со текот на времето. Кривичниот настан се карактеризира ентропија, дефект на системот, губење на информации. Информацискиот дефицит е правен и универзална. Затоа е неопходно криминалното дејствие да се преземе во согласност со принципот на брзина и изненадување за навремено откривање и фиксирање на криминалните информации, бидејќи само со такво дејствие е можно нивното губење и уништување.

Криминалните информации се делат на оперативни и доказниОперативните информации се откриваат со оперативно-тактички дејствија во кривичната постапка. Ги откриваат овластени лица на органите за внатрешни работи. Оперативните информации немаат карактер на доказ во правна смисла на зборот, не може да се појават како такви во кривичната постапка и да претставуваат основа за донесување пресуда. Сепак, оперативните информации имаат карактер на логички докази. Тие се доказ во хеуристичка во (когнитивна) смисла на зборот, бидејќи тие ја насочуваат активноста на кривичната постапка во насока во која треба да се бараат други оперативни информации и докази. Тие претставуваат индикации за ориентација-елиминација. Оперативните информации можат да имаат превентивен и репресивен карактер.

Доказните информации или докази се информации кои се фиксирани во форма и понатаму начинот пропишан со Законот за кривичната постапка. Органите на кривичната постапка се определуваат со ЗКП, а неговата материјална содржина е обезбедена науките за вештачење како што се криминологија, судска хемија, судска медицина, судска психологија, форензичка психијатрија и сл.

Доказните дејствија можат да бидат истражни и најчесто ги презема обвинителот или исклучително овластените лица на органите за внатрешни работи (во случаи предвидени со ЗКП, а во согласност со одредбите од ЗКП).

Доказните дејствија се и дејствија кои се преземаат на главниот претрес. Тие ги преземаат претседателот и членовите на советот. Само откривањето на криминалните информации се постигнува со оперативно-тактички дејствија, но за трајно спасување од уништување потребно е прибраните оперативни информации да се обезбедат со примена на доказни дејствија. Обезбедување на докази за криминал се врши со нејзиното извршување, т.е. со прикажување на неговата содржина во форма и на начинот пропишан со ЗКП (на пр., сослушување сведоци, вештачење) и фиксирање на изведената содржина (на начин дозволен со ЗКП) со цел да се заштити од уништување, менување изаборавање.

3.2. Поделба на докази значајни за криминалистиката

Постојат класификации на докази кои се особено значајни за криминалистиката поради тоа што укажуваат на различната природа на одредени извори на доказни информации и во зависности во значителна мера е условена криминалната активност на нивното откривање, фиксирање и оценување.

.

1) Поделбата на персонални (лични) и вистински (материјални) докази укажува на различната природа на изворите на доказните информации. Како резултат на тоа се создаваат лични докази согледувања и психичко преживување на лицата кои биле во контакт со извршувањето на делото (сведоци, жртви како посебна категорија на сведоци, осомничени). Доказните информации од овие лица се добиваат со добивање изјави. Со овој вид докази, проблемите со восприемањето, помнењето и заборавањето на сведоците се од огромно значење осомничените, како и тактиката на добивање вистинита изјава. Покрај криминалните тактики, форензичката психологија се занимава и со овие прашања. Вистински (материјални) докази произлегуваат од извршувањето на кривичните дела во процесот на интеракција на материјални предмети или меѓусебно дејство меѓу сторителот и жртвата или сторителот и материјалните предмети, при што има пренос на криминални информации од еден на друг.

2) Поделбата на оригинални и изведени докази се заснова на критериумот дали пред судот, во постапка на докажување има носител на доказна информација (сигнал) кој ги одразува криминалните информации при извршувањето на делото, или негов сурогат,

негова замена на која се чуваат и фиксираат криминалните доказни информации по извршувањето на делото, бидејќи оригиналниот носител на доказната информација е недостапен.Оригиналените докази, односно носители на доказните информации пред судот треба да фигурираат токму оние носители на доказните информации кои настанале при извршувањето на кривичното дело и во врска со тоа. Тие се во вистинска смисла на зборот (оригинален) извор на доказ.

Изведениот доказ е копија од доказната информација, оформена при извршувањето на кривичното дело и во функција на неговото извршување. Тие се "нужно зло", и се користат во ситуации кога оригиналната доказна информација не може на друг начин да се спаси од пропаѓање. На пример, рефлектираниот отпечаток од чевли во снег, кал, влажна земја, отпечаток од прст оставен на мебелот во просторијата каде што е извршена кражбата. За да се спасат споменатите траги од уништување, мора да се излеат (имулираат), а отпечатокот да се пренесе на дактилоскопска фолија, а потоа да се споредат со неутрални компаративни примероци земени од осомничените лица. Лиени отпечатоци од чевли земени од снег или влажна земја, фиксиран отпечаток на дактилоскопски филм, или фотографираниот отпечаток од прст, се докази, затоа што се рефлектирани и трајно обезбедени криминални информации од оригиналниот имател, бидејќи оригиналните информации се губат засекогаш по кратко време од кривичното дело ,имајќи предвид дека секогаш постои ризик од неквалитетно фиксирање на оригиналната трага, а со тоа и губење на доказните информации.

3) Поделбата на доказите на директни и индиректни се заснова на критериумот на значењето на врската што постои меѓу доказите и решавачкиот факт, т.е. фактите
што треба да се докажат. Директните докази се недвосмислени, така што нивниот однос е решавачки и неможе да има повеќе верзии. На пример, изјавата на очевидецот дека го видел чинот на извршување кривично дело (како што е осомниченият и забил нож во градите на жртвата) е недвосмислен и за неговото значење не може да инсталирате верзии. Наоѓањето отпечатокот од прст на внатрешната страна на провалена каса, за за кое е утврдено дека припаѓа на лице кое нема никаков правен пристап до касата, претставува недвосмислен факт (директен доказ) што може да значи дека е создаден прецизно и само при извршување на кражба. Како што беше спомнато , со директните докази не може да се планираат верзии за нивното значење, туку мора да се планираат верзии за нивната вистина (дали очевидецот

ја кажува вистината, лаже или е во заблуда; дали пронајдениот отпечаток од прст е евентуално фалсификуван). Индиректните или индиректните докази се двосмислени така што нивниот однос како пресуден факт мора секогаш да планира неколку верзии, односно да се планираат и верзиите за секое од можните значења. Изјавата на сведокот кој го наведува тоа, снимката на која осомниченият бега од местото на злосторството може да се толкува на неколку начини (можеби тој навистина го сторил делото; можеби се плашел да не падне сомнеж врз него, иако не е виновен; можеби неговото брзање нема врска со кривичното дело).

Отпечатокот од прст во просторијата каде што е изведена Кражбата обично може да се толкува на неколку начини (можеби била предизвикана од извршување на кражба, но можеби тоа нема врска со тоа). Процесот на докажување на посредни докази е подолг од оној на директните докази. Со него (за разлика од директните докази), мора да се планираат верзии за неговото значење, а исто како и со директните докази, мора да се планираат верзии за неговата вистинитост (дали посредните докази се вистинити или лажни). (Eisenberg, 1995).

3.3. Индиции (поим, поделба, доказна вредност)

Индиции, се основи на сомневање, индиректни факти кои укажуваат за постоење на кривично дело, за поблиска или подалечна врска меѓу тоа дело и лице, врз основа на што со помала или поголема веројатност може да се заклучи дали е кривично без разлика дали делото е сторено или не, каква е врската помеѓу конкретното лице(а) и кривичното дело, како и други околности значајни за расветлување на кривичната работа.(Eisenberg,1995).

Криминалната активност во истрагата, но и во кривичната постапка е незамислива без работа со индиции. По правило, најтешките кривични дела се вршат тајно и без сведоци, со оглед на тоа што сторителите по неговото извршување, тие се стремат да постигнат „скок во темнината“ што се одразува во тајната подготовка, извршување и уживање во плодовите на кривично дело, така што органите на внатрешните работи и судовите често добиваат инструкции да откриваат, разјаснат, а понекогаш и да судат кривични дела засновани само на докази Индициите се собираат преку сите оперативно-тактички дејствија (разговор со граѓани, посебно набљудување, употреба на куче трагач, рација и сл.) и дејствија за

докажување, т.е. дејствија (сослушување на осомничениот, истрага, вештачење, претрес итн.) Индициите ги претставуваат најразновидните факти кои можат да се поделат во неколку групи (Eisenberg,1995).

1) Според околностите на кои тие ја насочуваат криминалната активност, можат да се поделат на:

- оние кои укажуваат на постоење на кривично дело и
- оние кои посочуваат конкретно лице како можен сторител.

Доказите можат да укажуваат на постоење на кривично дело (вид на делото, метод на извршување, причини кои го фаворизирале или придонеле за негово извршување, можни (типични) користени мотиви од кои можело да се изврши делото во моментот на извршувањето на делото средства за извршување и сл.)(Eisenberg,1995).
Индициите можат да укажат на можен сторител и да го олеснат неговото откривање, пронаоѓање, запознавање и идентификација (на пр., врз основа на методот на извршување, тие можат да донесат заклучоци за психолошките карактеристики и професионалното знаење на сторителот, врз основа на трагите може да се направи негова идентификација).

- ❖ Според нивната природа, укажувањата се делат на материјални, психолошки и морални.(Eisenberg,1995).

Материјалните докази се состојат од криминални информации кои се одразуваат на материјалните носители (предмети и траги на кривично дело, состојба на кривично дело). Да да се „дешифрираат“ криминални информации, во некои случаи тоа е неопходно правејќи вештачење, додека во поедноставните случаи доволно е логично и општо расудување професионално искуство (на пример, на местото на настанот е пронајдена кутија за бурмут на осомничениот)(Eisenberg,1995).

Психичките индикации претставуваат промени во однесувањето на сторителот, како и на лицата кои имаат некаква поврзаност со кривичното дело или знаат кој го извршил.

Моралните укажувања се еден вид психолошки, и се засноваат на проценка на карактерот на осомничениот или обвинетиот. Тие се базираат на анализа на неговото претходно однесување во слични ситуации и околности како што е состојбата на кривичното дело (претходно извршено или осомничено за истото или слични кривични дела) и врз основа на тоа се прави обид да се утврди веројатноста за извршување на конкретно кривично дело кое е поврзано со него. Тоа се смета за посредни докази комплетно само кога вклучува материјални, психолошки и морални индикации во исто време. Сè заедно го прикажуваат настанот во целина: неговата надворешна и внатрешна страна. Без првиот случајот е погрешно утврден, без другиот останува необјаснет.

- Според времето на настанување се делат на

а) индиции настанати пред извршувањето. кривично дело;
б) индиции појавени при извршување на кривично дело и
в)индиции кои се јавуваат по извршување на кривично дело.

- Индикации кои произлегуваат пред извршување на кривично дело се:

1) морална способност за извршување на кривично дело (укажување на карактерот);
2) мотивот на кривичното дело како индикација;
3) појавување на волја за извршување на кривично дело како укажување;
4) сомнително однесување како индикација, дружење со луѓе со лош глас;
5) физички и душевни квалитети погодни за извршување на делото, знаење, способност, занает и професионално искуство, вештини и навики и
6) познавање на одредени околности кои не се за секого познати или незнаејќи одредени околности што некому треба да му бидат познати.

укажувањата кои се манифестираат при извршување на кривично дело се:

1) присуство на местото каде што е извршено делото; 2) поседување криминални средства и орудија

2) физички и ментални карактеристики, навики, вештини, способности и знаења;
3) карактерот што го покажал сторителот при извршувањето на кривичното дело како индикација;
4) познавање на одредени околности кои не се познати на секого или непознавање на одредени околности што некому треба да му бидат познати и кои се манифестирале при извршувањето на кривичното дело;
5) мотивот на кривичното дело што се манифестирал при неговото извршување и
6) учество при извршување на кривично дело.

Укажувањата што се јавуваат по кривичното дело се:

1) траги од кривичното дело врз сторителот;
2) учество во работата;
3) придобивки од казнени работи;
4) психолошки ефект на кривичното дело врз сторителот;
5) индиции за сомнително однесување и
6) индиции за лошо оправдување (противречности во сведочењето, лажно алиби итн.)

Според вредноста што ја имаат во криминалната активност, индициите се делат на:

1) укажувања како ориентационо елиминирачки факти и
2) укажувања со правна важност, т.е. доказна сила (индиректни докази).

Индикациите како ориентационо-елиминациски факти се незаменливи во постапката на криминалистичка контрола и криминалистичка обработка. Нив ги собираат овластени лица на органи за внатрешни работи во непроцедурални дејствија со преземање оперативно-тактички дејствија. Криминални информации добиени на овој начин немаат карактер на доказ во правна смисла на зборот, но се од непроценливо значење бидејќи криминалната активност ја насочуваат во одредени правци. Врз основа на вака добиените индиции може да се планираат и проверат различни криминални верзии кои ги објаснуваат и одредуваат можните значења на пронајдената индикација (Goodchild, 2007)

Повеќето индиции пронајдени во истрагата имаат првенствено хеуристичка улога, која се користи за пребарување на нови (дотогаш) непознати иматели на докази. информации кои ќе имаат сила на доказ во кривичната постапка (на пример, употреба на куче трагач доведе до материјални предмети на носителите на доказните информации кои ќе бидат обезбедени со доказни дејствија, да речеме истрага)

Индиции со доказна вредност (индиректни докази) се прибираат со апликација процесни (судски дејствија) и претставуваат докази во правна смисла на зборот. Процесот на докажување со докази е различен и подолг отколку со директни докази. За разлика од директните докази, кои се недвосмислени (на пример, изјава на очевидец), посредните докази се двосмислени, па затоа е неопходно да се планира и проверете ги верзиите за секое од можните значења (Goodchild, 2007).

Од друга страна индицискиот факт што се разгледува изолирано, сам по себе нема голема доказна вредност вредност, токму поради неговата двосмисленост. Затоа посредни докази се градат со поврзување на сите индиции во целина, нивна меѓусебна анализа, и евалуација. Индицискиот доказ е композитен доказ, што е севкупност на сите докази кои заедно треба да формираат мозаик, слика, целосно објаснување. на целокупниот криминален настан. Овде се среќаваме со преминот на количината (можно двосмислено објаснување на секоја поединечна индикација) во нов квалитет кога сите индикации земени заедно, градат цела зграда на докази, бидејќи сите тие во целина исклучуваат различни објаснувања на настаните (верзии) и наметнуваат само едно толкување (Goodchild, 2007). на секое укажување меѓусебно се исклучуваат и кога останува само едно, што логично не дозволува планирање на други верзии.

Докажувањето со докази не го одредува само бројот на докази во процесот на нивно меѓусебно споредување, туку и квалитетот (тежината) на секој поединечен доказ. доказната сила е помалиот број на позначајни индикации (т.н. главни индикации) кои укажуваат до поблиска и посилна поврзаност меѓу кривично дело и лице, отколку поголем број на помалку значајни индикации (т.н. секундарни индикации) кај кои оваа врска е подалечна, послаба и помалку специфична. При работа со индиции, при формирање на посредни докази се забележуваат неколку работи фаза.

- Првата фаза е откривање (забележување) на индикативниот факт, негово поправање со дејствија и проверка на неговиот кредибилитет.
- Втората фаза опфаќа анализа и евалуација на значењето на индикативниот факт. Тие планираат се проверуваат верзии за неговите можни значења. Индикативниот факт е набљудување и проучување неразделно од другите индични и непосредни фактии докази.
- Третата фаза се состои од анализа на сите достапни докази и проценка, дали заедно градат систем, целосна и недвосмислена градба на докази што исклучува секое друго толкување на кривичното дело.

Погрешно е мислењето дека директните докази се сметаат за повредни од посредните докази. Кога ќе се поврзат со друг индиректните докази, укажувањата во кривичната постапка имаат голема сила. Доказите се со највисок квалитет кога се составени од систем, една целина еден со друг поврзани директни и индиректни (индиректни) докази и кога постоењето на одлучувачки фактот се утврдува со комбинирани докази. За комбинирани докази треба да зборуваме кога за ист факт се поврзани различни видови докази, што треба да се докаже Во врска со еден конкретен факт беа сослушани сведоци и вештаци, применети се објективни доказни средства, документи и траги.

Откривањето, собирањето и верификацијата на докази има водечки карактер во во рамките на преземање активности насочени кон откривање и расветлување на кривичното дело, фаќање на сторителот и наоѓање на обезбедување на докази потребни за водење на кривичната постапка постапка. Утврдените индикации се најсигурниот водич и ориентација за исправност поставување - планирање. Дека укажувањето како конституција на основите на сомневање, би претставувало меѓуфактот што се користи при планирањето на верзијата, мора претходно да се користисоодветни оперативни тактички мерки и дејствија за откривање, проверка и утврдување во погледоперативни информации.

Таквиот фонд на сомнеж е доволна основа за поставување верзии и претворање на оперативни во доказни информации, т.е. преправајќи се основа на основано сомневање. Во криминологијата постојат различни основи според кои се врши поделба или групирање индиции како што се:

1. материјални и психолошки индикации,
2. главни и секундарни индикации,
3. индиции што се јавуваат пред извршување на кривичното дело;
4. индиции кои се јавуваат во времето на извршувањето на кривичното дело;
5. индиции кои се јавуваат по извршувањето на кривичното дело.

Сметаме дека за разјаснување на односот помеѓу индициите и верзиите, најпогодна е поделбата и објаснување на индициите во однос на времето на нивното создавање, во однос на нивното материјална или психолошка основа

а) индиции кои произлегуваат пред извршувањето на кривичното дело;

- индиции кои укажуваат на подготвителните дејствија на стореното кривично дело,
- индиции за волја за извршување на кривично дело,

б) индиции пројавени при извршување на кривично дело;

- индиции кои укажуваат на постоење или непостоење на кривично дело,
- Средства за извршување како доказ заборавени или намерно оставени предмети како на пр поим,
- Мотивот на извршување како индикација,

в) индиции кои се јавуваат по извршување на кривично дело;

- укажувања како последица на психолошкиот ефект на кривичното дело врз сторителот,
- докази кои укажуваат на карактерот на сторителот на кривичното дело,
- докази кои укажуваат на бегство и прикривање на кривично дело,
- докази кои укажуваат на поседување на средства за сторено кривично дело,
- Доказ за поседување и начин на стекнување на стекнатите предмети со сторено кривично дело

3.3.1. Индикации кои произлегуваат пред извршување на кривично дело

Поаѓајќи од реалноста дека секое сторено кривично дело има одредено време или интервал пред неговото настанување, кој е релевантен од гледна точка на подготовка на извршувањето за кривично дело мора да се констатира дека е време од кое од кривичен аспект е многу интересно и значајно. Во рамките на разгледувањето на кривичното дело кон подсистемскиот систем за подготовка, извршување и прикривање, овој период е многу интересен од индикативен аспект.Обележано е однесувањето на потенцијалните сторители на кривично дело пред неговото извршување со мноштво индицијални факти, кои во суштина се од индиректен карактер, но во рамките вкупни активности на расветлување на кривичното дело и разоткривање на сторителот, имаат значајна улога.

Поаѓајќи од реалната констатација дека најголем број кривични дела се кривичните дела на лица кои со своите постапки можат да предизвикаат одредена последица, мотивот претставува значајна нишка и врска помеѓу кривичното дело и сторителот.

3.3.1.1. Индикации кои упатуваат на подготовка на делото за извршување на кривично дело

Однесувањето на потенцијалните сторители на кривичното дело пред извршување на кривично дело е проткаено со низа мотивациони активности и акции, кои индиректно укажуваат на можен сторител на кривичното дело. Менталната состојба, добивањето средствата за извршување, стекнување физичка кондиција, бесцелно талкање, промена на живеалиште, менување погледи, обезбедување превозно средство, движење во лошо друштво, набљудување на нападнатиот објект, дејствија насочени кон обезбедување алиби, прибавување лажни документи итн., може индиректно да укажеат на мотивационите дејствија на одредена личност, во насока на идното извршување на кривичното дело. Горенаведеното, и другите психолошки манифестации, како производ на човечкиот внатрешен психолошки процес, се манифестираат на одреден начин надвор, што можат оперативните работници во одредени ситуации да се забележат, како црвена нишка, која води од сторителот до криминалецот на работата, и обратно.

Во рамки на расветлување на кривичното дело и разоткривање на сторителот, криминолозите мора да ја набљудуваат нејзината динамична димензија, класифицувајќи ја секоја од нив во конкретната фаза на криминалната активност (пред, за време, и после извршувањето на кривично дело). Откако криминалецот го класифицирал криминалниот настан според неговите фази, тој ќе треба да ги групира оперативните акции во поединечни фази и да постави верзии за секое специфично дејство.

Во основа, за секое дејство на извршителот е потребно да се најде мотив, т.е. утврди зошто е преземено. Ова е единствениот начин да дознаете за секој изолиран мотив, кој може да биде повеќезначен, но кои ќе одговорат на прашањето зошто? Прашањето за мотивот е многу значајно во врска со со воспоставување на криминална диференцијална дијагноза, која претставува една од основни прашања на кои мора да се одговори навремено. За индициите кои укажуваат на подготовка на кривично дело потребно е да се истакне дека мора да се направи разграничување меѓу кривични дела кои се однапред планирани и т.н непланирани кривични дела.

3.3.1.2. Доказ за волја за извршување на кривично дело

Волјата за извршување на кривично дело е психолошка и материјална индикација што се манифестира пред извршување на кривичното дело. Покажувањето волја за извршување на кривично дело може да се врши на различни начини (психолошки дејствија - однесувања како што се: нагласување на планови, испрашување, закани, барање помош, совет и сл.), како и конкретни дејствија како што се: добивање средства за извршување, обука вештини, дејствија, создавање на лажни алиби, траги итн. Тие се вообичаени во оперативната практика случаи на пројавување волја за извршување на кривичното дело убиство преку закана.

Во пракса е познат случај кога едно лице си заминало по расправија во ресторан дома, со забелешка дека ќе се врати и ќе ги убие сите, што никој не го сфатил сериозно. По извесно време дошло едно лице со оружје во рака при што убил еден и ранил повеќе лица. Намерата да се изврши кривично дело сама по себе не е доволна за да доведе до на извршување на кривично дело, тоа мора да се конкретизира преку одредени конкретни дејствија, кои водат кон целта. Не секој што се заканува прави кривично дело, но некои што

се заканувааt ја претвораат заканата во акција. Секако, пројавувањето на волјата за извршување на кривично дело е само индикација која во основа е двосмислена и дали ќе се претвори во недвосмислена всушност, зависи од низа околности, од личноста на личноста итн.

3.3.2. Индикации кои се јавуваат при извршување на кривично дело

Укажувањата кои се јавуваат при извршување на кривично дело во основа се од материјална природа, иако има и одредени психолошки кои придонесуваат за конкретизирање материјални индикации. Така, материјалните индикации вклучуваат присуство на местото кривични дела, поседување средства за извршување, сознание за околностите на лице место на кривично дело кој не можел секому да му биде познат или непознавање на околностите и околности што некому мора да му биле познати, учество во извршување на кривично дело и сл.

Наведените индиции упатуваат на индиректна врска помеѓу одредено лице и криминалецот , што не значи дека лицето е сторител на кривичното дело, туку дава основи на сомнение преземање одредени оперативни мерки и дејствија за разјаснување на тие околности (т.е. поставување верзии за учество на тоа лице во извршувањето на тоа кривично дело).

3.3.2.1. Индикации кои укажуваат на постоење или непостоење на кривично дело

Овие укажувања се почетна точка за правење план за евентуалноста од откривање на кривичното дело и сторителот. Секако дека е неопходно да се даде веднаш на почетокот одговорот на првото "златно" прашање (што се случило), за да не се губи драгоценото време до евентуално утврдување на вина и сл., а нема воопшто кривично дело. Исто така, важно е што поскоро да се одреди битието, т.е. криминолошките и кривично правните димензии на кривичните работи, со цел да се постават верзии за други прашања кај криминалистиката. Во врска со ова со прашање, потребно е да се постават повеќе верзии, или барем да се постави верзија и полемика (има кривично дело /нема кривично дело) Врз основа на

прикажаната класификација сите кривични дела можат да се класифицираат во две групи и тоа:

1. евидентно постоење на кривично дело, но нема информации за сторителот,

2. сторителот е познат, но треба да се проверат дејствијата што го предизвикале кривичното дело (кривични дела од економски криминал).

3.3.2.2. Присуство на местото на кривичното дело како доказ

Присуството на местото на извршувањето на делото како индикација има значителна ориентационо-елиминаciска вредност, со оглед на тоа што лицата кои биле присутни непосредно пред извршување на кривично дело, при извршувањето и веднаш потоа на лице место или во негова близина реално влегуваат во кругот на можни сторители. За да може оваа индикација да биде возможна за користење потребно е претходно да се знаат точните одговори на прашањата од криминологијата

– каде? и кога?

Доказната сила на доказите зависи од логичката и психолошката убедливост на објаснувањето на осомничениот. Од друга страна, колку е помал бројот на присутни, толку е посилна индикацијата. Треба да се има предвид дека не мора да значи, доколку некое лице било забележано на местото на извршување на кривичното дело, дека и тој мора да биде сторител, со оглед на тоа дека можел
да биде присутен во близина на местото на злосторството случајно и независно од делото. Од друга страна, вистинскиот сторител не бил забележан, или бил маскиран. Важно е да се одреди кругот на лица кои биле присутни на местото на настанот бидејќи меѓу нив може да се најдат важни сведоци.Присуството на местото на кривичното дело се докажува со изјави на сведоци и жртви, работи земени од местото на настано, траги (на пр., отпечатоци од прсти),користејќи куче трагач.

3.3.2.3. Средство за извршување како индикација

Наоѓањето на одредена ставка во смисла на можно средство за извршување на кривично дело, само по себе не значи дека е ист предмет и средство за извршување на тоа кривично дело (опасност од фингирани криминалци делува). Меѓутоа, откривањето на средствата претставува значајна материјална индикација, која ќе се разјасни и утврди во понатамошниот тек на криминалистичката обработка (дали е алатка извршување на кривично дело или не). Средството за извршување понекогаш е сигурен водич за сторителот на кривичното дело, а особено видот на средствата, неговите специфики или самото постоење на индиции кои укажуваат на средствата за извршување на кривичното дело.
Поради горенаведените причини, тоа е неопходно што е можно поскоро да ги идентификува средствата за извршување на кривичното дело. Особено е важно да се обрне внимание планирање и проверка на верзии во однос на средствата за извршување на кривичното дело.

3.3.2.4. Заборавени или намерно оставени предмети како индиции

Заборавени или намерно оставени предмети на местото на злосторството, укажуваат на идентитетот на сторителот, како и на дејствијата што ги презел при извршувањето на конкретна криминална активност. Се случува на лице место сторителот да замине и да заборавие на средствата за извршување, (оставање визит-картичка на лице место).Од индивидуалните карактеристики на оставените или заборавените предмети, зависи можноста за идентификација на изввршителот , каде степенот на идентификација е правопропорционален со индивидуално-заштитната карактеристика на предметот. Може да се идентификува врз основа на пронајдените предмети професијата на сторителот, припадноста на одредена област, навиките, тенденциите и сл.
Меѓутоа, со наоѓањето на средства за извршување на лице место е само во фаза на располагање со посредни докази, кои треба да се расчистат, утврдат и изведат во јасна врска со сторителот на кривичното дело. Имено, тоа е неспорно неопходно да се утврди дали пронајдениот предмет му припаѓа на сторителот на кривичното дело и дали со пронајдениот предмет е стварно кривичното дело или се работи за подметнување.

Во врска со сите овие прашања во рамките на криминалистичката обработка се поставуваат оперативни верзии, кои понатаму после разјаснувањето и утврдувањето ќе преминат во поквалитетен степен на веројатност , а подоцна и во **вистина.**

3.3.2.5. Како индиција мотивот за сторено кривично дело

Мотивот ја претставува внатрешната движечка сила на човекот во однос на дејствијата кои планира да ги преземе. Значи, дејствијата се акти на однесување како последица на мотиви, а се насочени кон постигнување на одредена цел. Тоа го претставува мотивот за извршување на одредено кривично дело многу сложена психолошка категорија, на која мора да се посвети значително внимание. Лицето може да стори кривично дело од еден мотив, како и од повеќе мотиви истовремено (убиство од омраза и себичност).
Исто така, на почетокот на кривичната истрага, податоците може да укажуваат на тоа дека станува збор еден мотив, но подоцна се покаже дека причината за кривичното дело е друг мотив (убиство на претставници на властите, полицијата, војската). За да се изврши правилната идентификација на мотивот, потребно е да се изврши анализа и синтеза на причинско-последичната врска на кривичното дело. Целосен одговор се добива со проучување на сите елементи накривичното дело.

Кога се врши анализа на секој елемент од кривичното дело, тогаш се спроведува синтеза на стекнатото знаење, кое треба да го дефинира вистинскиот мотив. Неопходно е да се сфати фактот на кривичното дело како производ на мотивација односот на личноста со одредена последица. (Мотив за убиство, кражба и сл.)

Мотивот најдиректно не насочува кон поставувањето верзии за сторителот, а особено кога истиот е непознат. Доаѓаме до индициите кои упатуваат на мотивот за извршување на кривичното дело уште пред извршувањето на кривичното дело, но особено во времето на извршувањето на кривичното дело. Отсуството на мотивот како индикација претставува голем криминален проблем и во основа укажува на личноста на извршителот. Неодамна, во рамките на категориите на т.н наречани кривични дела прашањето за вистинскиот мотив за извршување на кривичното дело (нарачано убиство, каде што вистинскиот убиец е мотивиран од материјална корист, а нарачателот на убиството е мотивиран од омраза, одмазда итн.). Од гледна точка на планирање на оперативните верзии

треба да се истакне дека потребно е да се постават повеќе верзии за мотивот на кривичното дело, земајќи ги предвид сите можности рефлексии на кривичното дело (фалсификување, кривични дела без мотив, наречани кривични дела и Сл.)

3.3.2.5. Како индиција мотивот за сторено кривично дело

Мотивот ја претставува внатрешната движечка сила на човекот во однос на дејствијата кои планира да ги преземе. Значи, дејствијата се акти на однесување како последица на мотиви, а се насочени кон постигнување на одредена цел. Тоа го претставува мотивот за извршување на одредено кривично дело кое претставува многу сложена психолошка категорија, на која мора да се посвети значително внимание. Лицето може да стори кривично дело од еден мотив, како и од повеќе мотиви истовремено (убиство од омраза и себичност).

Исто така, на почетокот на кривичната истрага, податоците може да укажуваат на тоа дека станува збор еден мотив, но подоцна се покаже дека причината за кривичното дело е друг мотив (убиство на претставници на властите, полицијата, војската). За да се изврши правилната идентификација на мотивот, потребно е да се изврши анализа и синтеза на причинско-последичната врска на кривичното дело. Целосен одговор се добива со проучување на сите елементи на кривичното дело. Кога се врши анализа на секој елемент од кривичното дело, тогаш се спроведува синтеза на стекнатото знаење, кое треба да го дефинира вистинскиот мотив.

Неопходно е да се сфати фактот на кривичното дело како производ на мотивација односот на личноста со одредена последица. (Мотив за убиство, кражба и сл.) Мотивот најдиректно не насочува кон поставувањето верзии за сторителот, а особено кога истиот е непознат. Доаѓаме до индициите кои упатуваат на мотивот за извршување на кривичното дело уште пред извршувањето на кривичното дело, но особено во времето на извршувањето на кривичното дело.

Отсуството на мотивот како индикација претставува голем криминален проблем и во основа укажува на личноста на извршителот. Неодамна, во рамките на категориите на т.н наречани кривични дела прашањето за вистинскиот мотив за извршување на кривичното дело (наречано убиство, каде што вистинскиот убиец е мотивиран од материјална корист, а

нарачателот на убиството е мотивиран од омраза, одмазда итн.). Од гледна точка на планирање на оперативните верзии треба да се истакне дека потребно е да се постават повеќе верзии за мотивот на кривичното дело, земајќи ги предвид сите можности и рефлексии на кривичното дело (фалсификување, кривични дела без мотив, нарачани кривични дела и Сл.)

3.3.3.1. Укажувања како последиците на психичкото дејство на стореното кривично дело врз извршителот

Постојат бројни специфични дејства, состојби и однесувања, како психолошка последица на сторено кривично дело против сторителот, кое особено се манифестира преку: немир, страв, сомнително однесување, промена на адреса на живеење, бегство, прекумерно трошење пари, пишување анонимни писма, создавање лажно алиби, подметнување лажни траги, одбранбени ставови при водење информативен разговор, самоизвестување, менување личен опис и сл.. Целокупната манифестација на психолошката состојба како индикација ја претставува основата на сомнежот што треба да се земе во оперативното појаснување и планирањето на верзијата, со цел да се утврди учеството на тоа лице во извршување на кривичното дело.

Се разбира, мора да се грижи за одредени психолошки манифестации и кај лица кои не се сторители на кривично дело (симптоматска слика на осомничениот), што ги обврзува оперативните работници да го одредат секој со целосна грижа и темелност и сите докази поединечно, а потоа севкупноста на доказите во врска со конкретно кривично дело.

Во рамките на планирањето на верзиите и поставувањето на одредени прашања во врска со верзиите, потребно е да се вклучат сите спорни прашања, кои ќе се проверат преку проверка на верзиите на секоје прашање за одредување.

3.3.3.2. Индиции кои укажуваат на карактерот на сторителот на делото

Карактерот е идентификуван како концепт на личноста, кој условно може да биде вистинит. Меѓутоа, ликот ја отсликува карактерната поврзаност помеѓу личноста и извршеното кривично дело дејствие со што полесно се доаѓа до сторителот.Имено, овој т.н

морален знак, треба да го поврзува видот на кривичното дело со карактерните особини на личноста (која може да убива, краде итн. сл.).Секако дека постои каузалност помеѓу карактерот на лицето и стореното кривично дело, меѓутоа од криминален аспект мора да се земе предвид постојаното присуство на регрутирање на нови категории на сторители на кривични дела, особено во одредено време. Така, ќе процениме дека професионалниот криминалец ќе изврши конкретно кривично дело наместо човек со карактер, сепак, не треба да се биде изненаден од учеството на тој чесен човек во извршување на кривично дело.

Постојат многу причини поради кои луѓето одлучуваат да извршат криминални дела овде особено интересни се афективни и повремени кривични дела, како и некои тешки кривични дела кои се производ на моменталната психолошка состојба на личноста. Од оперативна гледна точка треба да се истакне дека бројни материјални и психолошки елементи упатуваат на индикација дали е во случај на професионален или случаен сторител на кривично дело (подмолност, дрскост, снаодливост, специјалност итн.). Како дел од планирањето на оперативните верзии при распоредување треба да се постават и разјаснат и одредени прашања за мотивот на кривичното дело психолошко прашање.

3.3.3.3. Индиции кои укажуваат на бегство и прикривање

Поривот за самоодржување, каде што нагонот за живеење е особено истакнат го истакнува бегството, како последица на стравот од откривање. Како и повеќето од злосторствата на личностите тоа го прават со желба да не бидат откриени (околу 80%), преземаат конкретни мерки за да го направат тоа. прикривањето на трагите и предметите на кривичното дело и сопствено прикривање од властите. Секако, само бегството од местото на извршување на кривичното дело, укажува на можноста за учество на тоа лице во извршување на кривичното дело, никој не бега од добро, туку од зло. Меѓутоа, искусни криминалци знаејќи ги одразите на ваквото однесување, т.е. овие индикации, преземаат т.н контра мерки. т.е останувајќи на останувајќи на местото, со тоа што прво уредно ќи отстрануваат сите траги и предмети за кривичното дело.

3.3.3.4. Индикации кои укажуваат на поседување средства за извршување

Пронаоѓањето на предметите кои се средство за извршување кривичното дело претставува многу значајна индикација, во синџирот на индикации кои индиректно докажуваат, т.е. го идентификуваат сторителот на кривичното дело. Сторителите на делото ретко заминуваат или ги забораваат средствата за извршување на лице место, меѓутоа, се случува да се констатирани егзекуции со преземање оперативно тактички мерки и дејствија (претрес на стан и други простории, увид и претрес на транспортни средства и слободен простор), кои претставуваат значајна трага која може да доведе до сторителот на кривичното дело.

Меѓутоа, бидејќи средствата за извршување често не се наоѓаат, тие се наоѓаат почесто траги кои можат да укажуваат на средствата за извршување. Врз основа на пронајдените траги, т.е од нивната стручност може да се дојде до извршителот. Особено ако се работи за траги кои укажуваат на специфичноста на предметот, средствата за извршување) професијата на извршителот, неговата посебни знаења итн.).

3.3.3.5. Индиции кои укажуваат на поседување и начин на прикривање на предметот добиени со сторено кривично дело

Ова укажување криминологот го упатува на материјалните последици од кривичното дело кое се реализираат преку стекнување на одредени материјални вредности (ствари, стоки, пари). Меѓутоа, извршителот од страв да не биде откриен и да не му бидат пронајдени предметите од кривичното дело, често ги продава и крие добиените вредности. Така преку тривијална продажба на украдена роба и невнимателно прикривање или употреба на предмети добиени со извршување на кривично дело јавно манифестира индиции кои можат да ги користат криминалците за откривање на кривичните дела и идентификација на сторителот. Се разбира, само поседувањето на средствата и предметите на кривичното дело само по себе не значи дека е сторител на кривично дело, туку дека претставува значаен показател врз основа на кој може да се планираат и проверат оперативни верзии во криминалистичката обработка (Meglič& Eman, 2015).

3.4. Индициските методи при откривање и докажување на кривични дела

Во криминологијата се развиени три методи за откривање на непознати сторители врз основа на докази

1) начин на отстранување при откривање на сторителот на одреденото кривично дело;
2) начинот на откривање на непознатиот сторител со начинот на извршувањето на предмети и повторување на кривични дела (со користење на методот MOS)
3) начинот на составување листа на индиции за повеќе кривични дела и за неколку осомничени лица со цел да се пронајде вистинскиот сторител.

3.4.1. Начин на елиминација при откривање на сторителот на одредено кривично дело

Голем број кривични дела, особено најтешките, се вршат без сведоци. Во такви ситуации криминалните активности треба да се засноваат на индиции со чија помош се индиректен (индиректен) начин да се дојде до виновникот. Откако ќе се дознае за постоење на криминален настан, потребно е, во согласност со овој метод, да се постават и да се најдат одговори на три криминално-тактички прашања:

1. Што се случило (дали кривично дело постои или не)?
2. Со што се означува (означува) сторителот?
3. Дали осомниченият е вистинскиот сторител на кривичното дело?

Кога барате одговор на првото прашање: што се случи?, потребно е да се постави криминалистичко-тактичка диференцијална дијагноза и утврдување на кривичноправното значење (содржината) на конкретното кривично дело.
Врз основа на анализата на последиците од кривичното дело мора да се одговори на прашањето дали во конкретниот случај има кривично дело. Доколку постои делото, треба да се утврди за кого се работи. Во повеќето случаи, не е тешко веднаш по согледување на последиците да се заклучи дека во конкретниот случај се работи за кривично дело (на пр. пронајден е труп на осакатен маж или жена).

Сепак, постојат случаи кога не е можно веднаш да се утврди, врз основа на набљудувања. Потоа мора да се тргне од планирање типични верзии во врска со можните одговори на прашањето, што се случило? На на пример, ако се најде мртов човек во типичната верзија, која би била ставена на почетокот истста би била: 1) во конкретниот случај се работи за насилна смрт, т.е. убиство со умисла и од небрежност; 2) во конкретниот случај се работи за несреќен случај (се лизна на мразот, падна е, а кога паднал, на пример, удрил со глава во работ на тротоарот); 3) во конкретен случај се работи за самоубиство (на пр. скокнал од надвозникот лоциран над локацијат труп, а смртта настапила кога неговата глава удрила во бетонот, на работ). 4) во бетон во овој случај се работи за природна смрт. На лицето веднаш му се слошило и настапила смрт можна последица (мозочен удар, неаркт, итн.).

Доколку со проверка на типичните верзии (секоја поединечно) би се заклучило дека во конкретниот случај не вклучува кривично дело, но доколку се работи за самоубиство или несреќен случај (незгода), понатамошната работа на тој случај би прекинала, бидејќи нема знаци на кривично дело. Доколку остане сомнеж дека во конкретниот случај има кривично дело, на пример и после првата постапка не е јасно дали е самоубиство или убиство, би се отворила е кривична истрага која би имала задача решително да одговори на таа дилема (утврдување на точната причина за смртта со обдукција, утврдување на менталното и физичкото здравје напочинатиот, можен мотив за самоубиство, можен мотив за убиство и сл.).

Доколку со барање одговор на првото прашање на криминалистиката, што се случило, би се поставила криминалистичко-тактичка дијагноза дека во конкретниот случај се работи за кривично дело , би продолжиле да бараме одговори на другите две прашања.
2) Во потрага по одговор на второто прашање: што означува, т.е карактеризира непознат сторител?, треба да тргнеме од анализата на кривичното дело, односно сите најде индиции (околности) кои укажуваат на објективната и субјективната страна на работата, т.е ова со планирање и проверка на верзиите во однос на значењето на секоја трага, имајќи ја предвид потрагата по одговори на сите девет прашања за криминалот. Во процесот на проверка на објавените верзии, тие верзии за значењето на одредени индиции се елиминираат, кои не се совпаѓаат со утврдените факти.

При планирањето на верзиите за можниот сторител, треба да се тргне од принципот на максимален број осомничени. Во таа листа (која треба да се направи писмено) треба да се вклучат сите лица на кои укажуваат пронајдените докази, односно основи за сомневање.

На пример, потребно е да се опфатат сите лица кои имале мотив, кои изразиле волја да го извршат делото, кои имаат карактер што се манифестирал со извршувањето на делото, кај кои е забележано укажување на психолошкиот ефект на делото врз сторителот, кој поседува средства за извршување, кои се ги знаел околностите кои му биле познати и на сторителот, при што биле забележани траги кривично дело и сл.

Иако однапред се знае дека не се сите лица на списокот на осомничени би можеле да сторат кривично дело, овој начин е единствениот правилен, бидејќи ако правилно се применува, обезбедува вистинскиот виновник да не остане надвор од кругот на обработени лица. Со оглед на на тоа што активноста на криминалистичката обработка се одвива приватно, доколку истата се спроведува правилно, не може да му наштети на невиниот осомничен. Доколку не се примени принципот на максимален број осомничени, може да се случи вистинскиот виновник да не биде веднаш фатен криминална обработка, која може да биде фатална за утврдување на вистината, а уште повеќе за невин осомничен.

3.4.2. Методот на откривање на непознат сторител со помош на извршување (MOS)

Една од многу важните области на криминално дејствување во кривичната постапка е разоткривањето на криминалитетот на вообичаените криминалци, бидејќи тие се карактеризираат со тенденција за повторување на кривичните дела, што укажува на нивна зголемена општествена опасност.

Повторувањето на кривичните дела неминовно, кај поголем број навични сторители, условува диференцијација на криминалната ориентација кон одредени видови на кривични дела, што повлекува специјализација. Со специјализирање на неговата криминална активност, што се рефлектира во повторувањето на начинот на извршување на кривичните дела (или одредени сегменти), односно појавување на некои особини на личноста, создава основа за примена на криминалните методи. нивното откривање. На прв поглед се појавува парадокс, кој се состои во тоа, да криминалецот да биде успешен, тој мора да го усоврши својот метод на егзекуција, што значи дека мора специјализира.

Специјализација во примената на извршувањето на кривичните дела го носи до успех, а притоа остава трага на неговата индивидуалност во извршувањето, врз основа на што може да се „препознае“ и разоткрие. Како еден криминалец се издвојува во криминологијата станува жртва на сопствениот начин на извршување. Професионално изразување, за начинот на извршување на кривични дела, е modus operandi. Според мислењето на некои современи автори, концептот modus operandi не ги вклучува само особеностите (повторените карактеристики) на самиот чин на извршување кривично дело во рамките на истиот вид на дело.

Според класичното сфаќање на овој поим, што е значително надминат, начинот на работа на вообичаените криминалци, првенствено професионални специјалисти, вклучува повторување на истото кривично дело на ист начин (на пример, некој е специјализиран за извршување кражби само со валање цилиндер на брави; друг го напаѓа дрвениот дел од бравата; третиот специјализиран за провалување во станови со скокање преку балкон, прозорец или покрив; четвртиот провалува во банките напаѓајќи само сефови; петтиот ги напаѓа банките со вршење грабежи и сл.).

Класичното разбирање на modus operandi на системот се заснова на класичните учења на упорност, што значи упорност и посветеност на виновникот за извршување на исто кривично дело и секогаш на ист начин. Според современото сфаќање, modus operandi е сложен систем, кој вклучува не само дејство на извршување што се повторува во рамката ист тип на чин, но цел комплекс на околности, од кои многу остануваат постојани, дури кога сторителот го менува видот на кривичните дела. Современото разбирање на modus operandi се заснова врз основа на изменетата интерпретација на истрајноста, што значи придржување на извршување или поединечни елементи на начинот на извршување од страна на сторителот при преземање, извршување или прикривање на исти кривични дела, како и различни групи на кривични дела.

Феноменот на истрајност се определува со: а) психолошки карактеристики на личноста (карактеристики на личноста, психолошки стереотипи, свесни и несвесни тенденции кои ја условуваат индивидуалноста, препознавање на однесувањето); б) социјални особености на личноста каде што е важно поврзаност:

1) помеѓу личноста и професијата, или друго стекнато знаење, на пример, во рамките на хоби, што условува стереотипизирање во криминалните дела;
2) помеѓу лицето и алатот или оружјето на кое таа е навикната, што ја одредува особеноста во начинот на кој тие се користат се манифестира и при извршување на кривично дело;
3) личноста и социјалното, културното (субкултурно, на пр., наркоманското население), националното, религиозното, расното милје, од каде што црпи одредени стереотипи во однесувањето.

Кривичното дело треба да се класифицира во наведените потсистеми, а во рамките на секој потсистем да се изврши детална анализа на одделни сложени елементи. На овој начин може да се забележат некои карактеристики кои можат да се повторат во различни кривични дела од кои сторителите засега се непознати, а не се поврзани само со комплексот на егзекутивни дејствија.

Прикажаната анализата служи како основа за составување на профил на личност чии карактеристики се манифестираат во различни криминални дејствија. Верзиите може да се планираат со овој пристап, може да се сторени различни кривични дела од исто лице.

На пример, специфичен контакт на првата комуникација со жртвата, може да укаже на потребата да се следи таа верзија. Индивидуалните психолошки реакции или недостатоци, на пример, постоење на тикови (компулсивни дејства), манифестирани во два случаи на грабеж, еден случај на силување, еден случај на измама, што може да укаже дека тие дела се извршени од исто лице. Овој пристап се препорачува бидејќи е класично разбирање на режимите operandi, дека истите виновници ги извршуваат истите криминални дела.

Во пракса тоа не е задоволителни резултати и денес повеќе се смета за исклучок отколку за правило. Виновниците се, по правило, прилагодливи, тие често се разликуваат во рамките на ист вид на кривично дело комплекси во рамките на modus operandi (комплекси во рамките на групата a, b, v). (Paulsen, 2004)

Со менување на типот на виновниците, тие истовремено вршат различни видови на кривични дела. Разбојниците не само што вршат грабежи, дури и на ист начин како што тврди класичната теорија, туку во исто време вршат и кражби. (ова го потврдува

современата судска практика). Со класичното толкување на начинот на работа на системот, не може да се направи врска помеѓу разбојништво и кражба која била извршена од истиот опасен криминалец.

Со гореспоменатиот третман на modus operandi станува можно. За да може гореспоменатата примена на методот на елиминација да биде успешна, во последниот случај т.е изводливо, потребно е да биде придружена со компјутерска програма со база на податоци и избор голем број опции (кои се стандардизирани и логично поврзани во сродни единици помеѓу од кои постојат различни нивоа на хиерархиска организација) меѓу кои може да се направат врски и споредба, која одамна постои во светот (на пример, системот Виклас, ГИС технологии и други).

Во базата на податоци мора да има, како и сега, две основни групи: група на познати сторители и група на непознати сторители. Со поврзување на едната и другата група, со можност за споредување на познати сторители со нивните манифестирани карактеристики на modus operandi, со група необјаснети дејствија и манифестирани особености на непознат сторител, се добива равенка со една непозната.

3.4.3. Начинот на составување на список на докази за повеќе кривични дела и за повеќе лица

Методот е погоден за стеснување на кругот на можни сторители и идентификување на веројатниот виновник. За да може да се примени, треба да се исполнат следните услови:

1) потребно е да се знае времето на извршување на кривичното дело (на пример, кражба и други кривични дела); или/и
2) треба да се знае местото на извршување и
3) да има ограничен број на лица како можни извршители (затворен круг).

Методот се применува при разјаснување кривични дека кој се повтараат. Прво треба да се направи листа накоја се наведу ва времето на извршувањето на кривичните дела: датум на извршување, ако не може да се наведе времето на извршување (често нема да може), ќе биде корисно ако времето може привремено да се одреди (работна смена, возраст денови).

Покрај списокот на времиња (и списокот на кривични дела), треба да направите и список на кој ќе бидат извршени делата да ги наведат имињата на лицата кои во моментот на извршувањето на кривичните дела, на пример, кражба, можеле да го извршат кривичното дело (на пр., биле во контакт со украдените предмети бидејќи тие биле задолжени за нивната грижа.

Таа ќе биде сомнителна оние лица кои секогаш или во најголем број случаи се јавуваат како лица кои биле способни да располага со предметите во времето кога се случиле кражбите. Криминална обработка треба да биде насочена кон тие лица. Разликата помеѓу овој и претходниот индиски метод (откривање на сторителите според MOS) е дека, во првиот случај, сите кривични дела се поврзани едно со друго и поврзани со одредено лице по начинот на извршување, или некои карактеристики на личноста на сторителот, и со овој метод се поврзуваат кривични дела со можниот сторител во времето и местото на извршувањето.

Извесно лице било на местото на извршување на кривичните дела кои се повторуваат токму во времето на нивното извршување. За илустрација, наведуваме неколку примери. Во установата во текот на две години се случувале разни кражби. Меѓу другото, украден е телевизор во боја, неколку телефони, микрофон, звучници и принтер. По една, во суштина банална кражба, се примени ловој метод. Од архивата се земени копии од криминални досиеја , со цел да се утврди времето на извршените кражби. Покрај тоа што е утврден датумот на кражбите, интересно беше да се забележи дека кражбите се случувале постојано за време на празници и викенди. Од евиденцијата на работните листови било констатирано дека истиот портир постојано бил на должност кога се случувале кражбите.

После тоа, случајот со кражбата бил лесно расчистен. Во библиотеката било откриено, кај голем број на книги, на рабовите, многу навредливи забелешки напишани со исти ракопис. Направен е список на сите луѓе кои ги позајмиле тие книги. Утврдено е дека има само еден читател ги позајмил сите тие книги. Го признал делото.

4. Криминални верзии

4.1. Концептот на криминални верзии

Криминалната верзија (презумпција, претпоставка, работна хипотеза) е една од неколку можни толкувања на настан или факт од надлежниот орган, на криминалисти. За значењето на секој криминален настан или факт (на пример, отпечаток од прст), секогаш треба да планирате повеќе верзии, односно да ги инсталирате сите можни верзии. „Една верзија подеднакво на ниедна верзија“. Имајќи предвид дека истрагата се карактеризира со дефицит на информации, односно отсуство или губење на криминално релевантни информации, т.е. празнини во знаењето на криминологот, криминалните верзии служат за целосно незнаење, односно несигурно знаење за релевантни факти и околности.

Верзиите се мисловни реконструкции - заклучоци на надлежни органи – овластени на функционери. Бидејќи верзијата е веројатно знаење, криминалистот во моментот на нејзиното планирање не знае дали е вистина или не и затоа е должен да планира повеќе верзија во исто време (сите реални верзии, сите објективно можни верзии), бидејќи е единствено таквиот начин на работа гарантира дека нема да постапува со предрасуди. Овој начин на работа со верзии гарантира дека се собираат сите докази и се даваат сите можни објаснувања за спорните факти. Иако верзиите се само продукти на имагинацијата до вистината може да се дојде само преку овие замислени објаснувања. Настанот мора да се сврти и да се врти (verto-vertere, versia) во умот толку долго додека не се најде вистинското решение (Wilson, 2007).

Креирањето верзии не е мисловна активност без никаква основа. Верзиите мора да бидат одржливи варијанти или објаснувања. Тие се планираат врз основа на фактите (состојба на факти) кои настанале или се поврзани со кривичното дело (траги, изјави и сл.). Покрај интелектуалните и организациски способности, за создавање криминални верзии неопходна е самокритика, флексибилност и интуитивност. Криминалистичкото знаење е неопходно и во врска со методологијата на извршување на одредени видови кривични дела, како и типични и атипични траги што остануваат зад нив. Покрај криминалното искуство, важно е и општото животно искуство.

4.2. Важноста на криминалистичките верзии во оперативното работење на полицијата и обвинителството

Важноста на оперативните верзии доаѓа до израз особено во оперативниот процес на активностите на МВР со што тоа претставува првата алка во синџирот на целиот систем. По оперативните верзии следуваат процедуралните (истражни и судски верзии). Оперативните верзиите се засноваат на криминално тактички дејствија во оперативната активност, т.е тие имаат само оперативно значење, додека истражните и судските се формираат во процедурална смисла и се активности на властите (истрага и судење).

Во зависност од собраниот квалитет и количината на основните информации за постоење на кривично дело и за сторителот оперативен работник во рамките на планирањето на целината оперативни активности планира верзии за кривичното дело и за сторителот. Собраните информации и податоци ја одредуваат структурата и содржината на верзиите. Оперативните работници во суштина трагаат по носителите на доказните информации (што е суштината на оперативната тактичка активност).

Бидејќи оперативните тактички мерки и дејствија немаат процедурална природа, не можат ги посочуваат собраните докази во процедурална смисла, но само ги откриваат носителите на доказните информации, додека доказите во тие информации се фиксираат, проверуваат и оценуваат според нормите и формата на ЗКП. Во рамките на разјаснувањето на секоја поединечна и конкретно определена група информации, оперативниот работник формира, т.е. планира реално можни верзии (Kresoja, 2006).

Секоја индивидуална верзија во согласност со правилата на оперативни активности и проверки за утврдување на причинско-последичната врска на кривичното дело. Криминалистичкото искуство покажува дека често пати оперативните полицајци расветлувајќи го криминалниот настан формираат само една верзија занемарувајќи го научниот придонес на криминологијата за нужноста поставување на целата серија верзии (мноштво верзии).

Има многу негативни еднодимензионалени и површни пристапи во активноста за откривање, што е неопходно да се искорени во криминалната практика со постојано истакнување на научен, т.е. криминален аспект за планирање и проверка на верзии. Целиот процес на планирање и верификација на верзии во рамките на оперативната обработка како

една континуирана и систематска оперативна интервенција се состои во процес на планирање и проверка на сите можни верзии според прашањата на криминологијата, со постепено отстранување на оние верзии кои ги немаат реална основа за продолжување на постоењето, а во исто време квалитативно трансформирање на основата за основано сомнение засновано на сите суштински елементи на кривичното дело и на сторителот.

Крајната цел на криминално-оперативните и истражните активности е да се донесат квантитетот и квалитетот на оперативните информации до степен на основано сомневање, каде што е против идентификуваниот сторител на кривичното дело се поднесува со кривична пријава или пријава како додаток.

4.3. Класификација на криминални верзии

Систематското распоредување на предметите се нарекува класификација врз основа на некоја заедничка карактеристика, која се изведувала на тој начин што секоја класа зазема строго дефинирана и прецизно фиксирана позиција во однос на другата класа. Логичката постапка определена со делење се нарекува делбен ентите (totum divisionis), принципот на поделба е основа на поделбата (fundamentum divisionis), а самите поими, кои се добиваат со таа поделба, претставуваат членови на поделбата (мембра divisionis). Не постои фундаментална разлика помеѓу класификацијата и поделбата.

Во класификацијата поделбата се вршеше доследно од високата класа до пониската, врз основа на најважните карактеристики. Откако ќе се создаде, класификација истата останува додека не се замени со подобра. Класифицирани предметите според завршената класификација, формираат развиен систем, бидејќи секоја класа е поделена на пониски, а овие уште подолу. За да се постигне научна класификација, потребно е да не се задоволува со наоѓање на една од важните карактеристики, но потребно е да се избере најважната карактеристика за таа класа. Во криминалистичката наука, постојат неколку класификациски поделби на верзии во во зависност од оценката за важноста на бројните карактеристики во дадена ситуација.

4.3.1. Според субјектите кои стваараат верзии

Во криминалистиката постои несогласување во однос на можноста за креирање и разгледување на верзии од лица кои немаат статус во постапката утврдена со ЗКП (функционери). Се смета дека образложената претпоставка на овластениот судија – обвинител и другите лица стануваат верзии поради нивните процедурални улоги, т.е. доколку се претставени во процедурална форма. На овој начин ваквата претпоставка на обвинетиот добива карактеристика на верзии. Исто така, во рамките на криминалистичката обработка треба да се вработи оперативен работник за верзијата на осомничениот, која најчесто е контра верзија на верзијата на овластеното службено лице. Со планирањето и проверката на таа верзија која се создава, се реализира нивната плурална конкуренција, и ја елиминира верзијата која нема основа да постои. Така се зацврстува статусот на верзијата што создава разумно сомневање.

4.3.2. Според кривично-правното значење (општо и посебно)

Во рамките на овие поделби постои спор меѓу поддржувачите на дихотомијата и трихотомијата. Значи, верзиите може да ги поделиме во три групи: 1. општи верзии , тоа се претпоставки за предметот на докажување како целина, втора верзија за предметот, субјективната страна, за предметот, објективната страна на кривичното дело и 3-та посебна верзија за доказите за кои се истакнува дека добиената верзија не е само претпоставка на истражителот, која произлегува од претпоставка во врска со која допрва треба да се утврди суштината на истражуваниот настан или елементите на кривичното дело или неговите карактеристики, што се заснова на анализата на целта фактички податоци со кои располага истражителот во моментот на донесување на претпоставката.

Верзија е претпоставен заклучок од севкупноста на околностите што се поврзани со кривичното дело. Во решавањето на постоечкиот спор за дихотомија и трихотомија, значајна помош може да се обезбеди со системски структурен метод. Овој метод бара од нас да го разгледаме објектот како одреден комплексен организиран систем кој се карактеризира со одредена структура која содржи одредена количина на соодветно меѓусебно поврзани елементи (потсистем).

Типична верзија - Типичната верзија подразбира објаснување на вкупниот број случи но и на одредени факти. Ваквите верзии се присутни во ситуации кога е познато само за постоење на минимални информации, т.е. кога има минимална почетна точка на информации (пронајден е човечки труп). Овие верзии имаат посебно значење при изборот на насоки на оперативни или истражни активности. Типично верзиите содржат одредени знаења за настанот, кои се стекнуваат со генерализација на репрезентативен примерок, а се карактеризираат оперативни и истражни верзии. Типичната верзија е, сепак, само една теоретски можна верзија, која сè уште не е потврдена во пракса. Верзии и контраверзии - Многу угледни криминолози ја знаат поделбата на верзии и контроверзии.

Лузгин забележува дека контраверзите се вклучени во типични верзии, но посочува дека можат да следат не само општи туку и посебни верзии. Доколку основната верзија гласи дека М.М го извршил убиството, контраверзноста гласи дека М.М. не го извршил убиството. Основна верзија и контраверзија не ја одредуваат природата на верзијата туку нивната форма на меѓусебни логички врски, што е строга дисјункција (ексклузивност). Конгруентни и ексклузивни верзии – Ларин разликува складни и ексклузивни верзии, заклучува дека создавањето верзии од алтернативна природа не секогаш гарантира исправност и насочување на преткривичната и кривичната постапка.

Не мора да се работи само за исклучувањ од една верзија во друга, и за апсорбирање една со друга, каде што верзиите добиваат форма сврзувачки разединувачки судови, како на пр Смртта на една личност е резултат на: убиство, самоубиство, несреќа, природна смрт Ларин под конкретни верзии ги перцепира сетилно-очигледните визуелни објекти (процеси, настани, дејствија, предмети), од значење за кривичната материја, додека верзиите за претрес се проблематично претставување на сферата и потрагата по предмети во моментот кога оперативниот и истражниот судија немаат јасна претстава за постоењето на предметот. На пример, пронајден е труп, тој е создаден од раната претпоставка за употребеното оружје, траги и слично.

Верзии на одбраната и обвинителството – Оваа поделба произлегува од барањата на ЗКП кој бара да им се суди на државните органи, кои учествуваат во кривичната постапка, со подеднакво внимание да ги испитаат и утврдат и фактите што го инкриминираат обвинетиот и оние кои му користат. Неверојатни, веројатни и поверојатни верзии - Ларин ја прави оваа поделба на верзии што може формално и правно да се оправдаат, но

сопствената е оспорена експедитивност. Практиката покажува дека неверојатните или неверојатните верзии на крајот можат да бидат точни и обратно, што бара сите верзии, без разлика на степенот на веројатност паралелна проверка (Wilson, 2007).

Претходни и тековни верзии - Според времето на создавање, верзиите се делат на претходни верзии и тековни. Оваа квалификација овозможува секоја нова верзија да се оценува земајќи ги предвид претходните верзии и резултатите од нивната верификација. Белкин ги негира вредностите на овие верзии, додека В. Водинелиќ смета дека оваа поделба е многу важна и корисна, бидејќи го осветлува историскиот развоен карактер на планирањето на верзијата и овозможува практика на континуитет во случај кога се заменуваат повеќе кривичари или повторно се работи некој стар предмет. Ретроспективни и прогнозирани верзии – Способноста за креирање верзии за прогноза се заснова на постоењето на концептот на факти.

Во минатото кога се работи за кривично дело, мора да се признае дека и тоа вклучува факти кои се од потрајна природа и во однос на моментот на докажување од минатото и преку сегашноста до иднината, Ларин ги дефинира прогнозните верзии како проблематични, односно како предмет на идно набљудување. На пример, кога оперативен работник планира лишување од слобода на лице во одреден стан започнува од претпоставка дека лицето се наоѓа во тој стан, и дека ќе биде таму во моментот на лишување од слобода.

Верзии за квалификација - Овој тип на верзија вклучува поставување кривично-правна класификација на настаните. На пример, ако пронајдеме труп, би ја наведеле верзијата за самоубиство, верзијата за убиство, верзијата за несреќа, верзијата за природна смрт. Потребно е да се постават сите верзии, а потоа во рамките на хеуристичката активност се утврди валидноста на еден од нив.

Првата фаза на квалификација е создавање на верзија, додека во втората фаза е проверка и елиминација. Оперативни, истражни и судски верзии - Поделба на верзии на оперативни, истражни и судски претставува вид на поделба во однос на органот кој ги создава и верификува верзиите, како и во однос на фазата на активност во оперативна, истражна и кривична постапка. Оперативните верзии се производ на оперативната работа на овластените службеници/полицијата официјални лица и ги претставуваат првите дефиниции за можното објаснување за одреден настан.

Оперативните верзии се креираат во т.н. предкриминални ситуации, фази на откривање и расветлување на кривичното дело и разоткривање на сторителот кое поаѓа од постоењето на општо сомневање, преку основи на сомнение и нивно претворање во основано сомнение, кое оперативно тактичка постапка завршува кога ќе се поднесе кривична пријава или пријава како дополнување на кривичната пријава.

Во криминалната фаза се креираат оперативни верзии на контрола и криминалистичка обработка. Истражните верзии се создаваат во фаза на претходната (истражна) постапка од моментот за создавање на основано сомневање до поднесување обвинение, што не е случај со оперативните верзии. Истражните верзии ги формулира надлежниот обвинител во соработка со припадници на полицијата во рамките спроведување на истрагата. Можно е обвинителот да ги формулира првите мерки уште во фазата на првата интервенција верзии со кои ќе се утврдат можните насоки на оперативно-истражната дејност.

Истражувачки, како а судските верзии мора да се однесуваат на конкретен кривично дело. Во истражната фаза, тој го прави тоаДокажувањето е процедурална активност асобирањето докази е составен дел на докажувањето. Помеѓу верзиите што се поставени може да има фундаментална разлика кај оперативната активност и истрагата. Имено, заклучоците кои се стекнати преку имплементација на оперативни верзии немаат процедурален карактер, додека заклучоците добиени со реализација на истражни верзии имаат процедурален карактер, во формулирањето идни обвинениј а.

Истражните, како и судските верзии може да се видат само кај околностите на кривичното дело. Судските (рочиште) верзии се оние верзии кои се поставени во главниот претрес (расправа) . Без обзир што тие се веќе во оперативна и истражна фаза , а на главната расправа советот ја верификува верзијата на обвинителниот акт.

Истовремено, се презентира контра верзија во однос на верзијата на обвинението (обвинетиот сторил кривично дело, обвинетиот не сторил кривично дело).Судската верзија го содржи обвинителниот акт, а се заснова на доказите изведени на главниот претрес. Судската верзија содржи обвинение , кое се заснова на доказите кои се изведени на главниот претрес. Судската верзија е одлика на организацијата на целиот главен претрес и тоа ја насочува стратегијата и тактиката на водење на постапката.

Плуралност на верзии – Како што имплицира криминалната верзија можните факти, чија валидност не е утврдена, даваат заклучок дека таквото сознание мора да се потпира на други веројатни сознанија, т.е. друга верзија. Зборот плуралитер доаѓа од латинскиот збор pluralitas што значи мноштво, мнозинство. Плуралноста на верзии е многу важен методолошки пристап во криминалистичката обработка.

Таквиот пристап гарантира целосен, разноврсен и објективен притап на МВР во спроведувањето на оперативно-тактичките активности. Поради оваа причина, плуралната верзија ја претставува основата на криминалистичката обработка при планирање и проверка на верзии. Содржината на верзиите се состои од низа претпоставени облици на врски и причини за одредени кривични дела настани и факти од тој комплекс. Со оглед на овој вид на проблем (веројатност, нејасност, недокажаност) на формата на врските и причините за одредени околности на кривичното дело. Нејасноста произлегува од таквата состојба , што ја одредува мноштвото верзии. Тоа е значајна констатација, т.е. правилото дека сѐ што е реално можно треба да се планира , без разлика дали го потврдуваат постоењето или го негираат делото, дали зборуваат на штета или корист на осомничениот.

Постои едно познато старо криминално правило кое укажува на негативноста на неразбирањето на важноста на плуралноста на верзии. Тргнувајќи од констатацијата дека кривичните дела се од когнитивен карактер, невозможно е да се замисли квалитетен процес на криминално расудување без примена на логиката (Paulsen, 2004).

Посебно влијанието на логиката е значително присутно во процесот на планирање и проверка на криминалните верзии, кои во основа се заклучокот, кој е изведен врз основа на првичните премиси и достапни информации.Во суштината на оперативните верзии постои заклучок. Заклучокот е сложена форма на мисловен процес со кој се изведува еден суд од еден или повеќе други судови каде што судот или судовите од кои поаѓаат заклучоците се нарекуваат напредни судови или премиси, и пресуди кои се засноваат на премиси овие извадоци се нарекуваат правосилна пресуда. .

Просториите можат да бидат непобитни или аподиктичен, веројатен или наметлив и сомнителен или проблематичен. Правилото е да заклучокот секогаш ја следи помалку веројатната премиса. Оваа изјава треба да се земе предвид во фазата на планирање и проверка на оперативните верзии, кога е потребно да се манифестира посебна претпазливост при третирањето на одредени простории како аподиктични.

Имено, станува збор за оценка на реалната проценка на можноста да се биде во ситуации во кои се постигнуваат апсолутна аподиктичност, што практично значи достигнување на апсолутната вистина, што секако е неизвесно кога се работи за криминални активности.Во бројни тактички ситуации, оперативните работници наидуваат на мали простории, т.е нецелосни искуствени правила (Ignjatović, 2007).

Од гледна точка на степен на веројатност се работи за основано сомневање дека во процесот на откривање и расветлување на кривичното дело укажува оперативниот работник.Премислата настанува врз основа на заклучоци на неколку мали простории како потсистеми кои влегуваат во неговиот систем. По заклучокот следи голема премиса врз основа на која се донесува нов заклучок. Како ова потсистемите создаваат систем на заклучоци, опкружувајќи го системот како целина од горенаведеното може да се констатира дека од некоја претпоставка или утврден факт заклучува други, што всушност е верзии. Во процесот на планирање и проверката на верзии бара примена на логички методи и средства како што се: аналогија, индукција, дедукција.

4.4. Докази и верзии во кривичната постапка

Врската помеѓу доказите и верзиите во кривичната постапка многу малку се разгледува во криминалистичка литература.

Да го погледнеме и проблемот на односот меѓу доказите и верзиите во кривичната постапка кај следните прашања:

1. Критериуми за класификација на доказите на директни и индиректни,
2. Верзиите се неопходен елемент за завршување на кривичната постапка,
3. Верзијата не е процес, туку парапроцесна активност,
4. Верзии на сослушувањето,
5. Експертски верзии за идентитетот.

Во меѓународната криминалистичка литература се тврди дека основната на класификација на доказите на директни и индиректни, ја гледа поврзаност на доказите со спорните факти Класификацијата на однос е односот на докази по оспорени факти во

кривична материја Класификацијата на доказите според критериумот на односот на доказите со решавачкиот факт што се докажува.

Владејачките дефиниции за директни и индиректни докази се сведуваат на изјавата дека директните докази се директни бидејќи главниот факт е директно утврден, а индиректните докази се посредни бидејќи главниот факт се утврдува индиректно. Истиот криминален вештак тврди дека е најден критериум за разликување на докази на директни и индиректни, со нивно приложување на верзиите, кои се концептот на процесно - тактичка природа, а со тоа и процесно-криминолошко учење за верзии (Harries, 1999).

Според истиот криминолог, директните докази се решението на проблемот не се наоѓа во одредбата, непосредноста или индиректноста според предметот на докажување, но решението треба да се бара во значењето на врската која се покажува меѓу доказна и одлучувачка фактите. Без оглед на тоа што врската меѓу доказите и решавачкиот факт е недвосмислена, таа дава можност да се планираат верзии за значењето на доказите и предметот на докажување.

Спротивно на посоченото, ние имаме посредни докази кога доказите се факти (индикативни факти) непобитно утврдени како точни, но тие се од таква природа што нивната поврзаност со одлучувачки факт е двосмислена, што не само што ја диктираше потребата да поставете и проверете ја верзијата за вистинитоста или неточноста на доказниот факт (притоа завршено докажување во случај на директни докази) но императивно бара и наредува планирање и истовремено проверка на повеќе верзии на значењето на индексниот факт. Повеќеслојната природа на врската меѓу посредниот и решавачкиот факт дава можност и наметнува потреба од воспоставување и верификација на неколку различни верзии.

4.5. Планирање (поставување) на верзии

Да се испланираат т.е. да се постават верзии значи да се прават претпоставки или можни веројатни објаснувања за постоење или непостоење на одредена фактичка состојба, неговите поединечни елементи, како што се сторителот, субјективната страна на кривичното дело, објектот, објективната страна на кривичното дело, начинот на прикривање, кривични настани, како и на доказни факти.

Планирањето на верзијата е условно поради немање целосни и исцрпни информации за кривичната материја, на планирање и проверката треба да го расветли настанот и да го открие сторителот. Работете со утврдени хипотези а верзиите се процедурално тактичка активност од мисловна природа, па затоа процедурално не регулира, но се спроведува според чисто логички и психолошки правила. Планирањето на претпоставки припаѓа на најважниот арсенал на хеуристичката криминологија (Harries, 1999)

Полицијата често на почетокот на криминалната активност нема поцелосни информации за делото и сторителот и се користат претпоставки како почетна точка на целокупната оперативна активност. За да се разјасни секоја поединечна и специфична група на информации (кои може различно да се толкуваат за време на истражувањето, за нивната поврзаност и откривањето на нивното значење за оперативниот објект, оперативниот работник ги формира сите веројатни, реално можни верзи. Да се постават верзии значи да се објаснат на ниво на претпоставка на факти, различни толкувања на моментално непознати факти (Gunn & Masellis, 2007).

Планските претпоставки и верзии е еден од најважните криминални методи. Со оглед на тоа дека е објаснување на верзијата се состои од два дела а, првиот се нарекува објаснување (што треба да се објасни, т.е. постоечки фактички податоци и околности утврдени врз нивна основа на кои се бараат објаснувања), б) вториот дел се нарекува explanans (расудување кое објаснува сметани податоци со претпоставена поврзаност со други веродостојни или барем веројатни податоци.

4.5.1. Општи елементи на планирање на криминални активности

Планирањето во оперативната истражна и кривична постапка е процес кој се состои од следниве елементи:

1. Определување на кругот на околности што треба да се откријат, разјаснат и докажат,
2. Поставување верзии за (контролни) прашања од криминологијата,
3. Усовршување на оперативните тактички мерки итн. истражни дејствија кои треба да се преземат преземени со цел да се утврдат кривично релевантни факти,

4. Утврдување редослед и време на извршување на оперативно тактички мерки и истражни мерки. акции,
5. Прелиминарна оцена на прибраните докази

.

Ова претставува глобален концепт на криминално планирање кој се презема од почетокот на сознанието за кривично дело т.е. добивањето на првите информации се до завршувањето на кривичната истрага т.е. поднесување кривична пријава или пријава како суплементи. Како дел од мерките на првата интервенција, потребно е да се планира преземање на одредени т.н итни мерки и дејствија.

Во рамките на истрагата и веднаш по неа, потребно е да се преземе следново:

1. Да се определи кругот на околности што треба да се откријат, разјаснат и докажат, при извршувањето истрага, дефинирајќи ја непосредната цел на истрагата (собирање на најголема можна сума криминално релевантни информации), со што се утврдува индиректната цел на истрагата (донесување соодветни заклучоци).
2. Формулирање на истражни прашања врз основа на конкретизирање на "златни"прашања во криминологијата.
3. Собирање на најголема можна количина на криминолошки релевантни информации на местото на одржување со цел да се добијат одговори на златните прашања.
4. Формулација т.е. поставување на криминални верзии во форма на заклучоци во во рамките на криминалните верзии, некои факти беа утврдени како несомнени (потврдени цврсти и сигурни докази) додека постоењето или непостоењето на други факти, нивната улога, влијание и важност се разумно претпоставени во различни варијанти. Имено одговорите на некои прашања од истрагата се формулирани во експлицитна и недвосмислена форма, за за разлика од одговорите на другите прашања, кои се секогаш поалтернативни формулирал претпоставки така што тие одговори имаат двосмислена форма.
5. Вистинскиот дел од криминалните верзии се заснова на утврдени факти како несомнени (одредени одговори на истражни прашања) и истовремено претставуваат суштинска важност на записникот од истрагата.

6. Хипотетички сегмент од криминални верзии (одговори на златни прашања во форма алтернативна формулација на претпоставката) мора дополнително да се провери, како што е во тек самата истрага како и по неа со преземање низа оперативни тактички и др акции.
7. Севкупна проверка на сите претпоставки направени во рамката криминалните верзии се вршат со претходно детално планирање на сите дејствија што се треба да се направи, така што хипотетичките елементи како предмет на верификација влијаат на изборот конкретни мерки и процедури кои ќе се користат за нивна проверка, со цел да елиминација на алтернативна т.е. двосмислени одговори и нивно намалување на недвосмисленост поткрепена со сигурни докази.

На крајот може да се констатира дека истрагата почнува со прашања и завршува со формулирање на одговори, со тоа што тие одговори не можат да бидат со ист доказен квалитет, бидејќи некои се засноваат на пронајдени и проверени докази, додека други се на ниво претпоставки - алтернативни објаснувања.

4.5.2. Објавување на криминални верзии веднаш по сознанието за добиениот настан – кривично дело

Со добивањето на првите сознанија за настанот – сторено кривично дело оперативниот работник презема одредени облици на планирање каде што поставува и криминални верзии. Со преземање мерки на првата интервенција со цел обезбедување висококвалитетни оперативни и доказни информации се врши и криминално планирање на верзија. Се разбира, поради големиот и недефиниран број на први информации кои често се од хипотетичка природа, оперативниот работник ќе планира реално можни верзии (за настанот а можеби и за други елементи)(Kostić, 1987).

По запознавањето на настанот, покрај преземањето на потребните мерки и дејствија во организацијата спроведувањето истраги (формирање на истражен тим, брзо пристигнување на местото на настанот, обезбедување на лица места, прибирање на првите информации за настанот), дејствија презема и оперативниот работник од оперативен

карактер во согласност со првите достапни верзии на настанот во целиот сеопфатен претрес и фаќање на осомниченият сторител (Goodchild, 2010).

Ваквите први верзии имаат многу прелиминарен карактер, со тоа што во некои конкретни ситуации можат да бидат базирани на реални податоци, а со тоа и блиску до самата вистина. И од тоа произлегува дека понекогаш е можно дури и да се разјасни делото со брза проверка на објавените верзии и да го открие и фати сторителот,на пример во случај на кражба на злато во златарница биле известени полицијата била известена за осомниченият (давање податоци за видот на возилото и регистарскиот број), што и помогнало на полицијата да го пронајде возилото преку контрола на сите бели и сиви голфови со тој регистарски број. При претрес на возилото било откриено украденото злато. Временскиот јаз помеѓу пријавувањето на кражбата и приведувањето на осомничените било околу два часа (Jovanović, 1973).

5. Методологија на планирање на криминалните активности

Планирањето на оперативните активности на органите за внатрешни работи претставува најсериозна област на севкупната активност на криминалистичката полиција/обвинителството во спроведувањето и реализацијата на задачите и задачите утврдени со закон. Планирањето на криминалистичката обработка е најкомплексниот сегмент во рамките на целокупната оперативна активност. Секако, може само условно да се зборува за видот на генералното планирање, бидејќи мора да се почитуваат одредени специфичности на секој криминален настан. Примената на криминолошките знаења од областа на планирањето претставува општ метод кој е научно проверен и практично применет. Без планирање, невозможно е сеопфатно, објективно и целосно да се открие и разјасни кривичното дело и да се разоткрие сторителот.Во суштина со планирањето се спречува спонтаноста, неорганизираноста и несистематичноста во преземањето на оперативно тактички мерки и дејствија.

5.1.Криминално-тактички правила за планирање криминални верзии

Планирањето на криминалните верзии подразбира организирана и насочена активност на оперативниот работник со цел да се предвидат сите релевантни факти и околности, кои мора да се разјаснат во конкретниот настан. Мора да се планираат криминални верзии во согласност со одредени правила што ги дефинира криминалистичката наука.

5.1.1 Верзиите мора да се засноваат на проверени и утврдени индикации

Верзиите мора да бидат правилно распоредени/закажани само врз основа на потврдени и утврдени индикации. Во процесот на оперативна активност, оперативните работници собираат бројни известувања, податоци кои се со различен квалитет во однос на степенот на кривичното сомнение дејствија. Поради оваа причина се поставува прашањето кога т.е. во која квалитативна фаза на постојните знаења стекнуваат услови за приклучување кон процесот на планирање на оперативните верзии. Некој теоретичарите и практичарите сметаат дека веќе врз основа на општо сомневање за постоење на криминални дела, или за лице како сторител на кривично дело, можат да поставуваат верзии со цел да преземат конкретни оперативни тактички мерки и дејствија, т.е. за нивна проверка. (Eman, Györkös, Lukman & Meško, 2013).

Се констатира дека оперативниот работник создава верзија дури и кога постои општо сомневање (на пр. искуството покажува дека марихуаната се пуши во диско клубови, што дава општиот сомнеж дека во секој диско клуб може да се најдат дилери и корисници на дрога или ако меѓудржавните односи се влошат, може да се очекува да се интензивираат сите форми на непријателство активности како што се шпионажа, диверзија, тероризам итн.). Во суштина, се работи за т.н прогностички верзии кои ќе се користат за креирање на криминална прогноза. Се смета дека разгледувањето на ова прашање е многу важно за одредување на моментот кога и во која ситуација може да се здобијат со доволно аргументи за да се пристапи кон поставувањето на верзиите и нивната практична проверка.

Ова прашање секако има два значајни аспекти:

1. аспект на квалитативната вредност на податоците и информациите,
2. аспект на целесообразност, т.е. рационалноста на преземањето оперативни мерки и дејствија.

Општото сомневање како почетен индексен степен на сомнеж, индиректно укажува само за можноста за постоење на кривично дело и затоа се смета дека не обезбедува доволно квантум на знаење дека планирањето и проверката се пристапува врз основа на таков и таков фонд на знаењеа. Важноста на таквиот опсег на сомневање може да биде во рамките на криминалната контрола преку која може да изврши дополнително собирање докази и утврдување на постоење на поконкретно сомнение, т.е. основа сомнежи за постоење на кривично дело и сторителот што би претставувало кривично и кривично правен основ за службената дејност на полицијата и обвинителството. (Eman, Györkös, Lukman & Meško, 2013).

Во случај на планирање на пристап и проверка на верзија врз основа на недоволно на квалитетен фонд на знаење и податоци, може да се создаде широк фронт на сомнеж, што повторно може да придонесуваат за создавање атмосфера на сомнеж за се и сешто, што би создало атмосфера на сомнежи, додека од квалитативен аспект не би го обезбедил потребниот податочен фонд на податоци за криминални активности. Од практична гледна точка, таквата активност би барала многу повеќе оперативни сили и време за преземање конкретни мерки и дејствија. Кога располага со одреден степен на сомнение за постоење на кривично дело почнувајќи од криминална контрола, ќе ги пронајде првите ориентациони елиминациски индикации, кои на самиот почеток се многу слаби по квалитет, оперативен работник ја продолжува потрагата во тие факти и дејствија на непознати и познати лица кои на самиот почеток сите податоци и докази ќе бидат нецелосни, за подоцна да станат оформени во целост. (Eman, Györkös, Lukman & Meško, 2013).

Оперативниот работник ја формулира првата верзија на кривичното дело заснована на достапните информации со цел да се стават во функција, односно ја трансформира активноста во доказна информација. Се поставува проблематично прашање од гледна точка на оправданоста на проверка на сите расположливи податоци и информации кои повеќе или помалку веројатно укажуваат на можност за кривично дело или кон сторителот. Конечно,

веруваме дека расположливиот фонд на знаење е потребно е сомнежот да се доведе на ниво на основи на сомнение за да се стекне со кривично и кривично-процесни услови за преземање конкретни мерки и дејствија согласно член 292 од ЗКП (донесување на наредба за спроведување истражна постапка - кривична постапка).

5.1.2. Бројот на планираните верзии е обратно пропорционален на бројот и квалитетот на достапни индиции

Колку повеќе факти му се познати на оперативниот работник - обвинителот, толку се поважни од кривично-правно значење, колку се појасни неговите причини, толку повеќе е потребно планирање, а помалку оперативни верзии и обратно. Спроведувањето на криминалистичка обработка само на една патека, следењето на само една претпоставка би било спротивно на барањето за сеопфатна и целосна истрага на фактичката состојба. Нејасноста на индициите бара поставување на голем број верзии, што се познати помалку факти, индициите се на тој начин позначајни, со што се создаваат повеќе толкувања, а врз основа на ваква фактичка состојба мора да се планира поголем број криминални верзии. Во спротивна ситуација кога се познати повеќе факти кои имаат речиси недвосмислен карактер, но сепак се индикативни по природа и не дозволуваат широки толкувања настани и услови, тогаш е можно да се постават помал број криминални верзии (на пр. ако за на обвинетиот, имаме повеќе посредни докази за неговата вина, кои го овозможуваат тоа планирање на помал број верзии за можниот сторител).

5.1.2 Специјалните верзии мора да бидат конзистентни со општите верзии (или апстрактни и специфични)

Во целокупниот систем на сите инсталирани верзии, генералните верзии имаат улога - темел (општи верзии на обвинение, одбрана). Претпоставки за директни и индиректни докази (вистинитоста на доказните факти и односот на посредни факти со случајот докази) се нарекуваат специјални верзии. Специјалните верзии мора да се согласуваат со општата верзија верзии, т.е. со верзијата предмет на докажување. Процесот на планирање општи и

посебни верзии претставува значајно индуктивно собирање и генерализирање на фактите, особено на трагите и криминален случај.

Верзии за предметот на кривичното дело (кој е сторителот), за субјективната страна на кривичното дело (на намерно или небрежно извршување, по мотив) за предметот на кривичното дело и од објективната страна (за начинот на извршување со помош на прикривање итн.) тие имаат задача да бидат еден вид сврзно ткиво помеѓу општата и посебната верзија (Ignjatović 2007).

Специјални верзии се планирани од оперативецот работникот сака да разјасни одреден факт дали може да биде релативен и може да доживее повеќе различни објаснувања. Во почетната фаза, првокласното значење ги има верзиите на општата природа, суштина и причините за кривичното дело (типични верзии). Само во тие верзии (од општи верзии) можно е да се постават верзии за сторителот, мотивот, начинот на извршување, прикривање итн. Се додека немаме одговор на првото златно прашање што се случило, не можеме да го разгледаме прашањето за вината.

5.1.3 Податоците (фактите) на кои се засноваат верзиите не смеат да се контрадикторни едни со други

На другите системот за верзии се состои од потсистеми за верзии. За тие верзии потсистеми да сочинуваат еден систем на верзија, и истите не смеат да си противречат. Имено, тоа е изјава на противречности. Овде се поставува прашањето, што е контрадикторност? Што може да биде контрадикторно? Како се решава противречноста со факт? Кој е резултатот од решавањето противречности? Кривичен истражител, т.е. оперативниот работник планира верзии врз основа на познати факти, само по исцрпна и внимателна анализа на секој поединечен факт поединечно. Оваа анализа се врши паралелно со собирање факти, да, како што веќе рековме, и двата процеси се меѓусебно поврзани и меѓусебно зависни. Така, оперативниот работник кога врши претрес или истрага ги поправа само оние факти кои според него се релевантни (директно или индиректно поврзани со тој криминален случај).

Постапката е иста и при сослушувањето на сведоците кога судијата од мноштвото сведоци наводот ги избира само оние за кои смета дека се поврзани со кривичното дело.

Ова чувствително прашање на верзиите за релевантноста на фактите е комплицирано од знаењето дека некои факти меѓу нив и чија поврзаност со кривичната материја во моментот на фиксирањето е нејасна и неразбирливи. Таквите факти во текот на понатамошната оперативна работа може да се сфатат како важни докази, но околностите утврдени подоцна за првпат фрлат таква светлина врз нив.

За да се избегне оваа латентна опасност од непоправлив дефицит на информации, неопходно е се придржуваат до правилото од моментално непостоечката очигледна поврзаност на утврдениот факт со кривично дело не смее да се толкува како воопшто отсуство на поврзаност што води кон негова елиминација од комплексот на релативни факти, но неопходно е работите и полемика за веројатна врска (и покрај отсуството на знаци за очигледна врска). Оперативецот мора да ги евидентира фактите, а не само оние со кои очигледно е поврзано кривичното дело, но и сите други за кои ќе претпостават дека би можеле да бидат со нив врски. Многу важно тактичко и логично правило е дека податоците на кои се базираат верзиите не го прават да се контрадикторни едни со други или верзии. Ако фактите се контрадикторни едни со други, а противречноста не може да се отстрани со резултатите од оперативните истражни дејствија, криминалната обработка - истрагата ќе чукне на лице место, ќе дојде во „ќорсокак“.

Се случува оперативниот работник да биде вљубен во својата омилена верзија, која е во спротивност со фактите, постапувајќи според на теоријата „толку полошо за фактите“ и ги потценува или ги занемарува тие факти, тврдоглаво продолжувајќи да се заколне во таа претпоставка и покрај фактите, кои се протегаат и искривуваат во неговото толкување, тој факт, наместо верзиите што произлегуваат од тој факт.

5.1.5. Во кривичната истрага се планирани најмалку две верзии

Потребно е да се испланираат сите реално можни верзии, без разлика дали потврдуваат или не негираат постоење на кривично дело, зборуваат против или во корист на осомничениот. Верзии треба да се постави за сите криминални настани, без исклучок, дури и во случаи кога истражените околности сугерираат само едно, на прв поглед, несомнено решение. Верзијата која се заснова на одлуката за отворање истрага против обвинетиот не е единствената верзија што ја изнесува обвинителот. ЗКП дури пропишува

(наредува) планирање на најмалку две верзии (за постоење на кривично дело, за непостоење на кривично дело, за тој осомничен што е сторител на кривично дело, но истовремено и за тоа дека тој не е сторител), дека е невин Meglič& Eman, 2015)

5.1.6. Како по правило, се планираат сите веројатни и можни верзии (верзија на плуранлост)

Верзиите мора да се базираат, што значи дека не смеат да бидат производ на имагинација. Мора да има одредена основа за планирање на секоја верзија. Вие во основа се севкупноста на тие факти, кои овозможуваат вака да се објаснат кривично-правниот настаи.Сите објаснувања мора да бидат не само практично можни, туку и веројатни. Оперативецот создава верзии веќе кога постои општо сомневање (на пр. штом постои „цвета“ недостиг на некои стоки, шверц со истата стока). Исто така, објавува верзии кога е достапно анонимно писмо или кога доаѓа преку јавна дискусија, како и кога известување на набљудувачот содржи информации дека набљудувачот се сретнал со лице од интерес на полицијата. Оперативна активност која би била ограничена на само една претпоставка (тогаш не ја заслужува верзијата за името, затоа што ја направивме множеството на верзии една од нејзините суштински елементи) не би биле во согласност со принципот на објективна вистина, како и со криминално-тактичките принципи на објективност, темелност, методичност и планирање.

Водечка криминалистичка обработка само на една патека (по само една претпоставка) тоа би било спротивно на барањето за сеопфатно и целосно испитување на фактичката состојба. Тоа не е доволно е оперативниот работник да располага само со податоците што му припаѓаат на субјектот на доказ и првите носители на оперативни или доказни информации, а вторите носители на доказна информација. Покрај тоа, тие мора да ги знаат начините, средствата за извршување на кривичното дело, механизмите на неговото потекло, карактеристиките на трагите и предметите на кривичното дело Meglič& Eman, 2015)

Вредноста на оперативните извори (изјави, изјави) е особено значајна. Оперативниот работник во рамките на криминалистичката обработка не е ограничен со ниту еден однапред определен и ограничен предмет на докажување. Имено, тоа е основно истражниот

орган што го има пред себе на почетокот на преземање криминалистичка контрола на најминималните оперативни информации, како и во неговата нејаснотија. Тоа е општ сомнеж. Со преземање од првите оперативно-тактички мерки и дејствија, на крајот ќе дојде до основи на сомнение, т.е. преземаат повисока фаза од нивната работа – криминалистичка обработка. Процесот на откривање е само прашување поставувајќи ги не само сите веројатни, туку и сите можни верзии.

5.1.7. Откривањето нови факти за кривично дело бара планирање на нови верзии

Ако оперативниот работник креира типични верзии на почетокот на криминалната обработка, со нивното планирање тој допрва го започнува динамичниот процес на собирање, анализа и проверки на верзијата. Овој процес ќе заврши само со поднесување на кривична пријава и правосилна пресуда. При кривичната обработка оперативниот работник ќе основа нова верзија, и тоа не само конкретни туку и за елементите на кривичното дело, како и општа верзија. Токму со развојот на криминалистичката обработка се собираат изобилство на нови факти, што инспирира планирање на нови верзии, и тоа побивање, исправка и потврдување на веќе планираното. Меѓутоа, со развојот на кривичното право, се намалува бројот на општи верзии и верзии за елементите на лицето на кривичното дело, што се условени од развојот што е иманентен во верзиите.

5.2. Проверка на криминални верзии

Проверката на верзијата е севкупност на мислата и практично (реално) дејствија насочени кон потврдување или побивање на верзии. Верификација на верзијата започнува со чекор-по-чекор дедукција - од општото до особеното. На секое претпоставено знаење - изјава му претходи процедура за верификација. Наведени во исказот се наоѓа во логичката последица на секоја претпоставка и таа произлегува од хипотетичкиот сегмент на криминалните верзии. Наведената изјава се заснова на: (Meglič& Eman, 2015)

1. паралелното постоење на повеќе криминални верзии, кои ги манифестираат своите верзии, што е логична последица на постоењето на

неколку претпоставки за важните елементи на пр. за мотивот, средствата за извршување, сторителот и сл.

2. потребата која е истовремено и строга обврска на надлежните органи со преземање различни дејства при проверка на верзијата, хипотетички сегмент на криминалните верзии се целосно трансформирани во безбедна и проверена состојба, така што со други зборови, на кои се однесуваат повеќе можни веројатности, се сведуваат на една единствена сигурност, која се рефлектира во формулацијата на верзијата на нивото на истрагата содржани во извештајот, а во кривичната постапка преку донесување на правосилна пресуда.

Вистината на овие дефинитивни верзии сепак е релативна, бидејќи наводната содржина на извештајот не е релативна и мора да се докаже дека се вистинити во понатамошната постапка.

5.2.1. Фази на проверка на криминалните верзии

Проверката на криминалните верзии има две фази:

1. Анализа на криминалната верзија,
2. Практична проверка на верзијата (преземање процесни и непроцесни дејства).

Со проверка на криминалните верзии, целта е да се најдат што е можно повеќе последици, кои произлегуваат од неа. Ако сите тие пронајдени последици се поклопат со утврдените факти, а ниту еден од нив не е во спротивност, се разгледува верзијата веројатно. Поразновидни и побројни се последиците кои произлегуваат од верзијата и колку повеќе е во согласност со искуството, толку е поголема веројатноста дека верзијата е точна. Така, да проверката на верзии е логична активност на криминалистот и неговата практична работа, т.е. преземање на планирани мерки и дејствија. Кога криминалниот оперативец ќе ја изврши анализата од поставените верзии, неговата мисловна активност минува низ три фази и тоа:

1. изведувањето на мисловните последици од секоја верзија, се состои во определување кои може или мора да има индиции дали верзијата за која станува збор е вистинита.

2. утврдување-планирање на практични дејствија што треба да се преземат за да се утврдат дали изведените последици постојат со наоѓање на докази,
3. утврдување на редоследот, местото и роковите за преземање на планираните практични дејствија.

Фактите (доказите) преку кои ги проверуваме верзиите имаат иста содржина како и основните да се создадат нови верзии (на пр., укажувањето на омраза меѓу убиениот и П.П. ја потврдува верзијата за П.П. како убиец, кој е создаден врз основа на постоење на неговиот отпечаток на местото на настанот. Крајната цел на проверката на верзијата е потребата односно неопходноста да се спорведуваат сите планирани оперативно-тактички мерки и дејствија, и се утврдува само една верзија, т.е. да се претвори мноштвото верзии (кои се карактеризираат со количината на податоци) во веродостојни евиденцијален квалитет, (што секако е сепак релативен, бидејќи е формулиран со извештај), што е резултатот на спроведувањето на криминалистичка обработка (Krivokapić, 1994).

Основниот принцип на проверка на криминалните верзии е врз основа на логички правила кои ја обликуваат нивната поставеност. Факти кои влегуваат во потсистемот и системот на верзија мора да бидат поврзани еден со друг, но исто така поврзани со предметот на докажување. Индиректно докажување на вистинитоста на верзијата се врши со побивање на сите изјавина верзија, освен онаа што се смета за точна. Ако севкупноста на сите утврдени факти не потврдуваат ниту една од поставените верзии, тоа е сигурен знак дека вистинската е испуштена или фактите се лажни. Меѓутоа, кога фактите се со сигурност утврдени, останува само една верзија, која добива карактер на објаснување со елементи на сигурност.

Форензичката наука создаде многу важно правило со кое може да се направи верзија се смета за вистинито само ако: „се потврдува со фактите од кривичното дело и кога докажаната неточност на сите други верзии“. Од горенаведеното произлегува дека основниот принцип е проверка на криминални верзии на двосмислен карактер и дека тоа се сведува на потврда на една верзија, со симултана елиминација на другите верзии. Ова значи дека двата услови, мора да ја исполнат основата на која една верзија може да се смета за вистинита, бидејќи дури и верзијата потврдена со фактите на кривичното дело не може да се смета за точна, се додека има можност да се поставуваат контраверзи. Исто така, елиминација на сите формулирани верзии освен една, не гарантира точност според

автономизмот, доколку не е истовремено потврдена со сите познати факти, кои се однесуваат на случајот под истрага.

Покрај тоа, вистинитоста на потврдената верзија треба да се разбере исклучиво во релативна смисла, односно она што е уште покарактеристично во истрагата каде сметаме дека треба да се употреби формулацијата за осудата - убедување на надлежниот орган во вистинитоста на таа една, последна и потврдена верзија, која во таа фаза (пред формално покренатa кривична постапка), се манифестира со поднесување пријава до обвинителот. Тие два основни начини на докажување (утврдување) на вистинитоста на една верзија се поврзани исклучиво на хипотетичките елементи на криминалните верзии и на целата постапка, самата проверката трае додека не се провери последната претпоставка, а од доменот на претпоставената промена во сферата на доверливо знаење, се разбира само во релативна смисла (Krivokapić, 1994).

5.3. Криминални тактички правила при проверка на криминалните верзии

Криминалната тактика има воспоставено одредени правила - принципи кои мора да се почитуваат, со цел да се следи процесот на проверка на криминалните верзии. Правилата предвидуваат, пред сè, правилно (на криминалистика) засновани дејствија, систематски, континуирани проверки на верзиите притоа почитувајќи ги сите карактеристики и специфичност на конкретниот кривично дело.

5.3.1 Сите инсталирани верзии се проверуваат паралелно (истовремено)

Криминалната пракса во основа прифати два начини на проверка на оперативните верзија (паралелна верификација и секвенцијална верификација). Сепак, тргнувајќи од суштинските карактеристики на верзиите во нивниот меѓусебен однос, т.е. конкуренција, која постигнува преку т.н плуралност, каде што меѓусебната конкуренција е целосно изразена од достапните податоци, во криминалистичката наука е прифатен методот на паралелна проверка односно планирани верзии.

Сите верзии треба да се проверуваат паралелно, а не една по друга, т.е. со цел, кој го прифаќа методот на проверка врз основа на претпоставената веројатност (највероjатно,

помалку веројатно). Проверката мора да се изврши според криминално-тактичкиот принцип. Може и мора да се зборува за редоследот на извршување на практичните дејства, но не и за редоследот на проверка на верзијата. Паралелната проверка на верзиите е од големо значење (Krivokapić, 1994).

Можеме да зборуваме за редот во однос на преземање оперативни и процесни дејствија. Ако зборуваме за верзии, нема прашање за редоследот на нивното проверување (освен ако не се работи за проверка на една верзија итни и многу итни дејствија. Причината за ова отстапување не произлегува од природата на верзијата, туку од природата на преземеното дејствие кое е итно. Паралелно проверување повеќе верзијата е пооперативна и поефикасна и дава повеќе можности за навремено откривање на делото и сторителот.

Инаку, во некои ситуации не е ни објективно можно да се проверат сите истовремено сите криминални верзии, т.е. првенствено на нивните хипотетички елементи, ако на пример верификацијата на претпоставка зависи од резултатите од вештачењето и тоа е вештачење што се работи подолг временски период, како на пр. експертиза за ментално здравје на обвинетиот, кој може да трае до два месеца, а на образложен предлог на управителот на здравствената установа, по претходно прибавено мислење од вештак, уште подолго, до истекот на рокот во кој може да остане во притвор. Буквална симултаност во својата вообичаена смисла за време е многу ретко можно (барем не во однос на сите направени претпоставки, особено кога ги има многу, ако информацискиот дефицит е голем, а криминалниот настан е многу голем комплекс. (Paulsen, 2004).

Тогаш под тој термин (истото важи и за изразот паралелно проверување) и треба да имплицираат напор дека сите претпоставки се однесуваат на истиот непознат елемент на кривичното дело (на пр. мотив, начин на извршување, употребени средства и сл.), и да не се поделени на повеќе или помалку веројатни, бидејќи таквата поделба е генерално многу неизвесна, што значи дека никогаш, освен ако не е диктирана од некои објективни околности, нема потреба од проверка. Емпириските истражувања покажуваат дека има поголемо присуство на проверка на верзии по ред отколку според принципот на симултаност. Ова е особено видливо во случај на проверка на верзиите за сторителот.

Почесто се фаворизира еден осомничен кој се процесуира додека не се утврди неговата вина или да не биде исклучен како можен сторител. Без разлика дали се изложува на само една верзија да биде сторител или не, ваквото начело на работа е недозволиво од

аспект на криминалистичката наука, бидејќи спротивно на утврдените научни принципи на работа и предизвикува штетни последици по кривичното право како и во пракса воопшто.

5.3.2. Елиминирањето на една верзија ја зголемува веројатноста за појава на друга

Методот за елиминација на верзијата има смисла само ако е одбиен со причина од различни верзии, се поблиску сме до утврдување на (објективната) вистина. Дали тоа значи дека е таа верзија? Односно е единствената оставена и на тој начин утврдена како вистинита? Дали останува верзија која е точна, само затоа што другите беа елиминирани? На тоа прашање мора да се даде категоричен одговор. Методот на елиминација мора да се применува при работа со верзии, но само во нивното создавање и отфрлање, за нивна проверка и елиминација, а не како доказ и аргумент за поддршка на вистинитоста на преостанатата верзија која исто така може да биде невистинита, како и отфрлените верзии. Процесот на верзија е, всушност е еден вид на натпреварување. Елиминирањето на еден ја зголемува веројатноста за преостанатите. Кога ќе се исклучат со проверка сите реално можни верзии, освен онаа што останува, не значи автоматски дека ова се претвора во доверливо знаење. Верзијата треба да се елиминира секогаш кога тоа е негирано со утврдени веродостојни факти (не е важно дали се позитивни или негативни).

5.3.3. Меѓусебната конкуренција на верзиите резултира со елиминација на верзиите кои ги немаат аргументите за продолжување на постоењето

Меѓусебната конкуренција на верзии резултира со елиминација на одредени верзии, оние што немаат реална основа за продолжување на постоењето. Верзијата секогаш треба да се елиминира кога е негирана и не се утврдени веродостојни факти (не е важно дали се позитивни или негативни). Криминалистот не смее да се ограничува само на, според него, веројатни верзии, туку тој не само што мора да ги креира, туку и да ги провери сите верзии што се можни под дадените услови на конкретно кривично дело. Проверката на верзијата е процес на нивно натпреварување. (Paulsen, 2004).

Елиминирањето на една ја зголемува веројатноста за преостанатите верзии. Кога проверката ќе исклучи сите реално можни верзии, освен онаа што остана, што автоматски

значи дека оваа е конвертирана. Преку спроведување на криминалистичка обработка, една од планираните верзии треба да се трансформира во квалитативно повисок степен на веројатност и да конституира основано сомневање, кое е потребно за поднесување пријава против конкретно лице или пријава како суплементи.

5.3.4. Елиминацијата на сите планирани верзии укажува на неправилност во нивното планирање

При планирањето на верзиите би било многу важно една од нив да одговара на вистината. Потоа, последната, преостаната верзија се покажува како единствената точна. Меѓутоа, ако тие ги побиваат сите планирани верзии (и вистинската), тогаш оперативна активност ќе се најде во ќорсокак и нема да се поведе кривична постапка, односно ако се работи за кривична постапка во тек тогаш ќе мора да биде суспендирана. Кога остануваат две или повеќе верзии по проверка на верзиите кои се непобиени и непотврдени, значи дека постапката не била постепена, објективна, разноврсна, па беа откриени факти кои ќе ги побијат сите верзии (освен една, вистинската).

Најчесто во вакви случаи има факти кои говорат во прилог на постоење на кривично дело и вината на дотичниот, но и такви факти кои не ја исклучуваат можноста за негова невиност.Токму затоа што фактите сепак можат да се толкуваат на поинаков и спротивен начин, резултатот на кривичната обработка нема да биде основано сомневање за одредено лице како сторител на кривично дело, па нема да има поднесување кривична пријава или пријава како дополнување, доколку е во тек истрага, кривичното дело ќе биде вратено на следење или постапката ќе биде прекината, или обвинетиот да биде ослободен.

5.3.5.Елиминацијата на сите инсталирани верзии е исклучителна, треба да се наведе седмата верзија која ја преобразува сигурност во вистина

Потврдувањето на една верзија со методот на елиминација на сите верзии спротивни на неа значи и доказ за регуларност, значи дека една верзија нема независно гризење. Имено, кога дефинитивно останува само една верзија, таа како таква умира. (Paulsen, 2004).

Ни останува една верзија само во главната постапка врз основа на резултатите од главниот претрес и тоа во форма на правосилна пресуда, која дијалектички ја укинува таа верзија, т.е. ја впива во себе и ја издигнува на ниво на расудувањена вистината (на недвосмислено, доверливо, категорично знаење кое исклучува какво било друго објаснување),т.е верзија. Оценката на обвинителот дека ја утврдил вистината е само прелиминарна оценка. Број на верзијата со успешна истрага може да се стесни, но се уште има верзии на обвинителството и одбраната, обвинителот не создава никаква експлицитна дефинитивна верзија, бидејќи не создава никаков заклучок истрагите. Начинот на елиминирање на верзиите има смисла само ако се отфрли од различни верзии, се поблиску сме до утврдување на објективната вистина. Дали преостанатата верзија е вистинита, но затоа дека сите други се елиминирани?

Методот на елиминација мора да се применува при работа со верзии, но само со создавање и отфрлање, заради нивна проверка и елиминација, а не како доказ и аргумент да се финансира вистината на преостанатата верзија, која исто така може да биде невистинита од отфрлени верзии. Методот на елиминација мора да се примени во креативно единство со со методот на позитивно утврдување и докажување дејствија на криминално оперативни работници – истражители во криминалистичка обработка.

Ова значи дека споменатата шема претставува општ методолошки образец на планирање на криминалната истрага, која може да се прилагоди во секој конкретен случај на спецификите на самиот настан.

Презентираниот план за криминално процесуирање - истрага дава многу практична и применлива шема-план кој содржи:

1. список на главните (златни прашања на криминологијата),
2. достапни индиции за секое златно прашање,
3. планирани верзии врз основа на достапните индикации,
4. одредени прашања во врска со достапните докази,
5. криминално-тактички мерки и истражни мерки и дејствија што се планира да се преземат;
6. ред и време на извршување на планираните мерки и дејствија;
7. резултат од преземени криминално-тактички и истражни мерки и дејствија;
8. забелешка.

Со целосна почит кон сите други криминалци вклучени во планирањето, криминално-оперативни и истражни активности, сметаме дека оваа шема е шаблон и е најприфатливиот концепт на планот за криминалистичка обработка. Оваа форма претставува најкомплетниот шематски приказ на планот, бидејќи неговата содржина ги содржи сите потребни елементи што се релевантни во кривичната постапка. Пред сè, во претставената шема на планот во првата табела има многу внимателно разгледан хронолошки прикажан список на прашања околу криминологијата, кој во суштина претставуваат столб на целата кривична постапка.

Тие се запишани во втората колона на достапни индиции кои ги претставуваат првите податоци за ориентација-елиминација, на чија основа, почнувајќи од самиот момент на излегување на местото на настанот, т.е. верзии на сет на увиди. Покрај тоа, во рамките на секое прашање постои можност да се направи планирање на една или повеќе криминални верзии, кои најдиректно ги поврзуваат златните прашања иверзии (потребата од планирање и верзии за сите златни прашања. Четвртата колона предвидува дека во однос на достапните индикации, а во однос на поставените верзии, поставени се одредени прашања кои се важни за појаснување, т.е. проверка на верзијата.

Во петтата рубрика се предвидени криминалистичко-тактички и истражни мерки и дејствија кои се планирани да се преземат во рамките на спроведувањето на целокупниот план за криминалистичка обработка, т.е. истраги, кои дава планирано дефинирање на мерките и дејствијата што се планираат да се преземат. Во шестата колона планирање на времето и редоследот на извршување на планираните мерки и дејствија, што е многу важно тактичко правило, точка на средба на криминално-тактичката ситуација, моментот (на пр. кога точно ќе се изврши претресот и дали претресот ќе се изврши пред лишувањето од слобода или обратно) (Krivokapić,1990).

Конечно, во седмата колона, ги сумира резултатите од преземените криминално-тактички и истражни мерки. Во осмата колона може да се забележат одредени забелешки во однос на целината на акции. Посебната вредност на предложената шема се состои во нејзината јасност, концизност и овозможување визуелно следење на текот и состојбата на планирање и спроведување на криминалистичка обработка - истрага како целина. Во современи услови кога компјутеризацијата е присутна во сите сегменти на работа, сосема е

разбирливо и возможно да се направи квалитетен софтвер, т.е. програми кои ќе овозможат целосна компјутеризација, т.е. автоматска обработка, следење и брзо извлекување на потребните одговори или заклучоци за текот на активностите и други важни прашања. (Paulsen, 2004).

6. Современи методи на криминално планирање

6.1. Мрежно планирање во криминологијата

Мрежното планирање претставува универзален метод во планирањето на одредени активности. Планирањето на мрежата овозможува координација и контрола на комплексните процеси со цел да се доведат голем број различни операции или активности и да се постигне поставената цел во одреден период.Оваа техника на планирање дава можност да се дадат четири временски координати:

- време на најраниот можен почеток,
- време на најрано можно завршување,
- време на најновиот можен почеток и
- најновото можно време за завршување.

Значаен придонес за зголемување на квалитетот и ефикасноста на планирањето на кривичната постапка има развојот на кибернетиката, односно примената на компјутерската технологија во оваа област. Современите и компјутеризирани бази на податоци овозможуваат брзо и лесно добивање на важни податоци при планирање на криминални активности, кои се основа за донесување одлуки важни за детална и прецизна анализа на криминалните настани, како и податоци важни за успешно криминално прогнозирање од страна на полицијата или т.н процедурални активности (на пр., бази на податоци поврзани со идентификација на сторителите, бази на податоци за криминални настани и методи на извршување на кривични дела, бази на податоци за расположливите сили, нивното сегашно распоредување, расположливите криминални техники и средства).

Веќе има програми за креирање прецизни (детални) топографски мапи кои се содржани во компјутерска база на податоци, што овозможува беспрекорна и брза

навигација на органите за внатрешни работи на терен, што е важно за успешно планирање, на пример, истраги, поставување криминални заседи, инспекции и претреси на терен. Компјутерските симулации на одредени процеси или расплетот на одредени настани, со можност за прогнозирање на различни варијанти и верзии и нивна верификација врз основа на компјутерски симулации даваат нови и се уште неистражени можности за планирање на полициските и судските активности на сосема нов начин (пр. примена на теорија на игри, компјутерска графика и компјутерско моделирање).Комбинација на современи компјутерски технологии и примената на современи средства за поврзување и комуникација отвора нови можности за планирање и извршување на криминални активности.

6.2. Профилирање на личноста на сторителот

Воспоставувањето на профилот на сторителот е релативно нов криминален метод (стратегија) на планирање и вклучува проценка на личноста на сторителот и можниот начин на живот на одреден тип криминалец што се манифестира со извршување на кривично дело. Профилирањето подразбира создавање верзии за веројатниот сторител врз основа на информации кои потекнуваат од контекстот на кривичното дело со цел да се олесни пронаоѓањето на осомничениот или да се создаде листа на можни сторители во рамките на тековната полициска обработка.

Профилирањето како активност треба да се разликува, т.е постапката на профилирање на личноста на криминалецот и профилот на личноста на сторителот (т.е. психолошка фантомска слика), како краен производ на таквата постапка врз основа на формирање на профилот на непознатиот сторител. Според тоа, профилирањето на личноста на сторителот е техника на утврдување на особини на личноста и модели на однесување на непознато лице врз основа на анализа на кривичното дело со цел да се индивидуализира. Се состои од пронаоѓање и набљудување на карактеристики на однесување поврзани со личноста на непознатиот сторител кои се доволно значајни за лицето што го извршило кривичното дело јасно да се разликува од другите луѓе.

Профилирањето не е насочено кон конкретниот идентитет на непознатиот виновник, туку врз основа на анализата на однесувањето и личните карактеристики кои се одразиле

во извршувањето на делото, се однесува на типовите на лица кои можеле да извршат конкретно кривично дело. Профилирањето ја насочува оперативната активност.

Профилот на сторителот е повеќе или помалку точна слика за се уште непознатиот криминалец кој треба да се најде со помош на вака составениот профил. Профилот има статус на верзија. Со помош на креиран профил се стеснува кругот на потенцијални сторители, особено во случаите кога бројот на сомнителни лица е голем или неодреден, така што не може да се применат други класични криминални методи. Теоретската основа на профилирањето се наоѓа во сознанието дека кривично дело и сторителот е меѓусебно поврзан на специфичен начин. Тие укажуваат едни на други на директен или индиректен начин. Секое кривично дело содржи потпис на сторителот и укажува на него. Врз основа на разни траги и сознанија на местото на настанот, начинот на кој е повредена жртвата и други докази, се реконструира текот на делото, врз основа на што се донесуваат заклучоци за мотивите, особини на личноста и други психолошки и непсихолошки карактеристики на сторителот.

Профилирањето се применува (како неопходен метод) во случаи кога класичните криминалните методи на планирање не можеа да постигнат напредок во решавањето на случајот, односно кога не можело да се видат или објаснат мотивите за извршување на кривичното дело како и кога немало претходна врска меѓу сторителот и жртвата или била многу површна (на пр. случаи кога убиениот не го познавал убиецот).

Профилирањето во пракса се користи за решавање на тешки кривични дела, на пример, убиство, сериско убиство, сексуално мотивирани злосторства, уцени и киднапирања. Методот се заснова на примена на квалификувани аналитички процедури кои овозможуваат формирање на бази (верзии) кои ќе ја водат оперативната и истражувачката активност. Со помош на овие методи треба да се постигне: утврдување на хронологијата на настанување на кривичното дело (предделиктна, деликтна и постделиктна фаза); прецизна реконструкција на кривичното дело, расчистување на кривичното дело, посочување на досега неистражени правци на оперативното дејствување, нејасни места и клучни точки кои треба да се разјаснат, определување приоритети во оперативната дејност, анализа на општествената опасност на делото и можноста на неговото повторување, типизација на сторителот, заклучоци за можните лични карактеристики на сторителот.

Поедноставно, планирањето се заснова на модел: што се случило – зошто се случило - кој е сторителот, т.е. каков е сторителот (т.е. кои се неговите карактеристики, од каде е итн.)? Најголемото значење на профилирањето е тоа што е интердисциплинарно структурирано. Во фазата на истражна дејност и процесуирање на кривичните предмети, ангажирани се стручни лица кои применуваат знаења не само од доменот на криминологијата, туку и криминологијата, судската психологија, психијатријата, судската медицина, давајќи и сосема нов карактер на дејноста анализа и планирање кривична постапка.Профилирањето обично не може да разјасни кривично дело.

На методот треба да се гледа повеќе како на оружје што може да биде многу корисно при осмислување стратегија за планирање оперативни активности. Во многу случаи, профилирањето може да им помогне на криминалците да го намалат бројот на осомничените и да избегнат губење енергија и време во размислувањето за насоки кои не ветуваат резултат. Во некои случаи, профилот може да идентификува лице кое веќе е осомничено, дозволувајќи и на полицијата да ја концентрира својата работа на најсомнителната личност.

Профилирањето може да покаже од каде да се започне со истражување, од кои региони, типови на личности или претходно осудени лица. Следниве карактеристики се по правило она што може да претпостави врз основа на профилирање: возраст, пол, етничка припадност, занимање (професионална ориентација), семејна ситуација, степен на сексуална зрелост, различни реакции при сослушување во полиција, веројатност за повторување на кривичното дело, претходни осуди, разузнавање, општи услови за живот, видови на општествени односи, место, живеалиште, физички карактеристики, на пример, висина, физичка сила итн. Овие карактеристики се поткрепени со софистицирана статистичка анализа на односите и врските помеѓу различни фактори и одредени видови деликвенти. (Goodchild, 2007)

Профилирањето и ангажманот на експерти во оваа област се повеќе се користат за добивање и оценување изјави од осомничените. Врз основа на анализата на личноста на непознатиот сторител, експертите им сугерираат на истражителите кои прашања треба да ги постават потенцијалните осомничени со цел да ги искористат емоционалните слабости и ранливоста на сторителот.

Експертите се вклучени во фазата на подготовка на испитната тактика како и во текот на самиот преглед со следење на неговиот проток од соседната просторија со помош на видео систем. Во случај на потреба при распитот на осомниченият му пружаат помош на службеното лице кое ја врши задачата оваа акција. Во светот како логистичка поддршка за профилирање се користат компјутерски аналитички методи, програми и бази на податоци.

Има повеќе програми од овој тип. Првиот систем е создаден за потребите на ФБИ во 1983 година под името VICAP (Violent Criminal Apprehension Program). Компјутерска програма базирана на статистички пресметки ја пресметува корелацијата помеѓу утврдени факти од местото на настанот и личноста на можниот сторител, врз основа на кои се претпоставува можен профил, односно криминален тип на кој може да му припаѓа конкретниот сторител.. Врз основа на програмата (база на податоци) VICAP, базата на податоци ViCLAS (Систем за анализа на насилен криминал за поврзување) е креирана во Канада. Слична база на податоци се користи и во Велика Британија. Со оглед на на фактот дека е усвоен во голем број европски и неевропски земји (на пр., во Австралија, Белгија, Холандија, Австрија, Германија) Географското профилирање е релативно млада криминална дисциплина формирана во англо-саксонската научна област на полициските истражувања, кој се базираза утврдување на поврзаноста на просторното уредување на сторените кривични дела и психолошките модели на однесување на одредени видови криминалци, кои првенствено се однесуваат на селекцијата на жртвите и изборот на локација за криминален напад.

Методот се заснова на графички приказ и поврзување на локациите на извршување на кривичните дела, врз основа на кои се врши анализата, се прават обиди да се утврди центарот на криминалните активности и се планираат верзии за веројатното место. живеалиште на непознатиот сторител. Се применува математичко моделирање и пресметување на можни локации на задржување, движење или престојувалиште на непознат сторител со цел негово лоцирање, откривање и апсење. Поаѓаме од претпоставка дека сторителот не го избира случајно местото каде што е извршено кривичното дело, туку е условено од околностите, мотивацијата, мобилноста и способноста да се согледаат конкретните предмети на нападот и потенцијални жртви. Географската анализа се врши врз основа на минимална количина на информации, а нејзината примена отвора нови видици и перспективи во криминалното планирање и прогнозирање.

За успешно извршување на географското профилирање потребно е да се изврши детална анализа на кривичните дела од една област и врз основа на тоа да се утврди, според методот егзекуција и други карактеристики, оние кривични дела кои најверојатно ги извршил истиот сторител во рамките на серијата. Врз основа на поврзаноста на тие места, анализата на трагите што на нив ги оставил непознатиот сторител, земајќи ја предвид временската компонента, се прават верзии за просторот за живеење на сторителот. Во оваа фаза геофорензичка анализа се обидува да ги реконструира патеките на движење на убиецот и жртвата пред злосторството, како и на убиецот по извршувањето. Се вложуваат максимални напори за изработка на целосни патни исправи насоки на сите лица инволвирани во одредено кривично дело.

Во анализата се вклучени и податоци за регистрирани сторители на исти кривични дела кои живеат во одредена област, се составуваат списоци на осомничени, се одредуваат територии во кои треба да бидат опфатени граѓаните давање помош и добивање на потребните информации. Оперативната активност се оптимизира со географско профилирање со одредување на најверојатните локации каде што треба да се бара сторителот. Со примена на научни критериуми, ефектот на случајноста и неизвесноста во потрагата по него се намалува. Успех на методот се оценува во секој конкретен случај врз основа на односот (процент). помеѓу вкупната зона опфатена со криминални напади и површината на зоните кои се со највисок степен на веројатност проценета како зони од кои треба да започне потрагата. Ако процентот е помал, и ако целниот регион е означен со помал број, географското профилирање е пофокусирано (оптимизирано). Со откривање на сторителот се добива дефинитивна потврда за успешноста на профилирањето во конкретен случај.

7. Златни прашања на криминологијата

Под основни или златни прашања на криминологијата подразбираме прашања за кои мора да се одговори за да може кривичното дело да се смета за кривично дело. Откривањето, разјаснувањето и утврдувањето на кривично-правно процесните релевантни околности се заснова на барање и давање целосен одговор на важни прашања од криминологијата

(поради нивната непроценлива важност во криминалната теорија и практика ја нарекуваат „ЗЛАТО“).

Златни прашања од криминологијата тие ја претставуваат главната ориентација, водичот во планирањето и проверката на кривичните предмети. Имено, секој криминален настан е исткаен од објективни и субјективни елементи, што всушност е содржината на златните прашања. Со добивање одговори на сите златни прашања, кривичното дело е целосно расчистено и сторителот разоткриен. Примената на криминологијата како наука е нераскинливо поврзана со планирањето односно оперативната, истражна и кривична постапка како нејзин општ метод. Без планирање, невозможно е објективно, сеопфатно и целосно да се открие, истражува и расветлување на кривичното дело и разоткривање на сторителот. Планирањето е токму спротивното случајно избрана насока на активност и спонтана и неорганизирана примена оперативно тактички мерки и дејствија како и елементарна конструкција на доказната зграда. Во различни околности (нејасност на фактите) се проткаени со почетната информација дали врската е тешко да се сфати веднаш. Со цел правилно да се елиминираат ирелевантните (и релативни) факти, изговори односно недвосмислени факти во недвосмислени факти, потребно е да се планира предкривичната истрага и кривичната постапка, како општ метод на добро организирана постапка. Има верзии кои се јавуваат како конститутивни делови на програмираната преткривична и кривична постапка.

Планот за секој поединечен случај е нацрт на главните криминалистички прашања и оперативен нацрт на тактички мерки што треба да се преземат за да се разјаснат овие прашања. Од гледна точка верзијаата (планирање и проверка), не е потребно поставување и проверка на криминални верзии за прашања кои се веднаш одговорени, т.е. каде што нема каде да се смести повеќе верзии. Всушност, утврдената изјава т.е. една верзија претставува одреден степен веројатност (разумно сомневање), што е доволно за да се започне истрага.
Златните прашања на криминологијата ја претставуваат основата на сите верзии што се изнесени од моментот на преземање на мерките од првата интервенција до завршување на постапката. Прашањата за златен стандард на криминологијата се едни од основните поими на криминологијата.). На овие прашања, авторите додадоа уште две прашања „со кого“ и „кого или што“.

7.1. Што се случило (криминална диференцијална дијагноза)

Одговорот на ова златно прашање на криминологијата, преставува криминолошка диференцијална дијагноза. Ова прашање е секако основното и првото прашање, кое е неопходно да се разјасни уште на почетокот т.е. добие одговор. За да се добие одговор на ова прашање, можно е во рамките на мерките од првата постапка. Имено, врз основа на првите појдовни точки од информации за настанот може да се постават верзии во врска со постоењето на криминал или не, дали е криминално депо или некое друго деликт и сл.
На пр. во случај да се најде труп, можно е да се постават неколку верзии:

1. Убиство,
2. Самоубиство,
3. Задес (несреќа),
4. Природна смрт.

Одговорот на прашањата, т.е. проверка на инсталираните верзии ќе се врши во рамките на преземање мерки од првата интервенција (увид, прибирање информации и сл.). Од криминално-тактичка гледна точка, прво е потребено да се добие одговор на ова прашање, тоа е прво одговори на ова прашање, за да не залуташ во други прашања. На пр.непотребно е да се трага по сторителот на кривичното дело убиство доколку воопшто нема убиство итн. Тоа значи дека е потребно да се утврди постоење на основи на сомневање за постоење на кривично дело, заради преземање на потребните мерки и дејствија за откривање и расчистување на кривично дело.

Резултатите од емпириските истражувања покажуваат дека криминалните истраги не се спроведуваат секогаш со диференцијалната дијагноза во првата фаза, веќе веднаш, туку со тенденциозната верзија за кривично дело, кое понекогаш го нарушува квалитетот, ефикасноста и работењето на кривичната истрага обработка. (се бара сторител на кривично дело кој всушност не постои). Познато е дека тие се негативни примери каде кривичните дела (убиство, силување, проневера) се дефинирани однапред и веднаш се поставуваат верзии за сторителот.

7.2. Каде се случи тоа? - (locus operandi)

На местото на настанот, веднаш до местото на подготовка и преземање на кривичното дело, се мисли на местото на извршување и местото на настанување на последиците од кривичното дело, како и секое друго место каде што можат да се најдат предмети и траги на кривично дело, т.е секое место кое на кој било начин укажува на постоење на кривично дело и одредено лице како негов можен извршител.

Утврдувањето на местото на кривичното дело е многу важно од повеќе причини од кривично-правна природа. Пред сè, на местото на злосторството остануваат предмети и траги од кривичното дело. За да се утврди местото на кривичното дело потребно е да се постават повеќе (најмалку две верзии): (Clarke, 2014).

а) ова е местото на одржување,

б) ова не е местото на кривично дело (верзија и контраверзија).

Се разбира, верзии ќе бидат објавени врз основа на собрани, проверени и утврдени индикации (основи за сомневање). Отсуство на одредени траги на кривично дело (негативни факти) на пр. во случај на убиство даваат основи за сомнение за поставување на полемика дека местото каде што е пронајден трупот не е местото на убиството итн. Само со темелна истрага на лице место или други мерки и дејствија преземени на лице место и пошироко (реконструкција на настанот, криминален експеримент), може да даде целосен и недвосмислен одговор на ова важно прашање. Добивањето точен одговор на ова прашање е од суштинско значење во сите фази извршување на кривично дело (од фаза на подготовка, извршување до прикривање на случајот и траги од кривично дело). Утврдувањето на ова прашање е значајно од повеќе причини од кривично-правна природа (утврдување на карактеристики на кривично дело, на пр. при повреда на неповредливоста на стан - туѓ, утврдување на квалификација на кривичното дело, определување месна надлежност на јавниот обвинител, суд итн. (Clarke, 2014).

7.3. Кога се случи тоа?- (tempus operandi)

Со одредување на одговорот на ова прашање точно се одредува времето на извршување на кривичното дело (датум на извршување, ден, време, временски услови). Одредување на точното време на извршување на кривичното дело има повеќекратно кривично-правно значење. Во случај на некои криминални настани, времето на извршување може брзо да се одреди, т.е. веќе во моментите на првите интервентни мерки (на пр. времето на железничката несреќа), додека кај други кривични дела, т.е. времето на настанот не е веднаш познато, и претставува значајна задача на криминалистичката полиција (на пр. пронаоѓање на телото на исчезнато лице, барања определување на времето на смртта).

За да се определи времето на настанот т.е. на извршување на кривично дело во рамките на оперативна работа-криминална обработка се поставува повеќе криминални верзии за времето на делото. Се врши проверка на поставените верзии во однос на времето на извршување на кривичното дело со методот на проверка на алибито на лице за кое постојат основи на сомневање дека тој е сторилтелот на кривично дело. (На пример, лицето А изјавува дека бил во станот во 05:00 часот, а полицијата има податоци дека лицето А било на местото на кривичното дело во 05:00 часот). Со проверка на алиби на лицето А, се проверуваат објавените верзии (А и Б), со цел елиминирање на едното - неточно, да се потврди другото како точно. Одредување на времето на извршување е од кривичното значење, кривичното дело има и значајно кривично-правно значење. За утврдување на правосилноста е важно точното утврдување на времето на извршување на кривичното дело, точното утврдување на возраста на сторителот, застареност одгонење, утврдување на природата на кривичното дело, квалификациони околности на кривичното дело и сл. (Clarke, 2014).

7.4. Како се случи тоа? – (Modus Operandi)

Како дел од добивањето одговор на ова златно прашање, бараме определување на начинот на извршување на делото и неговите манифестации. Итна форма на начин е извршување на кривично дело произлегува од природата на кривичното дело како посебен елемент на системско-структурната единица на кривичното дело, како и другите

компоненти на криминалистички карактеристики на криминалецот што претставува неизбежни околности што се разјаснуваат во постапката. Поаѓајќи од системско-структурниот пристап во криминалистичката наука, методот на извршување е потсистем од меѓусебно поврзани различни форми на дејствување врз изведувачот насочени кон постигнување цел на кривично дело (уживање во плодовите на кривично дело). Начинот на извршување на кривичното дело треба да го расветли текот на самото кривично дело вклучувајќи ги сите елементи на дејството. (Clarke, 2014).

Од криминална гледна точка, методот на извршување го вклучува МОС, кој подразбираат специфичност во извршувањето на кривичното дело што го претставува степенот на специјализација, професионализација во извршување на кривични дела. Планирање и проверка на верзии во рамките на разјаснувањето на ова прашање се состои во создавањето - поставувањето на менталната конструкција на настанот (начин, средства и сл.) и нивна верификација преку сетилна предметна активност. Во почетната фаза на криминалната обработка, постојат повеќе верзии за начинот на извршување на делото, што е неопходно во најкраток можен рок да се попрво разјасни и воспостави. Мисловна конструкција на настани (еден или повеќе), претставува всушност верзии за тоа како се извршуваат настаните. Најефективен метод за одредување на начинот на извршување на кривично дело е реконструкција на настани и криминален експеримент. Ефективно планирање и проверка на верзии за утврдување на начинот на извршување на кривичното дело може да придонесе за побрзо и поефикасно расветлување на кривичното дело и откривање на сторителот со користење (MOS-modus operandi system) идентификација на начинот на извршување на кривичното дело делува според MOS, што се постигнува со прецизно одредување на начинот на извршување на конкретно кривично дело и со споредување и проверка преку евиденција на МОС.

Покрај важноста на начинот на извршување на делото од криминален аспект, исто има и значаен казнено-правен аспект утврдување на кривично дело, определување квалификациски елементи и форми (убиство на свиреп и подмолен начин, силување итн.) Резултатите од емпириските истражувања укажуваат дека определувањето на методот е особено важно извршување на кривично дело од оперативен аспект во расветлување на кривичното дело. Со брзо расветлување на начинот на извршување на делото, придонесува за целосно и прецизно утврдување на релевантните факти во врска со кривичното дело, кои

се погодни само да доведат до крајната цел - утврдување на вистината. Специјалноста лежи во прифаќањето на двосмисленоста на фактите, што е поврзано со одредувањето на методот извршувањето може да има повеќекратни последици.

7.5. Што се случи? – (Инструментариум операнди)

Со ова прашање се дефинира барањето за утврдување на средствата со кои е извршено кривичното дело. Одговорот на златното прашање ги одредува средствата за извршување на кривичното дело, или модус инструментариум. Кривичните дела се вршат со различни средства на извршување, кои можат да бидат од материјална и друга природа, во зависност од природата и карактерот на дејството извршување на кривично дело. Средства за извршување можат да бидат различни предмети, кои се во секојдневната, различна употреба во животот (нож, молив, експлозиви), до средства во вид на разни специјални уреди кои се направени за извршување на кривично дело (провална кражба, алат, фалсификуван печат итн.). Утврдување на средствата за извршување на кривичното дело претставува значајно кривично-правно прашање. (Clarke, 2014).

Од кривичен аспект определувањето на средствата за извршување на кривично дело има повеќекратно значење. Употребената алатка претставува значаен материјален показател (користејќи одредени алатки како што се месарски нож, одреден калибар муниција, специјални алатки и сл.), обезбедуваат основи за сомневање за планирање и проверка на криминални истраги со цел да се утврдат средствата со кои е извршено кривичното дело. Средства за извршување за кривично дело често може да се укаже на сторителот на кривичното дело, неговите соучесници, прикривачи или други лица кои имаат некаква врска со кривичното дело.

Во однос на начинот на утврдување и идентификување на средствата за извршување на кривично дело во рамките на криминалната обработка, може да се постават различни верзии како што се:

- А) средствата за извршување на кривично дело (врз основа на траги на кривично дело, кои се пронајдени на местото на настанот, жртвата итн.),
- Б) можен сторител или друго лице кое има каква било поврзаност со кривичното дело.

Во случај на кривични дела каде што средствата за извршување не се веднаш пронајдени, туку таму каде што се пронајдени и фиксираат одредени траги на средствата, (кои секако имаат карактер на индикација според средство за извршување на кривично дело), во целта можат да се постават различни верзии на идентификација и пронаоѓање на средствата за извршување на кривичното дело (на пр. лицето е смртно повредено од остар предмет), ова укажување дава можност да се утврдат повеќе верзии за тој предмет како средство за извршување на кривично дело. Во случај на наоѓање на конкретно средство за извршување на кривично дело, најпрво се поставува прашањето, дали со тоа средство дефинитивно е утврдено извршувањето на делото (дали тоа е пронајде пиштолот со кое е извршено убиството). Како дел од првите мерки, неопходно е да се постави верзијата и бројачот.

- А) Пронајдениот предмет е средство за извршување кривично дело.
- Б) Пронајдениот предмет - не е средство за извршување кривично дело (независно од можноста за подметнување на лажно средство со цел да се донесе криминална обработка на заблуда).

Доколку е дефинитивно одредено средството за извршување, тогаш се стават верзиите во однос на поврзаноста на пронајденото средство со одредено лице или лица и на крајот идентификација на сторителот на кривичното дело. Затоа со разјаснување на ова прашање придонесува за подобро разјаснување на клучното златно прашање: кој е сторителот?.
Можно е пронајденото средство за извршување кривично дело да се постави на одредено лице, повеќе верзии: (Clarke, 2014).

1. лицето е сторител на кривичното дело,
2. лицето е соучесник (помошник, коректор),
3. лицето дошло до средството за извршување случајно (купување, пронајдок, подарок)

Проверката на инсталираните верзии ќе ја одреди верзијата што има основа за постоење (разумно сомневање) т.е. поврзаност на пронајденото средство за извршување со лицето како можен сторител на кривично дело. Пронајдокот на средствата за извршување исто така може да придонесуваат за утврдување верзија за карактерот на сторителот на кривичното дело во однос на неговите својства:

- А) професионален извршител,
- Б) пригоден-непрофесионален извршител.

Покрај горенаведеното криминално значење, определувањето на средствата за извршување кривичното дело има и одредено кривично-правно значење. Истото особено се одразува во утврдување на елементите на кривичното дело (експлозивно-незаконски лов). Одлучност на квалификационите форми на кривичното дело (неовластено стекнување, држење, носење, производство, продажба на огнено оружје, муниција, експлозиви). Резултати од емпириските истражувањата покажуваат дека многу често средствата за извршување на кривично дело се значајни влијание во расветлување на кривичното дело и разоткривање на сторителот. Претставува значајна трага која води до сторителот.

7.6. На кого му се случило тоа? (субјективни и идентификациски операнди)

Ова прашање се поставува за да се утврди пред се дали се работи за кривично дело спроведено од едно или повеќе лица. За таа цел, веднаш на почетокот на секоја криминална обработка, неопходно е да се постават две верзии за овој проблем:

- а) кривичното дело го сторило едно лице,
- б) кривичното дело го извршиле повеќе лица.

Доколку првичните информации укажуваат дека кривичното дело го сторило едно лице, непотребно е да се поставуваат верзии за соучесништво. Доколку се утврдат основите на сомневање кривичното дело го сториле повеќе лица т.е. во соучесништво, потоа верзии во форма на соучесништво, т.е. за улогата на секое лице во соучесништво (поттикнување, помагање, соучесништво, при прикривање). Врз основа на достапните индикации, првични информации се врши проверка на планираните верзии, со цел да се добие основано сомневање за секое прашање. Целта е да се елиминираат сите верзии кои немаат услови за понатамошно постоење, а остануваат како разумно сомнителни оние кои стекнуваат повисок степен на веројатност врз основа на извршените проверки. (Boba, 2005).

Разјаснувањето и утврдувањето на ова прашање има и свои криминални, но и криминални аспекти на правно значење. Пред сè, криминалното значење на разјаснувањето

на ова прашање се состои во дека при потврдување на постоење на соизвршителство во извршување на кривично дело можно е да барате повеќе луѓе, во различни капацитети, (охрабрување, помагање, соучесништво, прикривање). Во кривичната постапка, лицата кои се јавуваат како сомнителни во различни својства, за на крајот да стигнат до оние за кои постои основано сомневање за нивно соучесништво.

Казнено-правното значење на утврдувањето на соучесништво се состои во утврдување на карактеристиките кривично дело (кривично дело бунт на лица лишени од слобода - лица кои се лишени со закон на слобода или кривичното дело учество во тепачка – лица кои учествувале во тепачката во која лице е лишено од живот или друго лице е тешко повредено. Тоа е исто така значително утврдување на соучесништво поради утврдување на квалификациони околности - елементи на кривичното дело (во случај на силување од повеќе лица, во случај на тешко кривично дело на пр. случаи на разбојничка кражба и разбојништво - како дел од група или банда итн.

7.6. Зошто се случи тоа? – Мотивациони елементи

Прашањето зошто се поставува за да се добие одговор за мотивот за извршување на делото делува. Мотивот го претставува внатрешниот психолошки двигател на специфичните човечки активности. Мотивот се утврдува врз основа на суштинските карактеристики на кривичното дело (вид, предмет, место, време, начин, средство за извршување и сл.) Мотивот за извршување на кривичното дело претставува еден од најзначајните индиции што може да укаже на можен криминалец. Како посебен доказ во криминалистиката служи мотивот за извршување на кривично дело како водич за избор на лица кои можат да излезат на виделина како потенцијални осомничени за што ќе се собираат одредени информации итн. Индикативни факти, со споредување кои со комбинирање и анализа ќе се врши елиминација на лица против кои има послаби основи на сомнение.

Поаѓајќи од логичната претпоставка дека секоја постапка на нормален човек(здрав), мотивиран, сосема е јасно дека секое кривично дело е сторено од одреден мотив. Сепак, треба да се има предвид фактот дека има и патолошки мотиви, преку кои тешко може да се објасни причинско-последичната врска на кривичното дело.Резултатите од емпириските истражувања покажуваат дека кривичните дела често производ на повеќе мотиви, т.н сноп

мотиви.Треба да се земе предвид и фактот дека многу луѓе имаат мотив кон некое лице да изврши кривично дело, но не секој има, но еден од нив (кои имаат посилен мотив и сл.). Поради оваа причина, мотивот не може да биде изолиран од другите индиции кои упатуваат на друг конкретен сторител на кривично дело.

Од криминалистичка гледна точка особено е важен аспектот на планирањето и проверка на верзиите за мотивот на кривичното дело. Имено, потребно е, пред сè, врз основа на достапните првични информации (собрани, проверени и воспоставени) индикации за планирање на сите реални или можни верзии на мотивот за извршување на кривичното дело. Доколку се работи за кривично дело убиство врз основа на расположливите докази достапни на почетокот на кривичната истрага за ова кривичното дело, можно е да се постават - неколку верзии за мотивот на кривичното дело убиство, како:

1. убиството е извршено од следниве причини:

а) личен интерес,

б) омраза,

в) одмазда,

г) политички мотив и

д) други мотиви.

За да се испланира одредена верзија за мотивот на злосторството, треба да постојат одредени податоци (нивоа на основи на сомневање). За да се превземе таква верзија, потребно е постоењето на индиции кои ќе помогнат да се дефинираат верзиите за мотивот за убиството. Тие секако се особено важни елементи на кривичното дело (место, време, метод, средства). Од гледна точка од бројот на поставени верзии на мотивот, важат утврдените правила за планирање на верзии. Се пристапува до инсталираните верзии за да се проверат во согласност со правилата на криминологијата. Проверката на верзиите за мотивот за извршување на делото е елиминација на верзии кои немаат понатамошна основа за постоење. Се проверуваат верзии за мотивот самостојно, како и во однос на други верзии (начин, време итн.) Најтешки прекршоци се оние што се правеле без мотив, т.н патолошки мотив. Исто така, постојат тешки ситуации каде на почетокот на кривичната истрага тој нема никакви индиции за криминалниот мотив. Секако не е добро да се има сознанија за бројни мотиви за кривично дело, кое во практиката може да ја искомплицира кривичната

истрага. Во врска со проверката на верзиите за мотивот на кривично дело, се поставува прашањето дали е попрактично да се:

- а) ги проверува сите мотиви, т.е. верзија за мотивот самостојно, со цел да се елиминираат неосновани мотиви, па дури по дефинирање на сигурен мотив треба да се постават и ги проверуваат верзиите за сторителот на делото.
- б) веднаш на почетокот со верзиите за мотивот, верзиите за на сторителот според утврдените верзии за мотивот (мотивот е личен интерес, убиство од лицата А, Б, Ц можеле да вршат дела од личен интерес.)

Одговорот на ова прашање може да се бара првенствено во контекст на почитување на принципите на криминологијата, како и правилата поврзани со планирање и проверка на верзии во криминалистичка обработка. Покрај криминалниот аспект, мотивот за извршување на кривичното дело има и кривично-правно значење што особено се одразува во определувањето на елементот битие на кривично дело, утврдување квалификациски способности, утврдување карактеристики во привилегирана форма на кривично дело и сл.

7.7. Кој е сторителот? - идентификација на сторителот

Прашањето кој се однесува на определување - откривање, разоткривање на сторителот делува. Секако, од криминална гледна точка, одговорот на ова прашање е централната работа во целата криминална истрага. Тоа е особено значајно во случајот кога се работи за кривично дело од непознат сторител иако ова прашање е присутно и во случај кога се смета дека сторителот е познат. Имајќи предвид дека околу 80% се кривични дела извршено од непознат сторител постои посебен кривичен интерес за да се пронајдат, усовршуваат методот и средствата за навремено и ефективно откривање и појаснување на кривичното дело и откривање или разоткривање на сторителот. И со криминалците делува со познат сторител (во зависност од степенот до кој е познат) основи на сомнение - сигурно, исто така е неопходно да се добие одговор на ова прашање, односно да се постави верзија и полемиката за сторителот на делото.

Сите криминолози се согласуваат дека ова е централно прашање во рамките на разјаснувањето на кривичното дело и откривање на сторителот. Сепак, во зависност од криминалецот, тоа варира го става (во однос на редоследот) ова прашање на скалата на сите

златни прашања. Секако, потребно е прво да се добие одговор на првото прашање, а одговорот на другите прашања може да се добие во нивната меѓусебна зависност и влијание едно од друго.Важно е да се истакне дека одговорот на сите златни прашања ја сочинува целината на кривичното дело и сторителот, додека отсуството на одговор на кое било друго прашање претставува структурна празнина што се одразува во квалитетот на расветлувањето на кривичното дело и откривањето на сторителот. Резултатите на емпириските истражувања покажуваат дека прво се решаваат објективни прашања, а потоа субјективни.

Планирањето и проверката на верзиите при обработката на овој проблем е исклучително важно. Пред сè, важно е да се дефинираат верзии за осомничени лица.Едно осомничено лице, т.е. една верзија за осомниченият не е верзија (ниту од криминалната, ниту од практичната гледишта) Логично е да се постават најмалку две верзии за таа личност, ако нема друго сомнително лице.

- а) лицето А е сторител на кривично дело,
- б) лицето А не е сторител на кривично дело.

Фактичкото прашање е верзијата за сторителот, т.е. особено за бројот на осомничените лица. Се разбира, бројот на осомничени лица е поврзан со расположливиот фонд.Се поставува прашањето дали е можно да се утврди верзија за лицето, дали тоа е сторителот на кривично дело ако немаме докази. Тоа значи дека генералот е сеуште достапен за тоа лице како можен сторител, што е целосно недоволно за кривична истрага. Ова прашање треба да се разгледа во контекст на разгледување на прашањето за количината и квалитетот на посредни факти на почетокот на кривичната истрага. Проверка на објавените верзии се врши во согласност со утврдените правила на криминалистика. Веднаш од криминолошко значење при утврдувањето на одговорот на ова прашање било истакнато и од кривично правно значење.

7.8. Кој или што? – (кој е оштетен, жртва)

Ова прашање ја вклучува виктимолошката димензија во криминалистиката и се однесува на утврдување на значењето на жртвата или жртвата на кривично дело и жртвата воопшто како предмет за потеклото на кривичното дело. Горенаведеното прашање има

исклучителна кривично, теоретско, но и практично, т.е. оперативно значење.Имено врз основа на тоа што е најголем бројот на повредени и жртви најзаинтересирани за кривично гонење и дека тие се на највредниот извор на првични информации мора да му се посвети значително внимание на ова прашање.Од гледна точка на причинско-последичната врска, оштетениот и жртвата имаат посебна улога на расчистување на сите елементи на кривичното дело (подготовка, извршување, прикривање). (Goodchild, 2007)

Најчесто веднаш се знаат жртвите или повредените, но има и случаи каде последователно дознава за истото или оштетената страна или жртвата никогаш не се идентификувани (случај кога не е пронајдена жртва на кривично дело).Од криминална гледна точка важно е да се почне од жртва или оштетена при собирањето информации за причината, т.е. мотивот на криминалната причина.

Меѓутоа, од гледна точка на планирање и проверка на верзијата, мора да се земе предвид фактот за придонесот на жртвата во извршувањето на кривичното дело или за лажно пријавување на кривичното дело и на сторителот.Криминолошката пракса укажува дека е потребно секогаш и кога има и минимални основи на сомневање да се подигне полемика за лажно пријавување или на придонесот на жртвата (грабеж, силување, фингирана кражба итн.)

Секако во текот на целата кривичната обработка мора континуирано да работи со оштетениот и жртвата во контекст планирање и проверка на верзии. Праксата често укажува дека често започнува процесот на откривање на кривичното дело и на сторителот од жртвата преку проучување на структурата на неговата личност, каде што се утврдуваат суштински околности сторил кривично дело, особено т.н интеракцискиот однос помеѓу жртвата и сторителот на кривичното дело. Исто така, емпириските истражувања покажуваат дека оштетениот и жртвата знаат зголемување, а исклучително намалување на големината на кривичното дело од различни причини (одмазда, омраза, криење на пороци, постапки, заработка и сл.), што секако може значително да влијае на протокот и квалитетот на криминалистичката обработка. Тоа е специфично прашање во областа на економскиот криминал од аспект на криминологијата и кривичното право (најчесто најодговорни се осомничените лица во работни организации, фирми, така што потребна е соработка со оштетените (Clages, 1999).

8. Кривична оперативна евиденција

Под криминално оперативна евиденција се подразбираат податоци кои систематски и плански се собираат, снимаат и обработуваат и се важни за успехот и следењето на безбедносната состојба, за откривање и докажување на кривични дела и нивните сторители, како и во врска со примената на законските овластувања. При извршувањето на задачите во рамките на својата надлежност, полицијата утврдува бројни факти, значајни и за конкретниот случај состојбата со која се постапува, како и за низа други случаи кои допрва следуваат до ангажирање на овластени полициски службеници и други надлежни службени лица на државните органи.

По систематското собирање, планирање и обработка, таквите податоци се внесуваат и во соодветна евиденција. Во ерата на компјутеризација на сите активности, вклучително и на криминални досиеја, можно е многу брзо и ефикасно пребарување евиденција и добивање на потребните податоци показатели од интерес за извршување на работата службите за јавна безбедност. Овие записи, покрај другите можности за користење, претставуваат многу значајна помошна алатка во борбата против криминалот и затоа постојано се подобруваат и се прилагодуваат на практичните потреби, при што електронската обработка на податоците е значајна фаза во нивната модернизација.

Евиденцијата е во тек на кривичната истрага на работата, особено, се користат како извор веродостојни податоци за факти значајни за подготовка, планирање и спроведување на различни криминално тактички мерки и дејствија од превентивен или репресивен карактер. Покрај тоа, тие овозможуваат успешна идентификација и пронаоѓање на лица, предмети и трупови кои се поврзани со кривичното дело, односно откривање на непознати сторители, Основната поделба на евиденцијата што ја водат органите за внатрешни работи е на јавна евиденција и евиденција за државна безбедност. Записите за јавна безбедност се:

1. Евиденција во полициски станици;
2. Кривична оперативна евиденција;
3. Евиденција за безбедност во сообраќајот;
4. Евиденција која произлегува од административни активности;
5. Евиденција која произлегува од контролните и инспекциските активности

Оперативните криминални досиеја за јавна безбедност може да се поделат на: општи записи, MOS записи и други записи. Се води општа евиденција за лица, тие се од траен карактер, постојано се користат и во нив спаѓаат: општо азбучно досие, досие за лицето, евиденција за одредени категории сторители или потенцијални сторители на кривични дела, фото албум, евиденција за видливи лични знаци, монодактилоскопска наплата, криминалистичка и прекршочна евиденција. MOS ("modus operandi sistem") евиденцијата се однесува на сторени кривични дела и се води како: евиденција на кривични дела со непознат сторител, евиденција на сторители на кривични дела евиденција за украдени и исчезнати предмети и евиденција за оштетени предмети. Други записи кои постојано се користат вклучуваат: евиденција на исчезнати лица и неидентификувани трупови, евиденција објекти, евиденција за настани, датотеки со акции. Во некои секретаријати, како се води посебна евиденција и за записите со прекарите (Clages, 1999).

8.1. Општа азбучна датотека - индекс

Индексот е основно и најобемно криминално досие на лица. Тоа е предводено од картичен систем, строго азбучен редослед по презиме, име, татково, име мајка, датум на раѓање. Во него се евидентирани сите лица во врска со кои постапувала полицијата кривична материја: биле ставени под кривична обработка, зголемен надзор или локална контрола; беше започната активност за пребарување ; во врска со нив беа собрани известувања на барање на јавниот обвинител или на барање на истражниот судија преземени поединечни истражни дејствија; против нив е поднесена кривична пријава; нивниот идентитет бил проверен или утврден, или биле земени отпечатоци од прст по која било основа; им е забранет влез во државата (доколку се странски државјани). Со оглед на сеопфатноста од општиот криминален индекс потребно е при подготовка, планирање и спроведување на криминално оперативно постапување со конкретно лице, да се почитува правилото за задолжителна проверка на лица преку овој записник.

Целта на оваа плоча е, меѓу другото да се наведат и други записи во кои може да се најдат податоци за снимено лице. Затоа, картичката содржи индикации за тоа во која евиденција е регистрирано лицето. Дополнително, во индексот се вклучени и некои

поединци, како постојан и основен запис на лица кои имаат привремен карактер: записи за активност на пребарување (во него се вклучително и потрага по исчезнати лица и зголемен надзор) и оперативна евиденција (оперативни информации, оперативна обработка и оперативна контрола).

8.2. Досие за лице

Личното досие се создава за сторителите на кривичните дела наведени во Упатството за начинот на водење и користење на оперативната криминалистичка евиденција, според нивната локација и престојувалиште. Едно лице може да има само една датотека, на насловната страница за која има информации за идентитетот на лицето, начинот на утврдување, личниот опис, а дополнително и отпечатокот од десната рака показалец, примерок од ракопис, утврдување на кои странски јазици зборува лицето, кои лични карактеристики ги има. Документацијата за оперативна обработка и копии се стават во досието по хронолошки редослед на криминални досиеја. Досието содржи и список на санкции изречени на лицето (кривични и прекршочни), како и податоци за службеници кои го користеле досието. По систем на папки, датотеки лицата се подредени според редниот број на досие.

8.3. Евиденција за одредени категории на сторители - потенцијални сторители

Овој запис првенствено содржи податоци за специјализирани и стручни сторители на кривични дела, како и лица кон кои преземена е мерка засилен надзор. Евиденцијата се води според системот за поднесување, според вид на кривично дело, така што како посебни категории се евидентирани: измамници, провалници, разбојници, џепчии, фалсификатори итн. Имајќи го предвид овој начин на водење евиденција, едно лице може да се класифицира во неколку различни категории на сторители и евидентирано во повеќе од едено досие. Евиденцијата се користи во оперативната работа, особено при решавање на криминални случаи дела чиј сторител е непознат, а се извршени на специфичен начин - М.О.С.

8.4. Албум

Во албумот може да се најдат фотографии од примарните сторители за кои се претпоставува дека повторно ќе извршат кривични дела. Рекордот е распоредени прво по видови на кривични дела, а во основните групи по предмет на напад, место и начин на извршување, пол и возраст на криминалецот. На поголеми површини полициски управи, специјализирани (линиски) служби за сузбивање на одредена група на кривични дела чуваат и посебни фото албуми на сторителите на одредени кривични дела (на пр.: за извршители на крв или сексуални злосторства, за разбојници, за џепчии итн.). Некои од овие услуги ги користат и предностите на видео и компјутерската технологија. Ако е ажуриран, овој запис овозможува да се препознае и идентификува со прегледување на сторителот на делото кој го видел жртвата, оштетениот или очевидецот (Eman, 2015).

8.5. Евиденција на видливи карактеристични знаци

Регистрира лица кои се регистрирани како специјализирани сторители, а имаат такви карактеристични знаци врз основа на кои може да се препознаат. Под видливи специјални знаците значат непроменливи, трајни траги на човечкото тело како што се, на пример: лузни, бенки, разни точки на кожата, тетоважи, инвалидитет (недостаток на рака, нозе, очите), но и одредени несвесни (рефлексни) движења на главата, усните, раменатa итн., говор дефекти итн. Оваа евиденција се води според системот на досие во кој се класифицирани сертификатите според полот на сторителот, видот на белегот, а доколку се работи за физичкиот знак, тогаш и од страна на делот од телото на кој се наоѓа таков знак.

8.6. Евиденција со прекар

Ги содржи прекарите на сторителите на кривични дела запишани во евиденцијата одредени категории на сторители (првенствено повратници). Следува нејзината важност од тоа што овие лица во криминалната средина се познати, претежно, по прекарите. Во случај на потреба најчесто им се обраќаат на сторителите при извршувањето на кривичното дело прекари. Евиденцијата се води според системот на досие, а покрај прекарот се евидентираат

записи и основни податоци за идентификација на лицето (име и презиме, адреса на живеење и сл.).

8.7. Мононодактилоскопска колекција

Збирката ги опфаќа сите дактилоскопирани лица, а се чува во оделот за криминалистички техники. Колекцијата се состои од „фиши“ со поединечни отпечатоци од прсти.Во неа е вклучена и колекцијата отпечатоци земени од лица на местото на кривичното дело за кои се претпоставува дека потекнуваат од сторителот чиј идентитет не е утврден. Споредувајќи ги се постигнува оспорен и неоспорен впечаток евентуално идентификување на сторителот. (П.П има отпечаток од прст во колекцијата во полициската агенција кои му биле земени кога ја вадел личната карта или кога му биле отпечатени отпечатоци од прст при извршување кривично дело. Истите отпечатоци се споредуваат со отпечатоците пронајдени на местото на злосторството според непознат сторител. Врз основа на утврдување на идентитетот на отпечатоците, во согласност со правилата „присуството“ на критично лице на местото се докажува со криминалистичка техника/форензика . Во современи услови на компјутеризација и воспоставена полициска евиденција е „автоматска база на податоци за отпечатоци“ AFIS (автоматски информациски систем за отпечатоци), што овозможува многу брзо, висококвалитетно пребарување на регистрираните отпечатоци од прсти и нивните идентификација со „спорен“ отпечаток на лицето.

8.8. Кривична евиденција

Сите лица кои се запишани во оваа евиденција законски осудени за кривични дела, како и наши граѓани кои се законски осудени осудени за кривични дела од странски судови, доколку нивните пресуди доставени до нашите државни органи. Во евиденцијата се запишуваат следните податоци: назив на судот кој ја изрекол пресудата, бројот и датумот на пресудата, кривичното дело за кое е изречена пресудата изречена, податоци за изречената санкција, нејзиното извршување, амнестија, помилување, правна и судска рехабилитација, бришење на условна осуда, на смрт при извршување казни лишување од слобода или други санкции поврзани со лишување од слобода и сите други релевантни

промени кои настанале по правосилноста на пресудата. Се заснова на местото на раѓање лица, а за лица родени во странство, по место на живеење, односно по место на седиште на судот што ја изрекол пресудата.

8.9. Евиденција за кривични дела со непознат (НН) сторител

Овој запис спаѓа во групата на MOS записи. Иако тие се во записите на MOS, врз основа на пројавената специфичност во начинот, местото, времето и средствата на извршување, претходно биле регистрирани и кривични дела со познат сторител, сега е практика да евидентираат само кривични дела со непознат сторител извршени на конкретен начин. Овој запис се состои од папки кои содржат кривични пријави против непознат сторител (се подредуваат по години на запишување во КУ број), а од досието на кривични дела со непознат сторител (се состои од повеќе картички подредени по вид кривично дело и специфичности во начинот на нивното извршување).

Во рамките на основните групи, поткласификација се врши во согласност со следните критериуми: место, време и средства за извршување. На овој начин, врз основа на надворешни сличности, во досието поврзуваат одредени кривични дела чии сторители се непознати. Откако ќе го осветли еден кривично дело од овој тип, откриениот сторител може да се поврзе со други евидентирани кривични дела извршени на ист начин. Покрај тоа, датотеката се уредува така што овозможува лесно пронаоѓање на бројот на казненото досие, а потоа и на кривичното пријави поднесени против непознат сторител на конкретно кривично дело.

8.10 Евиденција за украдени и исчезнати предмети

Содржи податоци за украдени и исчезнати предмети од поголема вредност, кои имаат одредени белези или индивидуални карактеристики по кои можат да се разликуваат од други . Во евиденцијата има и податоци за случаи кои биле пронајдени (најчесто кај сторители на поголем број кривични дела), но нивниот сопственик е непознат (лице повредено со кривично дело). Евиденцијата се води според датотечниот систем во кој картоните се вложуваат според видот на стварта, а потоа и според карактеристиките врз

основа на кои е конкретната работа се разликува од слични работи. Во регистарот се објавуваат и податоци од овој запис предмет.

8.11. Евиденција на оштетените

Записот е составен од податоци за лица кои биле оштетени со кривично дело чиј сторител е непознат. Се чува според датотечен систем подреден по азбучен ред.Исто се ажурира на таков начин што откриените сторители се евидентираат и со тоа се утврдуваат ажурирани состојбата на повредениот.

8.12. Евиденција за исчезнати лица и неидентификувани тела

Овие два записи се водат паралелно, а нивната задача е да овозможат што поуспешна идентификација на лица и трупови, а дополнително и пронаоѓање на лица кои исчезнале под сомнителни околности. Вклучен е делот кој се однесува на неидентификувани лица, лица кои го кријат својот идентитет, односно оние кои поради физички или психички недостатоци, тие не се во можност да дадат информации за себе. Во вториот дел од евиденцијата се внесуваат информации за трупови чиј идентитет не може да се утврди. Иако се чуваат посебно, според датотечниот систем, споменатите записи од практични причини сочинуваат една целина.

Практиката е, на пример, дека пред евидентирање на податоците за пронајдениот неидентификуван труп (детално опис на трупот, неговата облека, пронајдените предмети, место и време на откривање, причина смрт и сл.), а за успешно да го идентификува секогаш го проверува делот евиденција која содржи податоци за лица кои исчезнале и претпоставува дека можеле да бидат жртви на кривично дело, да се самоубијат. Всушност, може да се случи лице од регистарот на исчезнати, со текот на времето се наоѓа т.е. идентификува преку обработка на евиденција на НН трупови.

8.13. Евиденција на предмети

Регистрира објекти и места кои се оперативно интересни за јавната безбедност, бидејќи врз нив се сторени кривични дела и прекршоци, се наплатуваат нивните сторители или прекршувачки предмети. Евиденцијата се води првенствено по систем на датотека, а во форма на досие само доколку на територијата за која се води евиденција има повеќе безбедносни интересни објекти (Wilson, 2007)

8.14. Запис за настанот

Евиденцијата се води според датотечен систем и во него се евидентираат: самоубиства, сомнителни и случајни смртни случаи, несреќи при работа проследени со смрт или други тешки последици, природни катастрофи со фатални или други сериозни последици, нарушување на јавниот ред и мир од поголеми размери, пожари и слични настани значајни за работата за спречување и сузбивање на криминалот.

8.15. Датотека со оперативни дејствија

Материјали (планови, извештаи и сл.) поврзани со пообемни и позначајни дејствија преземени од органите за внатрешни работи за прашања за спречување и сузбивање на одредени облици на деликвенција, особено криминално однесување.

Со оглед на разликите во големината на одделните полициски организациски единици, на бројот на податоци што ги имаат и оперативните употреби што ги имаат во однос на насоките за поединечна евиденција, не се водат сите записи во сите организациски единици на полицијата. Токму поради ова, едно од основните барања во водење на современа евиденција е потребата од нивна централизација и внатрешно и надворешно меѓународен план.

Суштински предуслов за успешна централизација на криминалните досиеја и нивно подобро управување, итно ажурирање и лесен пристап од овластени и заинтересираните корисници се претставени со автоматизирани записи. Тие се предуслов за следниот чекор во оваа насока, кој би се состои во поврзување, во рамките на постојниот унифициран

информациски систем на полицијата , евиденција на постапката (живеалиште, лични карти, пасоши, моторни возила, возачки дозволи и сл.), со оперативни криминални досиеја опфатени со автоматска обработка податоци (Brack, 1983).

9. Емпириско истражување

Претходно елаборираните теоретски аспекти на мапирањето на криминалот даваат основа на размислување и користење на нивните преференции. Преку традиционалните системи на оперативната и аналитичката работа, сè потешко им е да се одговори на современите облици на криминал, пред се затоа што не можат да обезбедат доволно брзи и точни податоци за таа цел..

Географските информациски системи на пример користат компјутеризирани географски карти за да помогнат во визуелизација и пристап до голема количина на податоци содржани во соодветните бази на податоци. На овој начин значително го олеснуваат и забрзуваат набљудувањето на критичните информации и настани поврзани со појавата и трендовите на криминалот од страна на полициските агенции, како и нивната навремена реакција. Затоа, мапирањето на криминалот претставува важна алка во борбата против криминалот преку обезбедување алатки за мапирање и анализа на криминалот. Дополнително, тие овозможуваат анализа на сложени и навидум неповрзани настани и прикажување на слоевити, просторни карти.

9.1. Методологија на истражувањето

За да се постигнат поставените цели на ова истражување, ќе биде потребно да се спроведе ограничено и фокусирано теоретско истражување на категоријата мапирање криминал, вклучително и правен преглед на нормите кои го третираат ова прашање. Покрај горенаведеното, истражувањето ќе биде опфатено и емпириско истражување на соодветен примерок на претставници од институциите кои би можеле да користат инструменти за мапирање на криминалот во својата работа, преку кои ќе се применуваат и квантитативни и квалитативни методи на анализа на собраниот емпириски материјал. Почетната теоретска основа на работата ќе се заснова на тези кои се нагласени во криминологијата на местата,

односно како што почесто се нарекува еколошка или амбиентална криминологија, не исклучувајќи ги и другите теоретски концепции на криминологијата и концепти на други науки надвор или во рамките на криминологијата.

9.3. Оправданост на истражувањето

Во унапредувањето на формалниот систем на социјална контрола на криминалот, фундаментална улога имаат сознанијата добиени со научно истражување, кои имаат за цел збогатување на знаењата од областа на феноменологијата и етиологијата на однесување како и механизмите и ефектите од реакцијата на криминалитетот. Криминологијата и другите сродни дисциплини, користејќи теоретски концепти на природни, социјални и на техничките науки, настојуваат континуирано да придонесуваат за иновации во областа на анализата, а потоа и поуспешна контрола на криминалот. Резултатите од испитувањето на капацитетот за мапирање на криминалот во нашата заедница треба да ја оправдаат и научната и општествената важност на ова истражување.

9.4 Предмет и цел на истражувањето

Поради се попрусутната борба против криминалот од страната на сите безбедносни структури во Република Северна Македонија, бара одлично знаење и примена на криминологијата кои детално ќе бидат објаснети во овој труд. Меѓу научните дисциплини чие знаење се применува во практична борба против криминалот е едно од најважните места- криминолозите.

Предмет на оваа истражување се географските информациски системи, нивниот историски развој, концептот и значењето за безбедносниот систем. Целите на делото произлегуваат од предметот на делото, а пред се, поврзани со анализата на употребата на овој тип на систем во агенциите за спроведување на законот во РСМ, и можните насоки на развој на овие системи во научната и стручната практика.

Во исто време, со учење на криминологијата и нејзина адекватна примена се исклучува можноста постоењето на т.н квази криминалец од „поучен, вообразен тип и ориентација“. Со цел да се афирмира историското потекло и развој на криминологијата во

истото се презентираат биографски содржини на истакнати светски и регионални криминалци кои во целина го зајакнува интегритетот и угледот на криминологијата. Во понатамошните студии, криминалистичката наука ќе се шири низ неговите потсистеми (тактика, методологија, форензика итн.), што на крајот ќе целосно афирмираат и овозможуваат високо ниво на научни и практични знаења за во иднина чувари и криминалци.

Оттука можеме да заклучиме зошто е важна криминологијата, бидејќи таа е наука која наоѓа, проучува и усовршува научни методи и средства засновани на практично искуство кои се најпогодни за откривање и разјаснување на кривичното дело, понатаму да го открие и доведе сторителот на кривични санкции, да да ги обезбеди и евидентира сите докази за утврдување на (објективната) вистина, како и за нејзино спречување извршување на идни планирани и непланирани кривични дела.

Во превенцијата и борбата против криминалот ГИС може да се користи на три нивоа: мапирање на криминал, криминална аналитика и истражно и предистражни дејствија. Во овој труд, ќе се осврнеме на сите три аспекти на употребата на ГИС со посебен акцент на можностите и придобивките што ги даваат ваквите системи во подобрувањето на социјалната контрола на криминалот, што е и цел на оваа работа.

9.5. Хипотетичка рамка

Основната хипотеза на емпириското истражување се заснова на тврдењето дека доколку се употребува ГИС технологијата во работата на полициските агенции, тоа ќе придонесе за иновации во областа на анализата, а потоа и поуспешна контрола на криминалот и сузбивањето на истиот.

Клучно ограничување на ова истражување може да биде отсуство на практика на користење мапирање на криминалот во институциите на формална социјална контрола и неподготвеност на носителите на раководни функции во овие институции за унапредување на работата со нови технологии и методи на работа, што е регистрирано во на некои претходни истражувања за организацијата и функционирањето на полицијата и судството. Со теоретизирање на моменталната состојба на посочените прашања во Р.С.Македонија, ќе

се направи напор да се предложат конкретни идни активности кои вклучуваат употреба на ГИС технологијата во работата на полициските агенции.

9.6. Методи на истражување

Предмет на оваа работа се географските информациски системи, нивниот историски развој, концептот и значење за безбедносниот систем. Целите на делото произлегуваат од предметот на делото, а пред се, поврзани со анализата на употребата на овој тип на систем во агенциите за спроведување на законот во РСМ, и можните насоки на развој на овие системи во научната и стручната практика. За остварување на поставените цели се вршеше ограничена и фокусирана теоретска работа истражување на категоријата мапирање на криминалот, вклучително и правен преглед на нормите кои третираат овој проблем. Основните методи кои се користат се: анализа на содржина, метод на дескрипција, класификација, специјализација и компилација. (Goodchild, 2007)

Покрај горенаведеното, спроведено е и емпириско истражување на пригоден примерок на претставници на институции кои би можеле да корист алатки за мапирање на криминал во својата работа. Во овој дел се применува квантитативни и квалитативни методи на анализа на собраниот емпириски материјал. Теоретската оска на новото дело се заснова на тези кои се нагласени во криминологијата на местата, т.е. како што почесто се нарекува, еколошка или амбиентална криминологија, не исклучувајќи ги другите теоретски концепти на криминологијата и концептите на други науки надвор или во криминологијата.

10. МАПИРАЊЕ НА КРИМИНАЛНИТЕТ

Проучувањето на криминалитетот од гледна точка на неговата просторна распределба е составен дел на тоа како потеклото и развојот но и на современите емпириски потфати во рамките на криминологијата како наука. Иако индиции за дискусии засновани на географската дистрибуција на непожелните однесувања може да се најдат во најстарите историски извори, сепак првите систематски дела на ова поле најчесто се поврзуваат со делата на Адолф Кетеле (1796-1874), кој, меѓу другото, ги анализирал и статистичките демографски показатели и тврдел дека постојат значителни статистички разлики во

феноменологијата на криминалитетот на таков начин што се издвојувале категориите млади луѓе, мажи, сиромашни и невработени и помалку образовани членови на населението.

Посебно се издвојуваат неговите главни тези за географската дистрибуција на криминалот, според кои имало помалку кривични дела во места каде што преовладуваа сиромашните со висока стапка на невработеност и тој криминал многу повеќе се манифестирал во местата каде што живееле побогати жители односно каде стапката на вработеност била повисока. Токму на тие места злосторства правеле сиромашни и невработени.

Дополнително, Кетелет тврдеше дека ако на истиот простор има поголема нееднаквост меѓу сиромашните и богатите, тоа влијае на предизвикување искушенија (различни) кај поголем број од населението, бидејќи влијае на страстите, особено кај сиромашните слоеви од општеството.

Ако имотната состојба помеѓу попоулацијата би била изедначена, па дури и во случај на сиромашни заедници, таму би бил регистриран помал криминал, бидејќи според него луѓето успевале да си ги задоволат основните потреби без „стимулација“ за поголеми желби. Современикот на Кетеле, Андре-Мишел Гери (1802-1874) се занимава и со прашањето за распределбата на криминалот во различни географски области, особено од аспект на односот меѓу криминалноста на домородците и доселениците (Ignjatović, 2007).

Деталните мапи преку кои ја покажува распределбата на злосторствата против имотот и насилните злосторства во одделни региони на Франција во тоа време. Современата криминологија, особено концептите засновани на познатите и потврдени теории од почетокот на 20 век, како што е опсегот на теории за општествената организација (или општествената структура, како што често се споменува во литературата), развиваат модели за проверка на хипотези кои ја стават во централна улога околината или просторот каде што се „игра криминалот“. Така, Schmallager (2006) во оваа смисла ја нагласува теоријата на социјална дезорганизација, која се развива и се потпира, меѓу другото, на општествените категории како фундаментални концепти екологијата и еколошките теории, криминолошката школа во Чикаго, деликвентните области, а особено културните разлики кои ја обликуваат криминологијата на местата, амбиенталната криминологија, одбранливите простори и концептот на „скршени прозорци“.

Во оваа прилика авторите ќе се осврнат на тези кои се изнесени во криминологијата на местата ,како што е објаснето од Weisburd и останатите (2012), што може да се користи во развојот на истражувањето на оваој труд. Оваа теоретска концепција во литературата често се нарекува амбиентална криминологија како дел од еколошката криминолошка теоретска основа. Развивањето тезите воспоставени од теориите за рутински активности и спречување на ситуационен криминал, концептот ја нагласува важноста на географската локација и архитектонските карактеристики за преваленца во криминалната виктимизација. Како резултат на студијата, се одредуваат фокусните точки на криминалните активности, вклучувајќи населби, поединечни улици, како и индивидуални станбени и деловни објекти (Шмалагер, 2006).

Така, почитувајќи и повикувајќи се на претходните студии на Shaw и McKay, Stark (1987) нагласуваат дека мора да постои значајна врска помеѓу просторот и одржувањето (ниво или стапка) на криминалот. Така, тој го развива концептот на девијантно соседство преку 30 важни точки, од кои ги издвојува категориите на сиромаштија и густина на населеност. Тој смета дека заедницата со овие карактеристики ќе предизвика поголеми предизвици за криминал надвор од домовите (на сиромашните), особено кај најмладите категории, кои се соочуваат со недостаток на контрола од возрасни и послаби достигнувања, кои ги намалуваат соодветните услови и перспективи за успешен живот.
Во таквите заедници (девијантните населби) имаат зголемени шанси за пристап до места кои нудат можност за криминални активности. Гореспоменатите категории ја формираат интегралната структура на аналитичките содржини кои се дефинирани во современите инструменти за мапирање на криминалитетот, и дава исклучителен потенцијал за примена на резултатите од современите криминолошки истражувања на ова поле, со што се остваруваат нови сознанија, како на полето на феноменологијата. и етиологијата на криминалитетот како и ефективноста и ефикасноста на институциите за социјална реакција криминално однесување.

Современите агенции за спроведување на законот, користејќи теорија на рутинска активност која ги инкорпорира концептите од еколошката криминологија, развиваат техники за ситуациона превенција. на криминалитетот во комбинација со техниките на просторна анализа на криминалитетот. Како еден од концептите се користи Програмата за мапирање и анализа во Националниот институт за судство.

Мапирањето на криминалот, што се користи со употреба на ГИС, го овозможува тоа ефективно искористување на капацитетите на органите за спроведување на законот преку директно помагање на агенциите за спроведување на законот во распоредувањето на полициските сили на места каде што е најпотребно (Schmallager, 2006). Постојат бројни наоди на современи студии кои укажуваат на корисноста на системот за мапирање криминал, вклучително и во нашата средина.

При анализата на криминалот, ГИС се потпираат на бројни категории на податоци, така што, се врши распределба на криминалот по простор, податоците за сезонските и временски карактеристики на криминалитетот како и распределба на криминалитетот според карактеристиките на сторителите. Во однос на просторната распределба, криминалот може да се следи од глобален аспект, регионален ,рурално-градски како и екологијата на криминалот во урбаните средини. Мапирањето криминалот, според бројни научни како и стручни и практични анализи, помага да се донесат одлуки за управување со криминални служби, формулирање на подобри контролни стратегии на криминалитетот, а во тактичките анализи за предвидување на движењето на криминалните групирање и нивно географско профилирање.

Криминолошките истражувања ја нагласуваат важноста од следење на криминалните активности, во кои се диференцираат две области на користење, заради помагање на полициските служби и во креирање и следење на политиката за борба против криминалот. Во оваа смисла, употребната вредност е на повисоко ниво и се смета за особено важна, со оглед на тоа што случаите потврдија дека со примената на споменатите методи се овозможува полесно да се контролира и поефикасно да го следи криминалот, односно да дојде до попрецизни прогнози за оваа правна појава.

10.1. Географски информатички системи

ГИС е информациски систем создаден за примање, складирање, обработка и прикажување на просторни и географски податоци. ГИС апликациите се алатки кои им овозможуваат на корисниците да пребаруваат податоци, да анализират просторни податоци, да внесуваат и менуваат податоци на мапи, како и да ги презентираат резултатите од овие дејства (Clarke K. C., 1986) (Maliene, Grigonis, Palevičius, & Griffiths,2011).

Географската информатичка наука, меѓу другото, се занимава со концепти, апликации и системи поврзани со концептот на ГИС (Goodchild, 2010).

10.2. Историски развој на ГИС

За татко на современиот ГИС се смета Роџер Томлинсон, во својот труд од 1968 година со наслов „Географски информациски систем за регионално планирање“ за прв пат го користи тој термин (Tomlinson, 1968). Историски всушност, првата употреба на просторните податоци и нивното географско претставување за целите на визуелизација датира од 19 век кога Пике користел епидемиолошки податоци за да го прикаже процентот на смртни случаи од колера во Париз користејќи различни засенчувања (Picquet, 1832).

Набргу потоа, една од најраните успешни примени на географската методологија беше употребата на просторни податоци за да се открие причината за колерата во Лондон.Обележувањето на локациите на мапата на Лондон каде починале заразените и нивното поврзување во кластерите Џон Сноу успеа да открие дека причината за инфекцијата е локален извор(Gunn & Masellis, 2007).

Напредокот на технологијата доведе до постојано зголемување на можноста за користење и визуелизирање на просторни и географски податоци, а на почетокот на 20 век, употребата на фото-цинкографија, што овозможи прикажување на мапи со неколку различни слоеви за презентација на податоците. Ова својство на прикажување податоци во слоеви е една од најважните карактеристики на современиот ГИС. Мора да се нагласи дека самиот приказ на податоци на овој методот не може да се смета за независен ГИС, но за тоа да биде случај потребно е тоа се податоци прикажани во слоеви и на мапи, намерно поврзани со соодветните бази на податоци, а не самостојни, практично, фотографии (Fitzgerald, 2007).

Развојот компјутерски системи, особено поврзани со развојот на нуклеарно оружје веќе на почетокот на 60-тите години на минатиот век доведоа до првите системи кои ги имаа основните карактеристики на времето ГИС за општа употреба (Fitzgerald, 2007), а првиот вистински ГИС т.н. Canada GIS беше развиен во 1960 година во Канада и се користеше за планирање на земјоделската култура.

Постојаниот напредок на информатичките технологии и развојот на интернетот доведе до тоа дека на крајот на 20-от и почетокот на 21-от век, се отвара можноста да се прегледаат различни видови ГИС податоци и преку Интернетот.

Цела серија на т.н ГИС платформи со отворен код што може да се извршуваат на различни оперативни системи и различни уреди, што доведе до зголемена достапност на различни геопросторни податоци преку светската мрежа (Fu & Sun, 2010) и развој на веб-мапирање. Веб мапирањето е процес кој користи мапи создадени од ГИС во рамките на WWW технологијата. (Boba, 2005).

Картичките се направени преку оваа технологија во исто време, тие се достапни за корисниците за прелистување, како и за уредување и внесување просторни податоци. На овој начин, веб-мапирањето е повеќе од само веб-картографија е услуга каде што корисниците можат да изберат кој тип на податоци ќе им бидат доставени. По повод планирање веб ГИС платформи се особено важни аспекти на обработката на податоците кои се повеќе се справуваат со проблемот на собирање податоци и серверска инфраструктура и планирање, и по складирањето на податоци и алгоритми за работа, но според типот на податоци што ќе ги внесе корисникот (Kraak, 2001).

Во последниве години, има зголемување на употребата на бесплатни ГИС платформи, како и лесно достапни апликации за мапирање. Некои од нив имаат програмски интерфејс кој им овозможува на корисниците да креираат приспособени апликации и пристап до огромни количини на географски податоци (улични мапи, сателитски снимки, податоци за геокодирање, податоци за сообраќај итн.). Веб-мапирањето исто така овозможи масовно внесување геоподатоци во проекти, од кои најпознат е OpenStreetMap, бесплатна мапа на светот.

10.3.Можности за примена во агенциите за спроведување на правото

ГИС користи компјутерски обработени географски карти за да помогне во визуелизацијата и пристапот до големи количини на податоци содржани во соодветни бази на податоци. На тој начин, кога се користат во полициските агенции, критичните информации може да се забележат полесно и речиси веднаш. Постапката која, води кон

поврзување со употреба на ГИС се нарекува географско профилирање. (Lee Lerner & Wilmoth Lerner, 2005).

Според истиот извор, споменатата постапка се состои од психолошко и географско профилирање и како термин е измислен од канадскиот криминолог Росмо и имплицира употреба на компјутери за да се предвидат местата на извршување на кривични дела од сериски сторители во однос на нивното место на живеење или живеалиште.

ГИС е важна алка во борбата против криминалот преку обезбедување алатки за мапирање и анализа на криминалот. Често се потпираат на способностите на агенциите да одговорат на криминалот до различни податоци од повеќе агенции и извори. Способноста за пристап и обработка на податоци преку визуелизација во просторот и времето, им овозможува на агенциите да одговорат посоодветно и во вистинско време. ГИС платформата помага во координирање на огромна количина на податоци од повеќе извори.

ГИС овозможува анализа на сложени, навидум неповрзани настани и прикажување на слоеви од овие просторни карти. Еден од многу добрите примери за користење на ГИС се затворите, институции каде што може да обезбеди анализа и мапирање и на затворската популација и и опрема и простор, со што се обезбедува безбедноста на затворениците со одвојување на членовите на бандата, идентификување на ризични или потенцијално насилни затвореници и идентификување на опасните места во просторниот план на институцијата.

Ја намалува можноста внатрешно насилство со подобра команда и контрола. Понатаму, ГИС во комбинација со можностите на уредите за локација како што е GPS (на пр. Систем за глобално позиционирање) го олеснуваат следење на движењето на високоризичните затвореници или ранливиот персонал низ установата.

ГИС системите се користат од многу полициски агенции во светот за т.н жаришта, со помош на кои на карти се исцртуваат местата на извршување на различни видови кривични дела (како убиства, кражби на автомобили и сл.). Ваквите програми во вакви случаи ѝ помагаат на полицијата да ги „класифицира“ кривичните дела и да утврди „жаришта“, а со тоа и да ги идентификува областите за нивните идни активности (засилен надзор или различни видови на таканаречени активности на тајната оперативна полиција). Треба да се нагласи дека анализата на жешките точки ги идентификува локациите на со кои

се извршени злосторствата додека географското профилирање има за цел да ги идентификува лицето кое го сторило кривичното дело (Ангелески,1993).
Во превенцијата и борбата против криминалот, ГИС може да се користи на три нивоа:

1. мапирање на криминалот,
2. криминална аналитика,
3. истражни и предистражни дејствија.

Во комбинација со GPS, GIS програма може да се користи за следење на движењата на сторителите кривични дела на условен отпуст. ГПС приемниците инсталирани во полициските возила можат помагаат за поефикасно распоредување и користење на полициските службеници во спречувањето и сузбивањето на криминалот. Во текот на 2005 година започна опремувањето на поединечните единици на полицискиот оддел во Сан Франциско со PDA уреди (пр. лични дигитални асистенти) со кои службениците можат да користат одредени информации за ГИС додека патролираат (Lee Lerner & Wilmoth Lerner, 2005).

Со цел соодветно да се опише улогата на ГИС во работата на полицијата и сродните агенции, пред сè, неопходно е да се дефинираат кои се клучните улоги и услуги што ги обезбедуваат таквите организација, и обидете се да понудите соодветно ниво и вид на подобрување на тие услуги преку ГИС платформа.

Beck (2014) наведува дека улогата на полициските агенции (со прилагодување на полициската регулатива) може да се сведе на следните услуги и одговорности:

Одговарање на повици за акција:

- за итни повици,
- за повици поврзани со квалитетот на животот,

Откривање на кривично дело и пронаоѓање на виновниците:

- за разузнавачка и истражна работа,
- за анализа на криминалот

Јавен ред и мир:

- за осигурување на специјални настани,
- за контрола на протести и собири,

.

Примена и спроведување на кривични и други закони:

- за потраги,
- за лишување од слобода,
- за контрола,

· Превентивна работа:

- проактивна/разузнавачка работа,
- работа во заедницата,
- известување за јавноста.

Подолу се наведени само некои од областите на полициската работа во кои ГИС може да понуди подобра и поефикасна работа. Кога станува збор за логистичка поддршка за современото полициско работење и организација, преку ГИС платформата е лесно да се следи и управува работата на CCTV (Closed-circuit
Television) т.е. управуваат со целосна флота возила, управување со обемот на работа на вработените итн. Во областа на планирањето и аналитиката, т.н анализа на жариштата на криминалот, планирање во случај на посебни настани (концерти, политички собири итн.), планирање на критична инфраструктура и работа практично сите видови на предиктивна анализа. Кога се зборува за самото управување на теренот може да се користи за планирање и следење на земање изјави и локации на сведоци, тактичко планирање, предупредувања засновани на локација, обезбедувње и теренска поддршка за истражни дејствија, практично имаат информации во реално време за сите аспекти на теренската работа на агенцијата (Tennant & Bichler-Robertson, 2001).

ГИС платформите обезбедуваат незаменлива помош во анализата и визуелизацијата на податоците. Со нејзина помош можно е да се визуелизираат податоците во реално време и врз основа на тие податоци и да се креираат прикази за информирање на службениците и јавноста, изведување проценки на перформансите агенции и индивидуални тимови и

службеници, го следат развојот на ситуацијата во реално време е особено важно кога станува збор за невообичаени настани како што се концерти, фестивали и слични типови на собири каде безбедносната ситуација може многу брзо да се промени.

Неопходно е да се нагласи улогата на ГИС во следењето на социјалните медиуми, што е многу важно во борбата против тероризмот (Beck, 2014). Кога станува збор за агенциите за спроведување на законот, податоци кои вообичаено се внесуваат во ГИС се: прекршоци, покани, лишување од слобода, посети на лице место, податоци за лица на условни казни, критична инфраструктура, локации на камери, локации на возила и во неодамнешни вести и информации од социјалните мрежи (Beck, 2014).

На овој начин, ГИС поддржува широк опсег на корисници и агенции како што се аналитичари, истражувачи, административниот персонал, вработените во медиумите и односите со јавноста и, се разбира, менаџментот и персоналот од сите нивоа. Современите ГИС во борбата против криминалот се трудат да им ја олеснат работата што е можно повеќе преку обезбедување информации за полициско работење во повеќе области како што се Предиктивна и превентивна полициска работа:

- географско профилирање,
- временските обрасци,
- временски услови,
- информации за ризикот на терен,
- социоекономски показатели,
- за моделот на повторување на настаните,

Анализа на податоци поврзани со мобилни системи и GPS:

- локација на базните станици,
- поврзување податоци за повици со локации на базната станица,
- транзиција на повици и мобилни уреди во однос на базните станици и поврзување со патеката,

Интеграција со системот за анализа на криминалистичко разузнавање:

- наоѓање и анализа на врски,
- идентификување на клучните настани,

- оптимизација на користењето на геопросторни платформи, Развој и употреба на контролни панели,

Зголемена подвижност:

- карти достапни на сите уреди,
- можност за пристап дури и без активна врска,
- пренос на податоци во сите правци во реално време

10.4. Мапирање на криминал во Македонија

Еден од начините за примена на нови технологии за истрага на криминалот е мапирањето на криминалот. Мапирање на криминалот може да се дефинира како процес на користење на географски информациски системи (ГИС) за спроведување на просторна анализа на проблемите поврзани со криминалот и спроведувањето на законот. Како дел од анализата на криминалот, мапирањето на криминалот има три главни функции, имено(Boba, 2010):

1. Олеснува визуелна и статистичка анализа на просторната природа на кривичното дело.
2. Им овозможува на аналитичарите да поврзуваат различни извори на податоци кои инаку не се видливо поврзани (на пр. Поврзување информации за попис, училишни информации и податоци за криминал за истата област).
3. Овозможува создавање на мапи кои помагаат да се шират резултатите од анализата.

Мапирањето на криминалот произведува географски карти кои ја покажуваат дистрибуцијата на криминалот во даденаживотната средина. Ваквите карти се составен дел од анализата на криминалот, што игра исклучително важна улога во управувањето со криминалот (Eman, Györkös, Lukman & Meško, 2013).
Мапирањето и описното означување на криминалот може да се изврши со снимање со еден симбол, тампон зони, прогресивно мапирање, густина, графичко мапирање и интерактивно мапирање на криминалот. Описот на овие техники е даден подолу (Boba, 2010)

1. Мапирање со еден симбол. Во картите со еден симбол, истиот симбол се користи за претставување карактеристики како што се локациите на продавниците, патиштата или државите.

1. Бафери. Областа околу одредена карактеристика, која може да биде мала (15 метри) или голема (1150 km) во зависност од намената и обемот на картата.

2. Дипломирано мапирање. Дипломираните карти користат различни големини или различни бои за прикажување одредени вредности на променливите.

4. Мапирање на графикони. Овој вид на мапирање криминал се користи за прикажување на неколку вредности во рамките на одредена променлива во исто време. Симболите на локациите од интерес може да бидат или пити графикони (за релативни проценти) или столбест дијаграми (за релативни фреквенции).
5. мапирање на густина. Мапите за густина користат податоци за точки за засенчување површини (на пр. Според концентрација на инциденти) околу локацијата, не ограничувајќи се на границите на областа (како што е случај при градуирано мапирање во боја).

6. Интерактивно мапирање на криминалот. Терминот интерактивно мапирање на криминалот се нарекува поедноставен географски информациски системи достапни за почетниците корисници преку интернетот.

Мапирањето на криминалот се користи за форензичка анализа на криминалот што се случува на одредена област. Имено, со креирање на мапи точна слика за криминалните жаришта каде што се специфични криминални активности се јавуваат е развиена. Главната употреба на мапирањето на криминалот е во полициските одделенија. Покрај тоа за неговата официјална употреба, може да се користи и од јавноста, во она што се категоризира како мапирање на интерактивен криминал. На пример, веб-страницата на полициот оддел во Лос Анџелес и овозможува на поширокатa јавност да добие ажурирана статистика

за криминалот за населбите низ Лос Анџелес (Слика 1). информираноста за криминалот, според нив, е првиот чекор во спречување на идните несакани појави. За да го направат тоа го користат системот CrimeMapping.com преку кој граѓаните може да добијат информации поврзани со мапи на криминал за различни категории на криминал како што се: напад, убиство, кражба, оружје итн

слика 1: Мапирање на криминал во Лос Анџелес

(извор: CrimeMapping, 2016)

Мапирањето на криминалот е исто така директно поврзано со анализата на локации каде има одреден вид криминал се случува многу често. Во криминалистиката, локациите кои се „заразени“ со криминал се познати како жаришта. Со цел да се потиснат специфичните криминални активности на одредена локација, полициските аналитичари треба да ги лоцираат жариштата со помош на полициска контрола на жешките точки, што се заснова на мапирање на криминалот (Milić, 2008).

Мапирањето на криминал може да се користи и за откривање и расветлување на сериски криминалци. Имено, мапи на криминалот кои ја содржат локацијата како и дополнителни информации за сторителот, може да се поврзат со личниот опис и начинот на дејствување на сторителот, аналитичарот може да создаде нови информации за престапниците кои во серија повторуваат кривични дела (Angeleski, 2007).

Овој вид на анализа може да се користи за да се предвиди времето и местото на следното кривично дело и да се преземе правилни мерки за следење на сторителот. Трансформирањето на табеларни податоци во информации на карта е еден од најчестите

методи во мапирањето на криминалот. Потребна е употреба на совпаѓање на адреси, што подразбира геокодирање или доделување географски локации до криминални настани што се случиле на одредени адреси. Ова има барем две барања: база на податоци за улици и база на податоци за адреси каде се случиле злосторствата, како што се извештаите во системот за управување со криминални досиеја. Мапирањето на криминалот може да се користи и за анализа на одредени криминални трендови.

На пример, Лондонската метрополитенска полиција има дел на официјалната веб-страница, која им овозможува на корисниците да ги споредуваат стапките на криминал во одредени квартови, групирани врз основа на видови криминал, со просечна стапка на криминал низ Лондон (www.maps.met.police.uk). Со анализа на податоците од веб-страницата, месечно Може да се направи компаративна анализа, како и анализа на годишните движења

Податоците обезбедени со мапирање на криминалот може да се користат за дефинирање на стапката на криминал во одредени области со негова помош може да се утврдат криминогените жаришта на одредена територија со поголемапрецизност. Користењето на новите технологии како што е мапирањето на криминалот како составен дел од анализата на криминалот е многу корисно за полицијата и другите безбедносни служби во една земја.

Поточно, овие податоци се многу корисни за понатамошно планирање на акциите на властите за борба против криминалот, но и за стратешко планирање на идни мерки и активности во одредена област. Со оглед на потребата од стратешкото, тактичкото и оперативното планирање за сузбивање на одредени видови криминал, треба властите целосно да се спроведат мапирање на криминалот за успешно планирање на сите нивоа и да се спроведат ефективни активности на терен . Покрај употребата на мапи за криминал за подобрување на работата на полицијата, Апликациите за мапирање имаат позитивен ефект овозможувајќи им на граѓаните и на јавноста слободен пристап на информации поврзани со криминалот во одредена област. Ова особено создава чувство на сигурност во непосредното опкружување каде живејат граѓаните и поширокото подрачје, како што е градот, во општо.

На овој начин, подобри услови за примена на концептот на полициско работење во заедницата (споделување на информации за криминални настани меѓу полицијата и

граѓаните со цел сузбивање на криминалот во а одредена област) се создаваат. Работата на полицијата вклучува анализи на низа собрани информации. Овие информации треба да се испитаат, систематизираат, класифицираат и анализираат, без соодветна анализа, како податоците може да бидат бескорисни. Со анализа на податоците се постигнува крајниот резултат наречен аналитички информации.

Тоа е најважниот фактор за одлучување и ефективно полициско дејствување (Mališ Sazdovska, 2005). За да се постигне тоа, се корити аналитика и современи методи и техники. Методот на компјутерското мапирање е важно бидејќи географските компоненти на криминалот и др безбедносните настани се многу важни. Имено, речиси целата полициска работа е поврзана со некоја функција, адреса или локација. Секој повик за полициска интервенција има одредена географска одредница, односно криминал се случува на одредено место во географскиот простор. Затоа, со цел да се подобри полицијата активност за борба против криминалот важно е да се поврзат локациите со луѓето и настаните со користење на информатичката технологија (Tadić, 2009).Некои напори за примена на методите за мапирање на криминалот се направени и во Република Македонија и ќе бидат претставени во следниот дел.

Мапата на криминалот на Македонија (Temelkovski, Jovanovik, Mishkovski & Trajanov, 2012) анализира извадоци од дневните настани што ги објавува македонското МВР во форма на електронски билтени или е-билтени. Системот потоа ја ажурира сопствената база на податоци, пред да ги прикаже овие податоци на мапа. Конечно, тој обезбедува кориснички интерфејс каде што дури и почетниот корисник може да ги прегледа податоците за криминалот и да врши одредени основни анализи (Aleksić, 1983).

10.5. Обработка на настаните од криминалот

Секојдневно се објавуваат голем број криминални настани; сепак, се ослободува во неструктурирана форма, како основен текстуален опис. Терминот природен јазик се однесува на јазикот што го користат луѓето, а кој не е разбирлив за машините (компјутерите) без одредена количина на обработка на природни јазици (НЛП). Во прашање се податоците објавени на македонски јазик, а иако има значителен напредок во областа на анализа на документи на македонски јазик вклучително и НЛП . Мапата на криминалот на

Македонија е,базирана на клучни зборови НЛП метод. Со цел да се заклучи видот на криминалот, системот складира листа на клучни зборови што се состои од:

- Кривични дела напишани во македонскиот Кривичен законик
- Вообичаени описни клучни зборови поврзани со вид на криминал (на пр. еквивалент на „оружје“)

Користејќи го овој едноставен НЛП метод, Криминалната карта на Македонија успева да го заклучи типот на настан од неговиот неструктуриран текстуален опис. Во моментов, достапните категории се оружје, насилство, кражба, документи, дрога, сообраќај и друго. Со цел да се заклучи локацијата на криминалниот настан, системот користи слична листа на клучни зборови претставувајќи:

- Имиња на градови
- Клучни зборови често пред името на селото (на пр. еквивалент на „село“)
- Клучни зборови често присутни во имињата на улиците (на пр. еквивалент на „улица“)

Врз основа на таквите информации, таа ја складира локацијата за секој настан во структурирана форма во рамките на нејзиниот сопствена база на податоци сепак, за да се добие прецизна локација, оваа информација треба да се помине процесот на геокодирање. Описот на типичен криминален настан ќе даде име на улица и град, каде се случил настанот. Овие информации потоа се доставуваат до услугата за геокодирање обезбедена од Google Мапи, кои примаат адреса како влез и ги враќаат географските координати, должина и географска ширина.

Следејќи ги овие чекори во својот НЛП метод, Мапата на криминал на Македонија гради база на податоци, кој го чува описот на криминалниот настан како и заклучениот тип и точната географска локација.

10.6. Прикажување на податоците

Во моментов има два прикази кои ги прикажуваат податоците за криминалот за Република Македонија:

1. Карта на симболи. Слично на примерот приказ на LA од crimemapping.com (Слика 1), на Crime Map of Macedonia прикажува карта со различен вид маркер на кривичното дело локација (слика 3). Понатаму, настаните што се случиле на блиска локација се групирани во кластер, само што ќе се открие откако корисникот ќе зумира или ќе кликне на кластерот (Слика 5).

2. топлинска карта. Овој поглед се однесува на густината , каде што бојата и дијаметарот на одредена област се менува и врз основа на бројот на криминалните настани. Црвената боја се користи за области со висока густина, жолта за област со средна густина и зелена за област со мала густина (Слика 4).

слика 3: Симбол Криминал карта на Скопје

(извор: Криминал карта на Македонија, 2016)

10.7. Основна анализа на Алатките на мапирање на криминалот во Р.С.Македонија

Освен преземањето на целата база на податоци, Crime Map of Macedonia им овозможува на корисниците да филтрираат настани врз основа на неколку критериуми:

- Град. Оваа опција за филтрирање им овозможува на корисниците да гледаат само одредени настани што биле означени дека се случиле во град по нивен избор.
- Вид на криминал. Аналогно на тоа, оваа опција им овозможува на корисниците да гледаат само настани класифицирани како припадност на одреден вид криминал. Слика 5 покажува филтрирање на класифицирани криминални настани поврзани со сообраќајот.
- опсег на датуми. Корисниците можат да анализираат настани што се случиле во одреден период почнувајќи од јуни 2011 година, кога македонското МВР го објави

првиот дневен е-билтен до денешниот датум. Корисниците исто така можат да ги анализираат криминалните настани што се случиле на различе ден во неделата, врз основа на датумот.

Врз основа на овие податоци, моментално, најбезбедниот ден во Македонија е петок (12,8 отсто од сите настани), а најмалку безбеден е вторник (15,1 отсто). Ваквите филтри може да се применат на табеларниот приказ на податоците, како и на гореспоменатите симболи и погледи на топлинската карта. Може да се користат комбинации на филтри, на пример само за прегледување Кривични дела поврзани со оружје што се случиле во градот Скопје во септември 2015 година.

слика 5: Карта на криминалот на која се прикажани само кривичните дела поврзани со сообраќајот во Македонија

(извор: Криминална карта на Македонија, 2016 г)

10.8. Ограничувања на картата на криминалот на Македонија

Поради неструктурираниот начин на објавување билтени, и основниот НЛП метод, некои настани можат да се пропуштат и локацијата на настанот може погрешно да се заклучи. Имено, методот НЛП само го набљудува првото спомнување на одреден клучен збор, што остава простор за мали грешки. За да се справат со ова ограничување, Мапата за криминал на Македонија им овозможува на корисниците да забележат таква грешка. Друго ограничување кое доаѓа од изворот на податоците е фактот дека само македонското МВР објавува извадок од секојдневните криминални настани. може да се претпостави дека ова

подмножество е статистички значајно, но без пристап до сите криминални настани, ова е тешко да се процени.

10.9. Други системи за мапирање на криминал во Македонија

„Реагирај! Биди безбеден“ е уште еден систем за интерактивно мапирање на криминалот во Македонија, иако го опфаќа само градот Скопје и е со фокус на вознемирувањето и насилството со кои се соочуваат жените на јавни места. Бидејќи овие настани често не се пријавуваат во полиција, овој систем им овозможува на корисниците да ја поднесат локацијата и описот на настанот, кој потоа се прикажува на мапа, затоа, креирањето на мапата на криминалот врз основа на краудсорсинг, наместо на официјални полициски записи. На овој начин, социјална мрежа посветена на превенција и искоренување на родовото вознемирување се создаваат јавни места (www.reagiraj-bidibezbedna.mk). Податоците се собираат и презентираат во форма на статистика, вести, мапи на пријавени настани, дијаграми, овозможувајќи им на корисниците да ги филтрираат по различни основи. Веб-страницата прикажува сметки на настани со опис, локација, датум, а има и објаснување за начинот на кој се известува за настани, сепак, овој систем собра податоци за многу помалку настани (околу 1 %) од Crime Map of Macedonia и таа се фокусира само на одреден вид криминал во главниот град

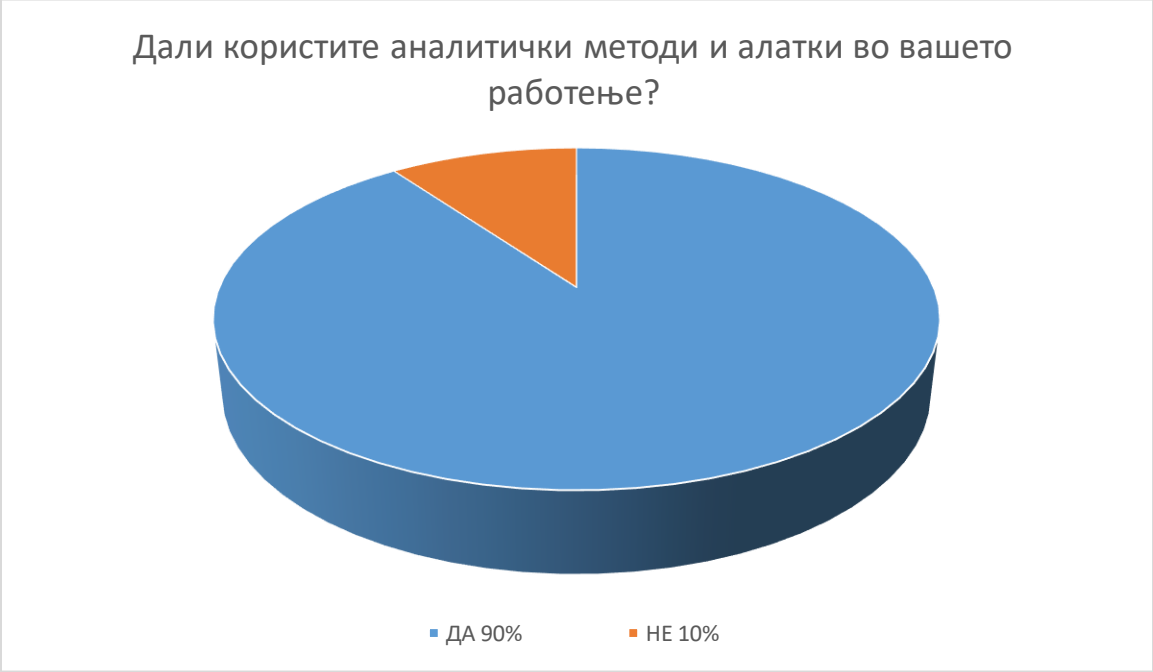
11. РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

Спроведеното истражување опфати испитување на мислењата и ставовите на вработените во полициските агенции во Р.С.Македонија за можностите за користење на ГИС во нивните аналитичк и прогностичка работа. Податоците беа собрани со помош на прашалник креиран на платформата GSuite, т.е. во форма на формулар на Google Forms. Прашалникот беше дистрибуиран по електронски пат до 10 лица вработени во Министерство за внатрешни работи .

Мнозинството од испитаниците (90%) одговориле дека користат аналитички методи и алатки во нивната секојдневна работа. Меѓу основните методи што ги користеле испитаниците се:методи на индукција и дедукција, анализа и синтеза, апстракција и

генерализација, компаративни методи, статистички методи, метод на анализа на содржината, SWOT анализа, хипотетичкипристап, метод на симулација и сл.. Од друга страна, некои од техниките и алатките што испитаниците ги користат: комбинирање нумерички и букви низи, како и други математички техники, експеримент, програми Excel и Access, алатки за следење и индивидуални алатки на Интерпол и Европол.

Мнозинството од испитаниците (90 %) се задоволни од резултатите добиени во работата со користените алатки. Од друга страна, беше истакнат недостатокот на специфични, алатки во сегментот на анализа и проценка на заканите и други безбедносни анализи, правен софтвер, но и едукација за новите пристапи во обработката на податоците (особено во однос на база на податоци, како и употребата на посложени статистичко-аналитички операции и формули). Алатки кои би би можеле да придонесат за подобрување на работните активности според испитаниците се аналитички IBM i2 софтвер како и GIS.

Графикон бр 1. Употреба на аналитички методи и алатки во работата на полициските агенции во Р.С.Македонија

Кога станува збор за запознавање со аналитички алатки базирани на ГИС платформата која може да се користи во картографијата на криминалот, 80% од испитаниците одговориле дека не се запознаени со истите. Останатите 20% од

испитаниците кои одговориле потврдно истакнуваат дека се алатки за визуелизација, пребарување, геокодирање, делумна организација, IBM i2 и ArcGIS - Esri.

Графикон 2. Запознавање со аналитички алатки базирани на ГИС платформата

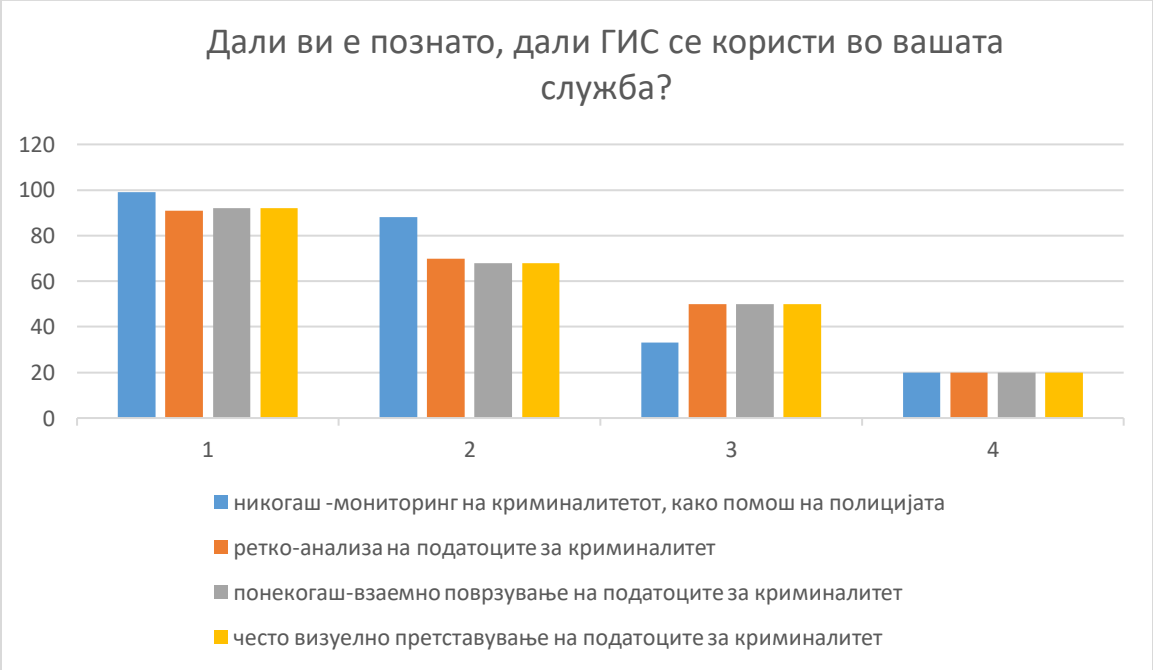
67% од испитаниците се согласуваат со тврдењето дека криминалистичката картографија помага во управувањето со криминалните служби при одлучувањето, додека останатите 33% од испитаниците не се согласуваат. Од друга страна, со тврдењето дека картографијата на криминалот помага при формулирање на подобри стратегии за контрола на квалитетот, се согласуваат 78% од испитаниците, а останатите % од испитаниците се неутрални во својот одлоговор.

Со тврдењата дека картографијата на криминалитетот ги подобрува тактичките анализи во смисла на предвидување на движењето на криминалните групи или помагаат во географското профилирање да се овозможат појасни статистички анализи за откривање на причините криминалитетот, 33% од испитаниците целосно се согласуваат, 56% се согласуваат, додека останатите 11 % се неутрални.

Понатаму, испитаниците требаше да го оценат квалитетот на условите за воспоставување и функционирање на криминалистичка картографија во нивната служба, според основните компоненти на ГИС: хардвер, софтвер, податоци, методи и персонал. Кога станува збор за хардвер и софтвер, 67% од испитаниците го оцениле квалитетот на

условите за нивно основање и работење како просечен, 11% полош од просечен, а многу полошо од просекот 22%. Методите и персоналот 89 % од испитаниците го оцениле како просечен, додека 11% од испитаниците го оцениле полошод просечен.

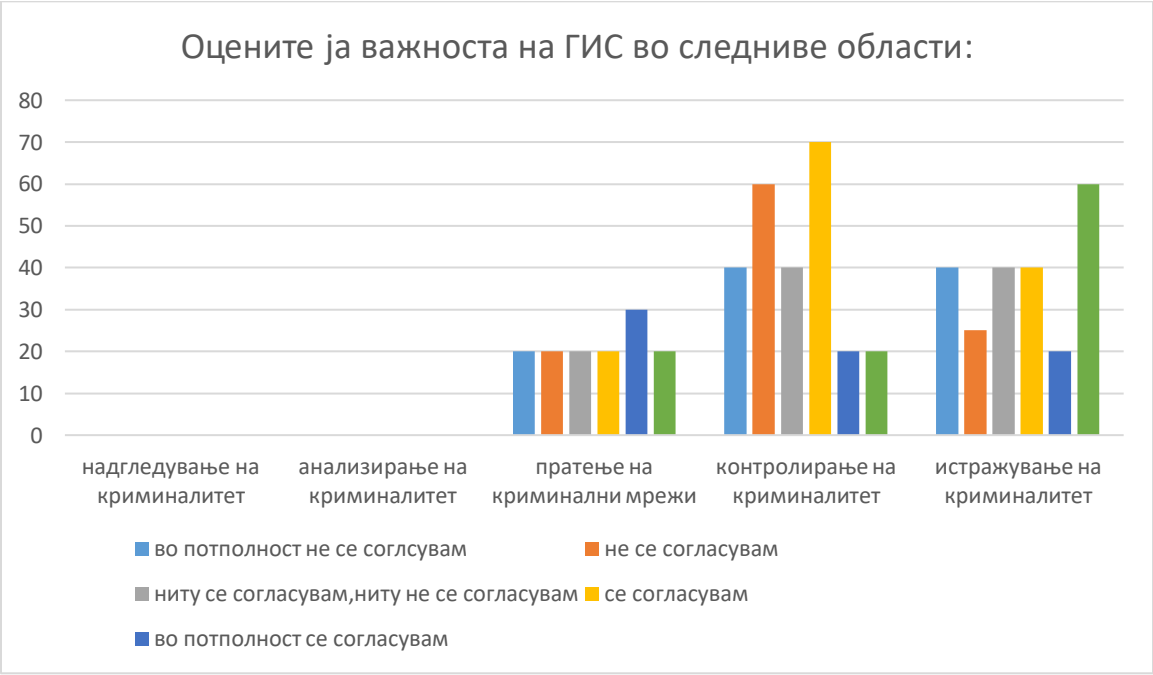
Податоците се просечно оценети од 89% од испитаниците, а подобро од просечни од страна на 11% од испитаниците. Цитирајќи некои од најважните области на користење на ГИС, како што се следење на криминалот, анализа на податоци за криминалот, нивна меѓусебна поврзаност и визуелност на презентациите, испитаниците требаше да наведат дали или колку често ги извршуваат овие функции и ги применуваат во нивното работење. Кај 56% од испитаниците евидентно е дека ГИС никогаш не се користи за следење на криминалот, при што 22% од испитаниците ретко, а понекогаш одговориле 11% од испитаниците. Тој ГИС никогаш не треба да се користи при анализа на податоци за криминал, одговориме 56% од испитаниците, 11% ретко го користат. Кога станува збор за употребата на ГИС за визуелна презентација на податоци за криминалот, 63% од испитаниците наведуваат дека ГИС никогаш не се користи за овие цели, ретко одговориле 13% од испитаниците, и понекогаш 25% од испитаниците.

Графикон 3. Области на користење на ГИС во работата на агенциите за спроведување на законот во Р.С.Македонија

На крајот, испитаниците ја оценија важноста на ГИС во следните области: мониторинг, контролирање, анализа и истражување на криминалитетот, следење на криминалните мрежи , патролирање и други сценски активности. Дека ГИЗ е значаен за мониторинг на криминалот во потполност се согласуваат 33% од испитаниците, 50% се согласуваат, додека 17% од испитаниците ниту се согласуваат ниту не се согласуваат со изјавата.

Понатаму, 17% од испитаниците целосно се согласуваат дека ГИС значително се користи за контрола на криминалот, 67% се согласуваат, додека 17% ниту се согласуваат ниту не се согласуваат со изјавата, 33% од испитаниците целосно се согласуваат дека ГИС е значаен во анализирањето и истражувањето на криминалот, се согласуваат 50% од испитаниците, додека 17 % од испитаниците ниту се согласуваат ниту не се согласуваат. Користењето на ГИС за следење на криминалните мрежи за 33,3% од испитаниците е целосно значајно, 33,3% од испитаниците го сметаат за значајно, а исто толку испитаници ниту се согласуваат ниту не се согласуваат со изјавата. Кога станува збор за значењето ГИС за патролирање и други сценски активности, 50% од испитаниците целосно се согласуваат со даденото тврдење, 33% се согласуваат, а 17% ниту се согласуваат ниту не се согласуваат.

Графикон 4. Значењето на ГИС во работата на органите на спроведување на законот

11.1.Заклучни согледувања по емпириското истражување

Како релативно нова алатка за истражување во превенција и сузбивање на криминалот, ГИС денес претставува неизбежен фактор на секоја политика во борбата против криминалот. Неговиот развој е далеку од завршен. Сепак, техниките кои се развиени и применети во рамките на оваа научна дисциплина значително ја подобрија работата на современите безбедносни служби. Кога станува збор за П.С.Македонија, според достапните извори, ГИС е широко користен по број на области како што се картографија, просторно планирање, водоводна и електрична инфраструктура итн. Кога станува збор за органите за спроведување на законот, за жал, тоа не е така.

Резултатите од спроведеното истражување укажуваат дека органите за спроведување на законот користат само основни аналитички методи и алатки во нивната секојдневна работа. Иако испитаниците се задоволни од добиените резултати во работата со нив, недостигаат конкретни, разменливи алатки во сегментот на анализа и проценка на закани и други безбедносни анализи, како и правен специјализиран софтвер и секако напорите за потиснување на ограничувањата и борба против криминалот.

Иако испитаниците се запознаени со сите предности што ги дава криминалистичка картографија, 8 од 10 испитаници не се запознаени со аналитичките алатки кои се користат за овие цели и се базираат на ГИС платформа. Според нивното мислење, условите за воспоставување и работа на криминалистичката картографија во полициските агенции, според квалитетот на основните компоненти на ГИС хардверот, софтверот, методите и персоналот се просечни и потпросечни, додека се според квалитетот на достапните податоци просечен и подобар од просекот. Некои од најважните функции на ГИС, како што се следење на криминалот, анализа на податоци за криминалот, нивна меѓусебна поврзаност и визуелното претставување никогаш или ретко се користи во полициските служби во РСМ. Од друга страна, испитаниците речиси подеднакво ја нагласуваат важноста на ГИС во областите на следење, контрола, анализа и истражување на криминалитетот, следење на криминалните мрежи, патролирање и други сценски активности.

Од презентираните податоци, видливи се бројни предности од користењето на ГИС платформите. Исто така, од од нив јасно се видливи можните идни насоки за користење на вакви платформи во РСМ. Резултатите истражувањата покажаа дека агенциите за

спроведување на законот имаат висококвалитетни податоци, но немаат пософистициран посветен софтвер и образовни програми кои ќе придонесе за донесување навремени и соодветни заклучоци. Покрај тоа, сегашната сложената структура на полициската организација во РСМ потенцијално го отежнува координираниот пристап имплементација на овој тип на систем во работата на полициските агенции и процедурално како и од аспект на можна некомпатибилност на размена на податоци помеѓу различни агенции. Во оваа смисла, доколку се користат овие системи, потребно е да се има предвид дека апликациите што ќе се користат се меѓусебно компатибилни. Во иднина постоечките процедури, треба да се прилагодат на користењето на ГИС и подзаконски акти кои го регулираат начинот на обработка, користење и складирање на податоците.

Заклучок:

Како заклучок, можеме да кажеме дека иницијативата Отворени податоци почнува да се развива во Македонија, но има уште многу простор за подобрување. Покрај тоа, мапирањето на криминалот е многу корисна алатка во анализата на криминалот и во борбата против криминалот. Друга придобивка што граѓаните можат да ја земат во предвид е процентот на криминал во регионот каде што тие планираат да го купат својот иден дом, каде што ќе одат нивните деца на училиште, или каде се наоѓа нивната работа. Сепак, постојат некои проблеми со приватноста што треба да бидат земени во предвид, како што е пријавување на лични имиња или точни локации.

Денес, многу организации и институции имаат огромни бази на податоци исполнети со информации кои , генерално, може да испаднат многу корисни за поединци и за општеството. Полицијата е една таква институција која со закон е должна да води архива на сите информации со кои се занимава секојдневно. Сите тие информации за криминалните настани што се случиле во минатото може да биде користена на многу начини. Ова истражување беше фокусирано на анализа на криминалот користејќи го концептот мапирање на криминалот, која може да биде многу корисна за како за органите така и за граѓаните. Овој истражувачки проект резултираше со ефективна карта на криминалот на Република Северна Македонија, која се состои од околу 1800 настани вкупно. Со овој проект се надеваме дека ги поттикнавме и мотивираме Министерството за внатрешни работи, како и други институции, да продолжат да ослободуваат вредни податоци за да се осетат придобивките од отворените податоци кај граѓаните.

Република Северна Македонија во изминатите неколку години покажа интерес и направи одредени напори Македонската влада да биде поотворена. Во моментов истата е во процес на приклучување кон Отворено владино партнерство Ние се надеваме дека со генерирање на импулс во полето Отворени податоци, ќе можеме да дадеме придонес во овој процес Министерството за внатрешни работи на

Македонија (МВР) од јуни 2011 година издава ебилтен со избор од секојдневните криминални настани.Овој билтен е во текстуален формат на план, напишан на македонски јазик. Доколку локацијата и видот на настанот може да се извлече од овој билтен, тогаш тоа би било доволно за да се создаде национална карта на криминалот

Користена Литература:

1. Aleksić, Ž ., (1983). Kriminalistika, Beograd, Privredna štampa;
2. Aleksić, Ž., (1985). Kriminalistika, Beograd, Privredna štampa;
3. Aleksić, Ž., Milovanović, Z., (1991). Kriminalistika, Beograd, Pravni fakultet;
4. Aleksić, Ž., Škulić, M., (2011). Kriminalistika, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu;
5. Ангелески, М., (1993). Криминалистика, Скопје, НИО Студентски збор;
6. Angeleski, M, (2014), Криминалистички теоријии, Скопје,
7. Artkämper, H., (1995). Gegenüberstellungen – Erkenntnisquelle mit Kautelen, Kriminalistik, broj 10/1995;
8. Banović, B., Stupar, Lj., Žarković, M., (1995). Kriminalistika, Beograd, Viša škola
9. unutraših poslova;
10. Brack/Thomas, (1983). Kriminaltaktik, Stuttgart;
11. Белкин–Зуйков, (1968). Криминалистика, Москва;
12. Белкин–Зуйков, (1970). Криминалистика, 2. том, Москва;
13. Bošković, M., (1989). Materijalni tragovi u kriminalističkoj obradi, Beograd;
14. Bošković, Milo, (2015). Kriminološki leksikon, Matica Srpska, Novoi Sad;
15. Beck, J. (2014). Applications of GIS in Law Enforcement. Redlands: ESRI.
16. Boba, R. (2005). Crime Analysis and Crime Mapping: An Introduction. Thous and Oaks: SAGE Publications.
17. Burnett, E. (2007). Crime Analysis Reporting and Mapping for Small Agencies - A
18. Clages, H., (1999). Methodik der kriminalistischen Untersuchungsplanung, Kriminalistik, број 9/1999, broj 10/1999, broj 5/2000;
19. Dvoršek, A., (2002). Značaj kriminalističke strategije za prevenciju kriminaliteta,
20. Zbornik radova „Mesto i uloga policije u prevenciji kriminaliteta", Beograd, Policijska akademija;
21. Đošić, M., (1972). Kriminalistička taktika, Beograd, VŠUP;
22. Eisenberg, U., (1995). Visuelle und auditive Gegenüberstellung im Strafverfahren,
23. Kriminalistik, broj 7/1995;

24. Gross, H, (1894), Handbuch fur Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik
25. Gross, H., (1914). Handbuch für Untersuchungsrichter, I Teil, Leipzig;
26. Henting, v. Hans: Zur Psychologie der Einzeldelikte, Der Mord;
27. Jovanović, K., (1973). Kriminalistička tehnika (skripta), Beograd;
28. Kostić, S., (1987). Kriminalitika – operativa, Beograd, VŠUP,;
29. Kresoja, M., (2006). Kriminalistika, Temerin, Yugo-PIRS;
30. Krivokapić, V. (1990). Kriminalistika opšti deo, Beograd, Naučna knjiga;
31. Krivokapić, V., (1994). Kriminalistika taktika, Beograd, VŠUP;
32. Krstić, O., (1995). Kriminalistička prevencija i prognoza, VŠUP, Banja Luka,
33. Kube/Störzer/Timm, (1992). Kriminalistik, Handbuch für Praxis und Wissenschaft,Band 1, Stuttgart;
34. Lang, Uwe, (1997). Psychologische Täterprofile, Kriminalistik, broj 11/1997;
35. Lüpke, Alexander, (1999). Täterprofile, Kriminalistik, broj 12/1999;
36. Лузгин, И. М., (1963). Сборник лекции но криминалистике, Москва;
37. Maksimović, R., (2000). Kriminalistička tehnika, Beograd, Policijska akademija;
38. Chungurski, S. , Kraljevski, I. , Mihajlov, d. , & Arsenovski, S. (2008). Concatenative speech synthesizers and speech corpus for Macedonian language. In v. Luzar-
39. Crime Map of Macedonia. (2016). Crime Map of Macedonia. Retrived from http://crimemap.finki.ukim.mk
40. CrimeMapping. (2016). A view of a crime map of Los Angeles. Retrieved from http://www.crimemapping.com/map/agency/
41. Carter, J. W. (2003). Policing on the WEB NIJ: Mapping and Analysis for Public Safety (MAPS).
42. Clarke, K. C. (1986). Advances in geographic information systems,. Computers,
43. environment and urban systems, str. 175-186.
44. Clarke, R. V., & Eck, J. E. (2014). Kriminološka analitika za praktičare - do rješenja problema kroz 60 malih koraka. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije
45. 38. Eman, K. , Györkös, J. , Lukman, K. , & Meško, G.(2013).Crime mapping for the purpose of policing in Slovenia - Recent developments. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, ,

46. 39. S. R. hick & J. P. Cooper (Eds.), Exploring Crime Analysis: Readings on essential skills (pp. 377–403). Skopje: Magor.
47. 40. Jovanovska, J. , Bozhinova, I. , & zdravkova, K. (2016). Using NLP Methods to Improve the Effectiveness of a Macedonian question Answering System. In S. Loshkovska & S. Koceski
48. 41. Mališ Sazdovska, M. (2005). Priracnik za razuznavacki ciklus [handbook for intelligence cycle]. Skopje: Jofisken
49. 42. Metropolitan Police Crime Mapping (2016). Crime mapping: Data tables. Retreived from www.maps.met.police.uk
50. 43. Milić, N. (2008). Mapiranje kriminaliteta u policijskoj praksi [Mapping crime in police practice].
51. 44. Temelkovski, d. , Jovanovik, M. , Mishkovski, I. , & Trajanov, d. (2012). Towards open data in Macedonia: Crime Map based on Ministry of Internal Affairs' Bulletins. In v. Bakeva & d.
52. 45. Gjorgjevikj (Eds.), Proc. of the 9th Conference for Informatics and Information Technology (CIIT)2012 (pp. 14–18). Bitola: University "Ss. Cyril and Methodius"